DAGLIGLIV I KØGE PÅ CHRISTIAN DEN FJERDES TID, II

"Et nærbillede af byen og dens borgere"

Børge Green

Køge Arkiverne

INDHOLDSFORTEGNELSE, bind II:

Svenskekrigen 1658 - 166o, 122 -133.
Brogade og dets gårde, 134 - 168.
Gården Nørregade 1o, 168 - 17o.
Sct. Gertrud Kapel og bebyggelsen på dets område, 171 -175,
Gråbrødreklosteret og Klosterkirkegården, 176 - 182.
Forhold under Den store nordiske Krig,183 - 186.
Det store Værtshus,Prinsen,187 - 191.
Træk af Køge rådhus historie gennem 5oo år, 192 - 22o.
Pottemagere i Køge 1597 - 186o. Tillæg : 1 - 12.
Navneregister, bind I.II, 1 - 34.
Kildehenvisninger, 1 - 19.

Køge Arkiverne

Travlhed med krigsforberedelser

Allerede i juli 1657 var man i gang med forberedelserne til krigen. Danske adelsmænd som Kay Lykke til Gissefeldt, rigsråden Gunde Rosén - krans til Valbygård(Juellinge) og ritmester Styge Høg på Gjorslev passerede hyppigt byen for at få samling på deres regiment eller kompagni. - Oluf Brokkenhus blev kommissær over Store-Heddinge by og skulle have opsigt med skansen ved Rødvig og Prambroskansen. En fejde i Østersøen

Et rytterregiment havde sit "Dørtræk genne Byen",som kæmneren udtrykte sig i sit regnskab. Nogle officerer fra skibet "Det svenske Lam",der var på vej med vand til kongens flåde,bestilte vogn til hovedstaden.Et parti geværer,som lå på Gjorslev, kom til byen og skulle videre til Skåne.

9.september red en borger om natten til hovedstaden for at melde, at den danske og svenske flåde " nu havde fejdet udi Søen". En anden borger red til Rødvig med samme oplysning. 2 borgere holdt i 7 nætter vagt ved kysten ud for byen. En uges tid efter lagde to danske orlogsskibe sig på reden, deriblandt "Ditmarsken". Natlige brevvekslinger

Det hed sig nu, at den svenske flåde lå under Møn. I den anledning foregik der en livlig natlig brevveksling hovedstaden og admiralen på den danske flåde, der muligvis opholdt sig i Nakskov,hvis skibsværft indtog en nøgleposition. Der kom vogne med klæde til de soldater, der var ind - kvarteret i landsdelens købstæder. 66 kjortler skulle syes i Køge, men leveres i hovedstaden. Byens skomagere måtte gøre et stort indhug i deres beholdning af læder samt færdige sko,der ligesom kjortlerne skulle leveres til hovedstaden. Både Hamborgerposten og Lollandsposten passerede

Midt i oktober kom et kancellibud,der havde det hverv at besøge samt - lige rigsråder for at oplyse dem om den alliance,som var gjort mellem Danmark og Polen. Hamborgerposten,der gik over Lolland og Femern,fungerede upåklageligt og passerede i hver retning med få dages mellemrum.Det gjaldt også Lollandsposten. Det var vognmænd og bønder,som stillede hest og vogn til rådighed for disse postfolk, og blev afløst ved dè sædvanlige skiftesteder gennem landet. Men det var den samme postmand,der kørte i begge retninger,sikkert et meget hårdt job,især de vanskelige forhold

Køge Arkiverne

under sejladsen ved vintertide,hvor posten måtte springe fra den ene isflage til den anden for at komme op på land med postsækken.

Officerer rejste til Tyskland for at hverve folk

En del officerer,ledet af kaptajnløjtnant Wolff havde været i Lybæk og andre steder i Tyskland for at hverve befalingsmænd og kom nu tilbage med disse folk,som fik 8 vogne til hovedstaden.Dronningens broder,hertug Johan Frederik, passerede i modsat retning med et lille følge på 7 personer.Hele selskabet logerede natten over hos købmand Mouritz Dreyer (Torvet 9) og fik borgerheste om morgenen til Tryggevælde,medens 14 karle trak følgets 28 kostbare heste til Tryggevælde.Disse var sikkert ikke udhvilet nok til at komme for vognene.Mouritz Dreyer husede senere på måneden hertug Ernst Gynther,hvis lille følge fik 3 vogne til København.

Svenske fanger passerede byen

På grund af den usikre situation så byen sig nu om efter en bolig til en skarpretter.Nu var det ikke en herre,enhver borger ønskede at have til nabo,derfor valgte man boligen over Lovporthus (Lovporten),som byhyrden for mange år siden havde beboet. Skorstenen blev gjort i stand, og der kom nye vinduer og døre. En måneds tid efter måtte murermesteren atter indmure vindueskarmene,som "nogle skalkagtige Personer havde revet ud ved Nattetider".Sandelig, den nye beboer var ikke særligt populær.

Der var også bud efter skarnageren,som skulle optage Oluf Skånings lig af Ivar Caspersen Schiøllers fiskedam, "eftersom han var der dødfunden". Desuden skulle han fjerne en død hund,der lå i Nørregade og et svin,som lå ud for Jens Kleinsmeds dør på Torvet.

Karle,som skulle sendes i kronens tjeneste, blev indsat i kælderen. På et tidspunkt sad der 5. De fik mad og øl og 1 dl. i rejsepenge,når de ledsaget af en fogedsvend kom af sted. Jens Fisker,der boede ved havnen, fik betaling af kæmneren for at sejle en bådsmand til Bremerholm. Kort tid efter sad Hans Hjort i kælderen. Han var rømt fra artilleriet i Skåne.

November måned indbragte svenske fanger,der kom sydfra.Der kom også en del syge ryttere fra oberst Kay Lykkes regiment,som var indkvarteret i Vordingborg og Næstved.

Køge Arkiverne

Sygdommen blandt det danske forsvar tiltog i månederne fremover. Samtlige syge blev bragt til hovedstaden. En vognmand red ind med besked om,at fjenden havde kapret en galiot med en bygladning på reden ud for Køge.Det lykkedes senere en bådsmand og nogle matroser at flygte fra skibet,og debragte så værdifulde oplysninger om fjendens bevægelser,at borgmesteren forærede dem en tønde øl.Kæmneren skriver herom i sit regnskab, at folkene tog både øl og tønde med sig,da de forlod byen.

Frygt for invasion førte til ekstra kontrol

December måned bar præg af, at man ikke havde opgivet at forsvare Sjælland i tilfælde af en svensk invasion.Ritmester Schrøder passerede byen med sit regiment mod Vordingborg,og feltmarskal Albert von Eberstein, hr. Otto Poghwitz og en del andre officerer modtog vogne til at følge strandsiderne, først til Rødvig skanse og derfra stranden rundt til Præstø.

Oberst Deberns (Debbern) regiment var nu fast indkvarteret i Køge. Hofholdningen forsynede sig med vildt. En transport på 32 store og små dyr skulle række både til hoffet,regeringen og professorerne. 359).

Køge Arkiverne

1658 Kongeparret melder deres ankomst,men melder afbud.

6.januar kom en forrider med en vognrulle,hvoraf fremgik, at kongeparret agtede sig til Lolland.Han fortsatte til Tryggevælde i samme ærinde efter at have modtaget et måltid mad og øl.Dagen efter kom en enspænder med afbud fra majestæterne.Situationen på fronterne havde forværret sig.Streng frost og snefald gjorde, at mange rejsende måtte overnatte. Det gjaldt ikke ritmester Styge Høg,som rejste frem og tilbage mellem hovedstaden og sit kompagni på Stevns angående fourage. Velb. Oluf Brokkenhus havde det lettere,idet han kun skulle tilse Prambroskansen.

24.januar kom en skibsofficer,der var på vej til Store-Heddinge " om Skibet "Sælhunden",som var løsdreven i Isen". 31.januar kom et kancellibud på rejse til Lolland-Falster med ordrer til de derværende officerer,"eftersom Fjenden havde indtaget Fyn".

Tabet af Fyn bragte ordrer om tilbagetrækning.

Fyns fald var ligesom et signal til en almindelig tilbagetrækning,fremgår det af kæmnerregnskaberne. Regeringen forberedte sig til hovedstadens forsvar.Oberst Kay Lykke,der opholdt sig på Gisselfeld,fik allerede 1.febr. ordrer til at begive sig til Næstved for at samle sit regiment"og fremføre det til København. Der var mange syge ved regimentet. Fire vognmænd fra Næstved kørte "Officererne fra Livkompagniet" og de syge menige til Køge. Her var det imidlertid umuligt at opdrive vogne,så vognene fra Næstved måtte fortsætte til København. Ordningen med holdsbønderne fungerede ikke mere,og forsvaret lagde beslag på de få ledige vogne.

Der var også sygdom blandt oberst Deberns ryttere. Han ledsagede selv nogle ryttere,som med deres bagage optog fire vogne, til hovedstaden. Rejserne gennem byen tiltog i antal med officerer,som enten kom eller forlod byen i forbindelse med forsvarets tilbagetrækning. En kaptajn,Thomas Marchal, var på vej til Næstved for at samle sin eskadron. Ritmester Jens Kaas rejste til Lolland for "at strække" sit kompagni ryttere. En fænrik skulle mønstre landfolkene i Tryggevælde len.

Køge Arkiverne

Man opgav at forsvare Køge

Regeringen søgte ved ordannansryttere,som endog kom om natten til byen, at holde sig orienteret om situationen,men til besvær for kæmneren,der måtte skaffe dem kost og logi. En regimentssekretær skulle til Vordingborg for at få hjembragt sit regiments ammunition. Man havde opgivet at forsvare Køge. To stykker skyts,der stod i rådhusgården,blev på slæder bragt til København.

Blandt de officerer,der passerede byen for at få samling på deres kompagnier, var ritmestrene Christopher Due og von Huss. I det store hele var det således, at de øverste officerer fik kørelejlighed tilligemed mandskabets bagage,medens folkene enten red eller marcherede langs alvejen.En oberstløjtnant,Anders Jacobsen,ved dragonerne fik 6 vogne (de 3 var fra Næstved) og 2 par ledige heste til sig selv og noget bagage. De ledige heste skulle først for vognene ved Køge kro. Oberst Damstroffs frue skaffede selv 2 vogne til nogle syge soldater.

To kaptajner,som med hvert sit kompagni dragoner var på vej nordpå,fik logi hos Knud Byskriver,medens mandskabet fortsatte til Højelse og Ølsemagle,hvor de blev indkvarteret for natten. Landkommissær Oluf Brokkenhus fik vogn til Tryggevælde,rejste derfra til Store-Heddinge og siden til "Svenstrup",som var hans kvarter. Thomas Vognmand fik 2 dl.og 1 mk. for denne rundtur.

En borger red 3.februar til Gisselfeld med budskab til oberst Kay Lykke om at begive sig til København. 6.februar kørte rådmand Oluf Sandersen generalkommissær Christen Skeel til hovedstaden.Nogle syge ryttere fra general Gyldenløves regiment var samme dag heldige at få vogne,medens en anden syg rytter og en syg kvinde ,der var med ham,kun fik kørelejlighed til Jersie.

Den svenske armes fremrykning over de tilfrosne bælter i 1658 har ofte beskæftiget vore historikere.Selve krigshandlingen er derfor velkendt. Derimod skete der på armeens marchrute og i de byer,hvor fjenden satte sig fast,mange hændelser,som er mindre kendte,men som belyser disse krigsår,der kostede landet så dyrt.

Køge Arkiverne

Borgmestrene Christen Caspersen Schiøller og Ditlev Bertram skulle på byens vegne forhandle med den fremtrængende fjende. Sidstnævnte, som havde ægtet Enevold Brochmands datter, Barbara Enevoldsdatter, og overtaget den såkaldte "Brochmands Gård" på Torvet, havde tidligere været tjener og skriver for velb. Christen Skeel på Tryggevælde og var derfor fortrolig med generalkommissæren.

De danske forhandlere

To af Frederik den Tredjes mest betroede mænd fik nu det hverv at rejse Svenskekongen i møde for at tinge om fred. Det var rigshofmesteren, Joachim Gersdorff og Christen Skeel, som var ledsaget af den engelske gesandt, sir Philip Meadowe, den hollandske gesandts sekretær, Beuningen, og en tysk sekretær. Rejsemålet var Rudkøbing. De høje herrer var ledsaget af fire edelknaber, fodermarskalken Christian Wiborg og køkkenskriveren og nåede 8. februar Køge, hvor de blev beværtet hos borgmester Ditlev Bertram. Denne fik senere sine udgifter dækket af kæmneren:

Spansk vin	15 dl.	3 mark,
Rostockerøl, 43 potter	3 -	1 - , 7 sk.
Små brød		3 -
½ otting smør	2 -	
½ tønde øl	2 -	
Folkene bespist for	4 -	

Fodermarskalken, køkkenskriveren og de fire edelknaber bekom yderligere 12 potter franskvin, og der medgik 2 skæp. havre til hestene. Christen Skeel havde bestilt 31 borger-og bøndervogne, men da der ikke kunne skaffes vogne i Tryggevælde på så kort tid, påtog 16 borgere sig at køre helt til Præstø. Blandt disse var Ditlev Bertram, Oluf Sandersen og købmand Svend Poulsen (Vestergade 16). Kæmneren skaffede desuden 16 vogne/og slæder til Tryggevælde og lejede 4 bøndervogne på Torvet. Det var således et omfattende vogntog, der begav sig på vej. Rigshofmesteren var plaget af podegra og af sine anfald af sten, hedder det i en samtidig beretning. Han var ellers blandt de rigsråder, der året før havde været stemt for krig. Den aldrende og besindige Christen Skeel havde derimod frarådet det. To enspændere (bevæbnede ryttere) ledsagede vogntoget. 3 af pladsfogedens vogne på slottet kørte deres fulde last til Tryggevæl-

Køge Arkiverne

de.

Resultatløse forhandlinger

Efter nogle resultatløse forhandlinger på Vordingborg slot brød Svenskekongen op med sin arme, ca. 7ooo mand. Imidlertid indløb den melding, at general Trampe stod ved Køge med 4ooo ryttere. Oberst, grev Rutger von Ascheberg, der førte et tysk rytterregiment, fik befaling til at ride forud med 5oo ryttere og to kompagni dragoner, men i stedet for krigsfolk mødte han en halv mil før Køge stadens magistrat, der var rejst Svenskekongen i møde. Trampe havde trukket sig tilbage til Brøndbyerne med sine ryttere. 362)

Kæmneren, som med sit regnskab har levendegjort disse sidste februardage, inden Svenskekongen rykkede ind i byen, skrev ved dennes ankomst følgende:" Eftersom befindes, at ingen mere Skatter udi dette År til vores allernådigste Herre og Konge er påbuden formedelst Svenskens Indfald". 360)

Køge Arkiverne

Svenskekongen i Brochmands Gård

Den 13. kom armeen til Køge. Byen var omtrent affolket. Karl Gustav tog ind i Brochmands Gård på Torvet. Borgmester Ditlev Bertram mistede ved den lejlighed en del af sit indbo. Noget blev fjernet og andet benyttet som brændsel i den stærke kulde. Byen fik ligeledes besked på at opsætte kakkelovne i Peder Grydestøbers gård og i naboboligen.[363]

Oberst Ascheberg blev samme aften sendt videre med sine ryttere for at finde ud af, hvor danskerne stod. Vognmand Thomas Nielsen Guldsmed fik 4 mark for at vise vej til Vallensbæk. (Han modtog også 27/2 1 dl. for at vise Svenskekongen vej til Ringsted). Ascheberg kom også danskerne så nær, at han tog en korporal og to ryttere til fange. Han bemærkede også, at de lå indkvarteret i to byer, der lå side om side (sikkert Tranegilde og Vallensbæk), men det var umuligt at trænge ind til dem. Derfor drejede de ind i landet i retning mod Roskilde.

Fangerne blev fremstillet for svenskekongen på Torvet

En kvart mil før Roskilde mødte Ascheberg to kompagnier af oberst Parsbergs regiment. Man kunne høre dem på lang afstand i det stille vejr, og det lykkedes derfor at omringe dem og tage dem til fange på nær to mand. Ascheberg kunne derfor fremstille sig for kongen i Køge med 145 fanger, deriblandt ritmestrene Wansidel og Spor, samt to standarter.[364]

Ove Juels kanetur

Da meddelelsen om de resultatløse forhandlinger nåede København den 14. sendte Frederik den Tredje bud efter sin tidligere gesandt i Stockholm, Ove Juel, som var velkendt ved det svenske hof, i det håb om at denne kunne udvirke nogle dages våbenstilstand. Samme aften ved midnatstid var Ove Juel på vej mod Køge i en af kongens kaner. En kgl. trompeter ledsagede ham. Det var næsten umuligt at se vejen, og kanen væltede flere gange i den høje sne. Kort før Køge kro (ved Greve) blev de stoppet af to svenske skildvagter der satte Ove Juel en pistol for brystet og førte ham til det nærmeste kvarter. Og efter at være ført fra det ene kvarter til det andet kom han tidligt om morgenen den 15. til feltmarskal Wrangels kvarter, der lå ved siden af kongens kvarter i Brochmands Gård.

Køge Arkiverne

Der var imidlertid ikke plads til ham,thi gulvet var fyldt med sovende mennesker, der lå ligesom døde kroppe.Han blev derfor henvist til bryggerset,hvor rustvognkuskene havde til huse,og her blev han,indtil dagen brød frem. I nævnte skildring,som er hentet fra Over Juels dagbog, hedder det videre: " Da lod jeg mig straks ved Hofmarskallen anmelde og begære Audiens,som blev lovet mig,så snart Kongen var iklædt.Men som det varede noget længe,brugte jeg den sædvanlige Frihed,ligesom jeg endda havde været Resident,og gik op i Forgemakket,hvor jeg mødte en Del af mine gamle Bekendte,Feltmarskal Grev Wrangel,Rigsadmiral Grev Oksen - stiern og andre,som alle tog vel imod mig".

Audiensen hos Svenskekongen

" I et Kammer derved fik jeg Øje på Hr. Korfitz Ulfeldt. Jeg trådte ind til ham og bad ham med få Ord om nu i Gerning vise,at han endnu havde ærligt dansk Blod om Hjertet til sin egen og rette Konges Tjeneste.Lidt efter sendte Kongen Bud,at der ikke ville gå så lang Tid.Så snart han kunne lade sig ombinde sin "Halsztugh",skulle jeg komme til Audiens. Straks efter blev jeg indladt til Kongen og havde offentlig Audiens i hans Råds og Grev Ulfeldts Nærværelse".

Kongen hørte roligt på Juel og indlod sig derefter i diskussion med ham. Gesandten fik også at vide, at armeen ville blive stående ved Køge i et par dage(hvad den i øvrigt ikke gjorde).Derpå tog Juel afsked med kongen,som gav ham et brev med tilbage.[365] Som bekendt fandt de første fredsforhandlinger sted i Høje-Taastrup præstegård.

Svenskerne skulle ifølge de endelige fredsbetingelser forblive i landet, indtil alle punkter i traktaten var iværksat, samt at det var gørligt at føre armeen med sikkerhed over sundet. Grev Rutger von Ascheberg skriver i sin dagbog, at danskerne med deres uophørlige indvendinger selv var årsag til fredsbrudet i august. Den 6. forlod svenskekongen Carl Custav Kiel og landede den 8. i Korsør med 4000 fodfolk og 1200 ryttere.

Køge Arkiverne

Perioden under "Den lille Fred"

Under den såkaldte " lille Fred ",som bønderne kaldte perioden mellem fredsslutningen i Høje-Taastrup og fjendens indfald i august 1658, var kæmneren gået i gang igen med sit regnskab.Og det fremgår heraf, at han i marts betalte skarpretteren i Roskilde,Mester Oxenvald, og hans folk, fordi de bortslæbte 8 bæster (heste) og 2 hunde,"som blev ihjelkørte på Torvet og udi Stræderne på Byens Grund,da den svenske Arme her logerede i Februar ".Kæmneren lejede 2 heste af en bonde fra Vollerslev til at slæbe dyrene ud af byen.

En svensk major,Jeramias, havde modtaget 5o dl."til sin Diskretion ", som det hedder i regnskabet,"fordi han efter Ordrer salvegardede Byen med 5o Heste,da den hele Arme bortrykkede i Februar". 7. marts skriver kæmneren: "Kom to af vor Konges Oberster med Breve til Feltmarskal Wrangel fra den svenske Konge og vor allernådigste Herre og Konge. Fik to Vogne til"Borreby", hvor feltmarskallen tilsyneladen/opholdt sig.

Danskerne gik nu i gang med at befæste deres stillinger. 11.marts ankom oberst Christopher Münnichausen med 2 kompagnier ryttere og oberstløjtnant Thott med 2 kompagnier soldater " på deres Marchering til Nakskov og skulle have haft frit Natteleje her i Byen,men fortsatte til Strøby og Varpelev for at blive indkvarteret. Fik 4 vogne til deres bagage og proviant. Få dage efter kom der bud fra Nakskov om, at man manglede ammunition."Svenskerne holder det i Forvaring", skrev kommandanten. Han manglede også fourage. "Der kommer intet fra Landet", hedder det videre i brevet, "fordi Svenskerne huserer,som om de stadig var Fjender". (Danske Officerer 1648 - 1848).

Af samme årsag kunne Lollandsposten,som passerede Køge een gang om ugen i hver retning,heller ikke få vogn til at køre for sig hverken ved Tryggevælde eller Køge kro,hvor posten plejede at skifte. Bønderne var utrygge. De to postkørere, Peter Jensen og Henrich Due,havde endog under fjendens fremrykning i februar kørt normalt helt igennem til Maribo.

Slet så galt gik det kommissæren Oluf Brokkenhus og lensmanden på Holbæk slot,Jørgen Seefeld,som havde noget at forrette i Store-Heddinge og var dernede i nogle dage,hvorefter de fik borgervogne i Køge henholdsvis til

Køge Arkiverne

gårdene Svenstrup og Aastrup,der var deres bopæl.

April og maj måneder var præget af en livlig rejseaktivitet.Højtstående officerer passerede byen i hver retning.Senere var det rigsråderne. Christen Skeel sendte en dag ilbud til regeringen og tog dagen efter selv derind. Der var stadig mangel på vogne. Kæmneren måtte en selv en dag køre Lollandsposten direkte til København.

Det var også galt i Nakskov. Rigshofmesteren,Joachim Gersdorff, tog selv derned og kom 6.juni til Køge. En staldmester ned 2 heste og 2 kuske med 4 heste,der stod for transporten,blev indkvarteret hos Knud Byskriver,hvor man afventede hans tilbagekomst " og siden age ham til Hovedstaden". En uge efter kom oberst Münnichausen med hele sin stab og en del andre officerer fra Nakskov " og det hele Regimente".Fik traktement hos købmand Henning Jacobsen(Nørregade 22) og 12 borger - vogne til Solrød.

Allered i april var der sendt pantsvende til Møn for at skaffe vildt til hofholdningen.Det var kun blevet til nogle små og store dyr. Det var slet ikke sæson for jagt. Man plejede at skyde vildtet i vinterhalv - året.Tilsyneladende troede man ikke helt på, at svenskerne ville trække sig tilbage. 4. juni fik kongens jægermester,som kom fra Store - Heddinge med vildt fra Møn, to vogne.Denne rute med at sejle fra Møn og eventuelt til Rødvig blev ofte benyttet,men kun af adelen på øerne. I modsat retning kom en løjtnant med en del syge ryttere,kvinder og børn fra ritmester Schrøders kompagni og fik vogne til Næstved.

Man havde sikkert fundet ud af, at det ikke var årstiden at skyde storvildt.Køkkenskriveren,Hans Olsen, blev derfor sendt sydpå for at op - søge slagtekvæg,og sidst i juni kom hans tjener med 32 øxne,som skulle drives til hovedstaden. Tre af byens karle fik hver 1 dl. for deres ulejlighed. Øxene kom fra Lolland,og der kom nu også 2 vogne med vildt fra Møn. Nakskov fik en ny kommandant og ammunition sendt derned.

Der var stadig mange syge blandt de "gemene", som mandskabet kaldtes. I juli fik en major,nogle kaptajner og andre officerer "over 7 Kompagnier" 6 borgervogne til bagage og en del syge"med deres Geværer at fremføre til København".

Køge Arkiverne

Oberst Joachim Deberns(Debbern) ryttere blev i juli indkvarteret i Køge. Han tog selv ophold hos Erich Helmers (Torvet 11),hvor han var fra 9/7-8/8.Datoen for svenskekongens landgang i Korsør. Samme dag stod oberstløjtnant Thotts regiment på Torvet i Køge. Kæmneren skriver i sit regnskab, at de holdt vagt og fik udleveret 2 tønder godt øl, en halv tønde øl til officererne samt 1 ½ lispd. flæsk og 8 skæp. byg.

Der var allerede een svenskeri byen: En officer,som logerede hos købmand Mourits Dreyer, fik en vogn til Vedbygård ved Kallundborg. Peder Soldat red to gange til Korsør med breve på byens vegne. Lollands - posten holdt nu op med at køre.[366] Efter fredsbruddet

Ved byens besættelse satte fjenden et hold ryttere til at holde vagt "uden Broport". Der blev sørget godt for dem,idet de flere gange fik 1 - 2 tønder øl bragt ud samt adskillige læs hø til deres bivuakker. Sara, sal. Jens Ribers i gården Brogade 23 fik to højtstående officerer som logerende,og Henning Jacobsen i Nørregade måtte også gentagne gange skaffe logi.En løjtnant og 6"gemene" gjorde hos købmanden kål på 29 kander øl i løbet af et døgn. Om morgenen drak man altid brændevin.

Apotekeren,Jørgen Berentsen, blev allerede i august afkrævet det ene parti feltskærer-medikamenter efter det andet.Kæmneren noterede alt ned og regnede det til 325 dl. Byens to bartskærere, Byens to bartskærere, Henrich Lyrer og Karen, sal.Johan de Voss, blev noteret for at have afgivet kvarter "og nok for 69 Patienter".

Den 10.september lod major Erich Liuster[1] Ravnsborg nedbryde.Gården tilhørte Oluf Sandersen og blev af kæmeren vurderet til 600 dl. Mouritz Dreyer fik, da brandskatten på 8000 dl. skulle betales, fribrev af feltmarskal Wrangel, fordi han havde hr. Hannibal Sehesteds frøken indkvarteret.Tolderen Jørgen Bremer fik også fribrev.

1) Erich Ljustra af Aabo lens rytterregiment.

Køge Arkiverne

De samlede udgifter omkring besættelsen er for længst beskrevet i de trykte kilder om svenskekrigen. Der er dog enkelte poster, som viser, at borgerskabet ikke fik lov til at ligge på den lade side i disse krigsår: f.eks. blev samtlige skomagere sat i gang med at sy 540 par sko, skrædderne skulle sy 500 strømper. Der skulle leveres 180 skjorter, og de fleste husstande blev afkrævet et lagen, andre tillige blår af adskillige lispunds vægt. Selv ligkister måtte byen levere. Skarpretteren måtte man af og til have bud efter for med tykke bastreb at slæbe døde bæster ud af byen. "Hele Byen stinker", skrev kæmneren.

18. juli 1659 var svenskekongen atter i byen på vej til Lolland. Han overnattede og holdt måltid med sin suite, som kostede byen: 3 lam, 1 fjerding frisk oksekød, 2 gæs, 2 par gamle høns, 4 par unge høns, 1 otting smør og 50 æg. Ved frokosten om morgenen og til rejsen medgik følgende: 1 lam, 5 par gamle og 3 par unge høns, 2 grise, 2 spegeskinker, 3 røgede oksetunger og 1 par kalkunske høns. Dertil kom 1 td. stenkul, der medbragtes på rejsen. Handelsmanden Johan Kohl, som nu var gift med Sara Ribers, leverede vin til rejsen. Hendes skude ses noteret for 6 rejser til flåden med proviant, og ligeledes Mathias Skipper, som med sin skude havde leveret proviant til flåden, både for København, i sundet og på reden ud for byen. Købmanden Johan Katterberg (Torvet 3) leverede efter Kronborgs erobring 15400 hollandske klinker til fæstningens reparation.

Efterhånden som byens penge slap op, gik kommandant Staal over til at forlange skatterne erstattet med rug, byg og malt, som efter leveringen blev udskibet, hvilket i penge indtil 1660 beløb sig til 2250 dl. Selv førte han et stort hus og holdt to tjenere, rideknægt og stald-knægt. Lidt hensyn tog man dog til de borgere, som fjenden lod udskrive, idet de, medens de afventede afrejsen på rådhuset, fik udleveret brændevin, tobak og piber til at styrke sig på. 10. spetember 1659 var Karl Gustav atter i Køge på vej til Lolland. Han fik 6 vogne og var tilbage 17. september. Den svenske dronning rejste gennem byen i dagene 14-15. november s. å. 369)

Køge Arkiverne

Moderne befæstningsanlæg

Der havde tidligere været en vold langs Klosterkirkegården,men hvornår den blev sløjfet, vides ikke.Da svenskerne besatte Køge i 1658 strakte rester af den gamle vold sig fra Vesterport og i nordøstlig retning over mod Nørreport.Efter en plan af Erik Dahlberg skabtes nu i løbet af få måneder et moderne befæstningsanlæg med 11 bastioner omkring staden,hvori indgik resterne af den gamle vold.

Ifølge planen gik den nye vold skråt over Klosterkirkegården. En gård (Vestergade 34) og boligen ved siden af måtte rives ned for at gøre plads.Det gjaldt også de 9 af Steens boder.De 3 østligste syntes svenskerne selv at have gjort brug af,idet man efter krigen brugte et par dage til at muge ud efter dem. Den tidligere klosterhave ved åen blev dækket af en bastion.Derfra gik volden skråt over borgmester Christen Caspersen Schiøllers have (Vestergade 23-25) og fortsatte på den anden side af åen(dens nuværende løb) ind over Blegdammen.[367)]

Flere hundrede lig blev gravet op

Det lille kapel på Klosterkirkegården måtte fjernes. Her skulle voldgraven,som havde forbindelse med åen gå. Mere end halvdelen af kirkegården blev gravet op. Man gravede dybt og lagde ligene i en fællesgrav. Få år før havde pesten gjort et stort indhug i befolkningen,især blandt de fattige,og der var,siden den hærgede byen, begravet mere end 500 på kirkegården.

Var det bønder fra de omkringliggende landsbyer - eller de fattigste af borgerne,der selv måtte grave deres egne slægtning op ? Man tog det ikke så nøje dengang. Datidens mennesker var mere vante til at se døden i øjnene. Da den stejle skrænt ned til voldgraven stod færdig,kunne man se knoglerester stikke frem,og enkelte steder så man ind i de åbne kister. Af regnskaberne fremgår det,at kirkegården blev benyttet,selv efter at svenskerne var begyndt at ødelægge den. I 1659,hvor man begyndte på anlægget,blev der begravet 42 - den sidste i august.Og det var ikke kun fattige.En kræmmer,som bekostede en slægtnings begravelse,ville intet give for jorden,"formedelst svenske haver ruineret Kirken såvel

Køge Arkiverne

Massegraven blev fundet 1808

Fundet af en massegrav i birkeskriver Mads Stehr vænge bag Klosterkirkegården var i sommeren 1808 samtaleemnet i Køge. Godt 5 meter fra stengærdet og i flugt med dette fandt man i kun ubetydelig dybde henved 900 benrade af mennesker,en del menneskeben,nogle stykker jern og et par sammenflettede hårlokker.Benraderne så ud til at være lagt ned på samme tid,da benene lå strøede omkring,og mange dødningehoveder lå oven på hverandre. Franciska Carlsen, som beretter om fundet i sin bog, oplyser, at graven var omtrent 25 meter lang,og at den lå ca. 12 meter fra det sted,hvor Gråbrødreklosteret havde ligget(hun mener nok kapellet).[370]

Peder Pedersens kapel på Klostergården

Nedbrydelsen af kapellet på kirkegården i 1659 foregik dog ikke helt planløst.Alt brugeligt inventar blev bragt til Sct. Nicolai kirke.En snedker nedtog alteret,altertavlen og prædikestolen.Glarmesteren tog sig af vinduerne.Det mere håndfaste som at tage tagstenene ned og nedbryde træloftet blev overladt til ringeren,graveren og de to stodderfogeder fra Steens boder, Morten og Jacob.

Derimod savner man oplysning om,hvem der nedbrød murene.18 læs tagsten, astrag(fliser) og gamle mursten(det siges,at de var fra fordums dage) blev kørt væk.Men det var kun en brøkdel,når man tager i betragtning,hvor lidt en vogn rummede dengang. Hjørnet af en bastion spærrede nu for trafikken gennem Vesterstræde.Passagen ud af byen foregik ad en bro over voldgraven midt for kirkegården.Uden for broen lå et vagthus,hvor der foruden vagtstue var arrest.[371]

Flere gårde led samme skæbne

Hvor Ågade nu findes lå en lille gård,som havde have op til kirkegårdsmuren.Den havde været ubeboet siden 1654, da pesten bortrev enken og hendes fire børn.[372] De lå nu på den anden side af muren.Nabogården var betydelig større og havde været kræmmeren Mathias Thomsens hovedgård.Han døde før krigen og havde også ejet de to næste gårde mod øst. Samtlige fire gårde blev revet ned, sandsynligvis for at skaffe en opgang til volden.[373]

Bag haverne til gårdene nuv. Vestergade 28-32 lå nogle boder langs et lille bagstræde,som gik hen mod den gamle vold.De blev nu fjernet for at skaffe plads i tilfælde af krigshandlinger og ligeledes den sidste bolig for enden af Sct. Gertrudsstræde. En våning i Nørrestræde matrikel nr.

Køge Arkiverne

og beboerne langs Brostrædes østside måtte afstå en bid af deres haver til samme vold [374] ..

Dødsfald blandt svenskerne

Der var stort mandefald blandt de indkvarterede svenske.En af de første i februar var oberst Banner,til hvis kiste borgmester Schiøller leverede egetømmer og vokslys,der skulle brændes ved hans båre i kirken.Den næste var en hollandsk officer,som var stukket ihjel. I øvrigt var det mest menige soldater og bådsmænd,som var indkvarteret hos borgerne eller i boderne,der forekom blandt dødsfaldene.. [375]

Borgerskabet levede under tvang

Der er kun bevaret få oplysninger om forholdet mellem borgerskabet og de indkvarterede.Tingbøgerne er gået tabt fra disse krigsår.Enkelte oplysninger er kom dog frem efter krigen.Man hører, at Anders Mønbo blev tvunget til at arbejde for fjenden,og Johanne Snedkers måtte holde svend på Svenskekongens bud.. [376]

Købmand Svend Poulsens datter(Vestergade 16)blev under krigen gift med en svensk officer og bosatte sig senere i Stralsund.Folk efterlyste sølvtøj, der var stjålet,andre søgte at skjule deres værdier.Fra Hans Nielsen kørte man to læs gods,hovedsageligt kobbertøj, over i kirken og skjulte det i kapellet. [377]

Adelsmanden Hannibal Sehested som kornhandler

Købmanden Hans Platz i Brogade havde i perioden mellem februar og august leveret en del varer til Vallø og dets underliggende gods,men da fjenden besatte byen for alvor, blev forbindelsen med Vallø afbrudt,og han fik ikke sine penge hjem.Den meget omtalte Hannibal Sehested optrådte som kornhandler i Køge, hvor købmand Mouritz Dreyer på Torvet(9) købte korn af ham to gange i perioden mellem mikkelsdag og jul [1] .Prisen var da 1 rdl. tønden.Bønderne havde på det tidspunkt endnu lidt korn til at sælge,og det solgte de i Køge til 12 skilling skæppen.Prisen kunne variere lidt, hvilket fremgår af et forhør,som havde til formål at finde frem til,hvad prisen på korn var i de første krigsmåneder.Samme pris havde borgmester Casper Eggers betalt for 800 tdr. byg,som han købte af den svenske officer grev,Karl Løvenhoff. [378]

1) Bemærk at hans hustru boede hos Dreyer,da byen skulle brandskattes.

Køge Arkiverne

Ved krigens slutning i 1660 var byen i en sørgelig forfatning.Mange gårde og boliger lignede nærmest ruiner.Enkelte gårde var helt forsvundet og deres materialer benyttet af fjenden i lejren ved Brønshøj.En oversigt af,hvad krigen kostede byen,findes i værket"Fra Arkiv og Museum ".

Omegnens bønder og byens piger og drenge hjalp til ved volden

Sommeren 1661 gik man i gang med at udjævne de første 5 bastioner - vel nok for at byens udfaldsveje igen kunne blive normale.Oberst Mogens Krags regiment blev ved fredsslutningen indkvarteret i byen,og gården Brogade 5 blev istandsat til residens for obersten.Omegnens bønder havde fået ordre til at hjælpe soldaterne ved bastionernes udjævning og det gjaldt også de piger og drenge,der var beskæftiget hos borgerskabet.[379]

På grund af brændselsmangel havde flere borgere fået kik på de palisader og stiger,som soldaterne gravede op ved volden.Man lokkede med øl og fik palisader i stedet for. Efterhånden forsvandt der så mange palisader at obersten tog affære og lod soldaterne hente dem rundt omkring i gårdene.17 borgere blev tiltalt,bla. en skipperenke,som havde 4o stående i sin gård i Vestergade..[380]

Den første begravelse på Klostergården

Den første begravelse på Klosterkirkegården fandt sted i juli 1661,så man må formode, at volden nu var udjævnet på det sted,ligesom passagen gennem bommen ved Vesterport igen var etableret.Først den følgende sommer gik man i gang med opførelsen af Steens boder.Der var rift om dem,fremgår det af rådstuebogen.Kirsten Fyn blev skrevet op til den første,som blev færdig. Da man rev boderne ned,blev de fattige flyttet op i gården Vestergade 18,som tilhørte professor Rasmus Enevoldsen Brochmands enke, Bodil Madsdatter,men hvordan det gik dem,taler historien intet om.

Steens Boder Borgmester Hans Christensen(Brogade 19),som døde 1657,havde i sit testamente tiltænkt byens fattige 1ooo rdl.For renterne af dette beløb opførte nu 6 boder"vesten op til de 3 gamle".Rigtige kakkelovne af glasserede kakler blev der ikke penge til,men en venlig løjtnant,som havde kommandoen i vagthuset,da volden blev revet ned, bevilgede, at de tagsten, som havde ligget på vagthuset på volden, senere blev bragt

Køge Arkiverne

ned og bragt til Bodil Madsdatters gård(Vestergade 18) og siden benyttet til kakkelovnen i de nyopførte boder.For sin venlighed modtog han 6 mark .[381]

Blandt de gårde,som fjenden ved sin ankomst i august 1658 først gik i gang med at ødelægge ,var den såkaldte "Karen Hansdatters Gaard",hvor apoteket ligger i dag. Gården tilhørte på det tidspunkt byens to præster,sognepræsten og kapellanen, og var ubeboet.

Karen Hansdatters Gaard

Allerede i oktober 1658 måtte kirkeværgen lade samtlige døre og vinduer i gården sømme fast med store lægtesøm, efter at en svensk rytter havde stjålet dele fra en kakkelovn og solgt disse til en skomager i Vestergade. Sømmene hjalp ikke meget. I april 1659 hører man om gården igen, hvor den efter byrådets befaling " blev omgærdet med Stavere og Tjørn", efter at selv plankeværket ved volden for enden af haven var stjålet.Det gjaldt også vinduer,døre og porten til gaden,som ganske var "ruineret af de svenske" og derfor blev tillukket med tjørn. 16 læs møg blev kørt fra gården,men allerede i august måtte kirkeværgen lade 14 læs køre bort på ny. Den svenske kommandant blandede sig også i sagen og befalede, at alle gårde i byen skulle rengøres.Det resulterede i, at kirkeværgen måtte betale"stodderfogeden og de fattige" for at skovle og rengøre Karen Hansdatters gård. Efter krigen hørte gården til en af de mest medtagende,og kirken var villig til at sælge den for 8oo rdl.,skønt den ellers var vurderet til 2ooo.[382]

De svenske soldater og ryttere,der var indkvarteret hos bogerskabet,kikkede sig sikkert et eller andet ud,som de kunne gøre i penge,bl.a. blev nogle dyre hollandske klinker,som dækkede gulvet i kapellanens stuehus (Kirkestræde 23)brudt op. Efter krigen blev der erstattet med de mere hjemlige fliser,astrag .[383]

Palisaderne hos borgmesteren

Men også enkelte af byens borgere forstod at berige sig,medens andre led nød.Som nævnt tidligere købte borgmester Casper Eggers i løbet af de første måneder af besættelsen 8oo tdr. byg af en svensk officer,grev Karl Løvenhoff.Men hvor stammede byggen fra,hvis ikke den var stjålet fra bøn-

Køge Arkiverne

derne.

De mange palisader,som borgerskabet ved fredsslutningen tiltuskede sig af soldaterne,der gravede dem op ved voldene,og som bagefter måtte aflevere dem igen, endte i borgmester Christen Caspersen Schiøllers gård(Vestergade 23-25).Denne søgte 1663 kancelliet om at måtte beholde de looo palisader, han indtil dato havde samlet sig,hvilket kancelliet bevilgede.Han skulle dog dele resten af de palisader,han kom i besiddelse af,med de øvrige[384] medlemmer i byrådet.

Man havde altid ved altergangen i kirken benyttet rhinskvin.Kirken købte ved begyndelsen af 1658 54 pot.,men da svenskerne kom, var det ikke muligt at skaffe rhinskvin,og man købte derfor s,å. 34 pot franskvin. De sidste 16 pot.franskvin til årets forbrug måtte man købe udenbys hos Philip Sager, da det ikke var muligt at skaffe vin i byen[385]. Latinskolen

Latinskolen,der lå ved kirkegården i Nørregade, gik heller ikke ram forbi i disse krigsår.Kirkeværgen,der førte skolens regnskab, nævner i oktober 1659, at han havde betalt Hans Glarmester "for Vinduer at nygøre og en Del at udbedre,som svenske Krigsfolk ganske haver udslaget i den latinske Skole". Det hedder videre:

" 2 nye Vinduer,2 dl.,nok udflikket med 93 ny Ruder,5 Mark.Forbedret 5 Vinduer med Bly og Tin og de aftagne af Klosterkirken med Bly og Tin, 3 Mark".

Han Ringer havde våget i skolen " fire Nætter for Tyve,da Vinduerne var udslaget af de svenske", fremgår det af regnskabet. En jernlysekrone,der var stjålet fra skolen,blev fundet ude på kirkegården.

Hvis en borger havde forladt sin gård og var flyttet til hovedstaden,varden nærmest prisgivet som indkvarteringssted.Frederik 3. besvarede i februar 1658 et brev fra Ivar Caspersen Schiøller,hvoraf fremgik, at en svensk officer,der logerede i hans gård(Vestergade 19)havde bedt ham om at forføje sig hjem,med mindre han ville give 4oo rdl.,ellers ville gården blive afbrudt. Ivar Schiøller rejste ikke hjem.Kongen bad Ove Juel om at være Schiøller behjælpelig med sagen. Alligevel var gården meget ruineret efter krigen.

I Anker Hansens gård,som var den østlige nabo til nuv. Torvet 21,havde svenskerne deres hovedvagt under hele besættelsen.Den frembød derfor også et sørgeligt syn efter krigen med sine manglende døre og vinduer,men med læssevis af affald.

Køge Arkiverne

Polakker i byen ved fredsslutningen

Tilsyneladende var der ved fredsslutningen nogle polakker i byen,hvilket fremgår af et tingsvidne i 1664,hvor Jørgen Møllers enke vidnede om den behandling,der var overgået hende.

Ifølge hendes forklaring blev hendes bolig på Sct. Gertrud kirkegård nedbrudt af de polakker,som lå på Blegdammen uden for byen i maj og juni måned 166o og brugt til deres hytter.Hendes udtalelse blev bekræftet af flere borgere,der bevidnede,at polakkerne jog hende af boligen,fjernede det bedste materiale til deres hytter og satte ild til resten. En lignende behandling blev boligen på hjørnet af nuv.Rebslagergade og Vestergade 24 udsat for,og i flere år stod her kun nogle få bygningsrester tilbage...[386] Salvegarde til borgernes kvæg

De to første år efter krigen var nærmest et opgør om pengesager mellem borgerne.Kæmneren krævede fjerdingskæmnerne for skatter,de skulle have inddraget under krigen,bl.a. den svenske skat og en skat for salvegardeløn,som efter oberst Stahls befaling skulle betales for borgerskabets kvæg eller heste.Det fremgår heraf,at 11 borgere hver havde 2-3 køer,enkelte en hest eller to.Kirken krævede for resterende jordskyld..[387]

Brød til det svenske kongepar

Der var også borgere,som havde penge til gode.Bageren Hans Fakse krævede 14 rdl. for brød,han adskillige gange havde leveret til det svenske kongepar og gesandters traktement.Kældersvenden i rådhuskælderen,Christen Pedersen Holbæk, fordrede for vin,der var bragt op i Johan Katterbergs losement(Torvet 3)til medlemmerne af den kommission,som vurderede skaderne i byen efter krigsårene..[388]

Kræmmeren Erich Helmers(Torvet 11)blev krævet for 168 rdl.i renter af de fattiges kapital. Hertil svarede han, at det meste af pantet var ruineret af de svenske,og han vidste ikke hvor han skulle få pengene fra.[38o]

Skipperen Hans Lydersen skulle gøre rede for 4 kalkunske høns og 6o æg, som han havde lovet at bringe ind til den belejrede hovedstad for den københavnske borgmester Peder Pedersen.Denne krævede beløbet tilbagebetalt, men skipperen undskyldte sig med,at hønsene var døde i skuden undervejs ..[39o]

Køge Arkiverne

I juni 1662 blev samme skipper tiltalt for at have fyldt sin skude med ved om natten uden for bommen på den søndre side åen og løbet i søen uden om tolden. Bommen over åen

Det var Jens Bomslutter,som havde ansvaret for, at bommen var låst om natten,således at ingen kunne snyde for tolden.Alligevel lykkedes det Hans Lydersen og Jens Skippers søn en morgen ved 5.tiden at lukke bommen til side og komme igennem med en pram.Den var ganske vist tom,men spørgsmålet drejede sig nu,om de havde "en Tyvenøgle",eller om de havde slået låsen i stykker ? Det viste sig, at låsen var ødelagt, da de kom med pram-
men,for ingen havde set dem slå på den. Nøglen havde tolderen i forvaring. 391)

Nye indkvarteringer

Borgerskabet var ikke sluppet for nye indkvarteringer efter krigen, men blev i løbet af to år besværet med følgende regimenter: Oberst Mogens Krags,generalmajor Ahlefeldts og oberst Gyldenløves.En rytter,der tilhørte Gyldenløves regiment og var indkvarteret hos grovsmeden Oluf Haarlev kom en aften hjem og overfaldt sit værtspar. Pisket i sengen

Ifølge smedens forklaring var de den aften gået i seng ved 9.tiden.Lyset var slukket og døren stænged.De vågnede ved,at rytteren,Bartholomæus, sprængte døren.Derefter tog han sin pisk og slog løs på smeden og hans kone, medens de lå i sengen.Da Oluf satte sig til modværge,trak rytteren sin kniv og slog ud efter ham. Herunder væltede de om på gulvet,hvor Bartholomæus bed smeden i benet.Samme år forekommer en sag om et tyveri,hvor en indkvarteret polak var indblandet.. 392)

To dyre lam

Straffen for toldsnyderi var hård: Marcus Michelsen,der boede i det næstsidste hus før åen ved Brogades vestside,blev en dag tiltalt for at have slagtet to lam uden at have betalt konsumtionstold deraf. Marcus var slagter af profession,og konen, der mødte i retten indrømmede forseelsen og bad om den for en gangs skyld måtte blive dem tilgivet.De havde ingen penge til told,før lammene var solgt,forklarede hun,og de havde små nøgne børn og levede i armod på grund af dyrtiden. Ifølge dommen skulle hun bøde 1o dl." og de tvende Lammekroppe skulle være forbrudt til de fattige" 393).

Køge Arkiverne

Et optrin i Vestergade

En løjtnant, Anders Møller, der var indkvarteret hos Anne,Svend Poulsens i gården Vestergade 16, blev en dag krævet for nogle penge af tre borgere, som passede ham op,ligesom han kom ud af døren. I raseri herover trak han sin kårde og huggede borgeren Niels Tommesen i hånden. Denne greb fat i skæftet og afvæbnede på den måde løjtnanten,som ellers kunne have gjort stor skade med kården. Hugget var gået tværs igennem Niels Tommesens hånd,således at det ville gå ud over hans førlighed.

Da sagen kom for retten, forklarede løjtnanten, at han havde været ude for voldelig overlast fra borgernes side,og at de til sidst havde frataget ham kården. Sagen blev dog bilagt med, at løjtnanten betalte bartskærerens krav samt de 6 rdl.,han skyldte i samlet gæld til borgerne.[394]

Anne, Svend Poulsens gård led ingen overlast i krigsårene,og hendes datter blev i øvrigt gift med en svensk officer.Derimod har man nok i gården været en del besværet af, at nabogården i nr. 18 var udlagt som ryttergård,d.v.s. at et hold ryttere havde ophold i gården med deres heste under hele krigen, således at den til sidst blev helt ødelagt.[395]

Borgmesterens svaner

Nøden blandt de fattigste var efterhånden så stor ved krigens afslutning, at enkelte så sig nødsaget til at stjæle for at få føden. Enken i nr. 16 i Vestergade havde i 1661 nogle svin gående i Gl.Køgegårds vænge lige uden for byen. En fattig kone stjal en nat et af dem.Det foregik på den måde,at at hun stak det med en kniv og puttede det i en sæk. Ved samme lejlighed savnede borgmester Casper Eggers sine to tamme svaner,men det viste sig,at de havde forvildet sig op ad åen til Gl.Køgegårds område,hvor fogeden havde skudt dem. Det var lovligt, og borgmesteren fik ingen erstatning.[396]

Fra tiden omkring stormen på København i 1659 findes en beretning i Danske Magasin 5.rk.6.bd.,hvor en svensk general oplyser, at i dagene omkring 22 - 25. februar var der samlet godt 800 sårede soldater alene i Køge og Roskilde.

Køge Arkiverne

Brogade

Sammenlignet med byens øvrige indfaldsveje indtager Brogade i dag en særstilling på grund af sin store bredde. Nu er det nærliggende at sætte bredden i forbindelse med branden i 1633,hvor hele husrækken langs vestsiden nedbrændte til grunden,men allerede før den tid må der have været brede fortove på grund af de mange boder,bislag og kælderhalse,som prægede gaden.Rendestenene tog også skade under det store oprydningsarbejde efter branden,men man bibeholdt dem dog,hvilket siger lidt om vejbanens oprindelige bredde.

Man ved ikke,som tilfældet er på østsiden,hvorledes husrækken langs vestsiden så ud.De fleste grunde var smalle,så der var kun plads til indkørsel fra algaden et par steder,bl.a. i nuv. nr. 22,som tidligere var den største grund.Men dette var der taget højde for allerede i middelalderen ved byens anlæggelse,hvor man lagde et lille bagstræde,hvorfra man kunne køre ind i sin gård.[397] Flere gårde havde også deres stalde liggende langs strædet. Der var stor forskel på grundenes størrelse,f.eks. var grunden til nuv.nr. 12 kun 7 ½ alen og 1 finger bred.Enken Maren,Jens Andersens,som boede der, da branden hærgede strædet,hørte til de dårligst stillede i strædet. De afbrændte pladser nr. 12 og 14,som lå ubenyttede hen i omkring lo år,fik derefter fælles ejer,og denne delte grundene,så de blev omtrent lige brede,hvorefter han bebyggede dem samtidig. Nr. 12 fik 9 væggerum til gaden. Om nr. 14 oplyses det 1663:"Gården er bygget til Gaden med hel stolpe op til Jørgen Apotekers Gård(nr12),som hans Port hænger i,eftersom de to gårde er bygget under et". Jørgen Berendsen boede først til leje i nr. 12, men købte gården 13/8 1655(tingb.)Siden flyttede han over på grunden,hvor apoteket ligger i dag.Her lå dengang"Karen Hansdatters"brøstfældige gård.

Et par af gårdene langs vestsiden har muligvis haft gavl ud til algaden. Nr. 6 strakte sig f.eks. helt hen bag Stenhusgården,der lå ud til Torvet ved bagstrædet,hvilket fremgår af et skøde fra 1589.[399] Nr. 16 var før branden to grunde,som tilhørte henholdsvis kræmmerenken Bente,Elias Sørensens og rådmand Hans Christensen Humble.Sidstnævnte kom hurtigt i besiddelse af nabogrunden og bebyggede hele arealet i 1636 med den store smukke gård,

Køge Arkiverne

som i dag præger gadebilledet.Da grunden både før og som nybygget gård efter branden var beboet af to familier, vil den for tydelighedens skyld blive nævnt i teksten som 16 a og b. Brogade 16

16 a nævnes første gang i skødeprotokollen 5/8 1594,hvor skomager Anders Nielsen købte den. 1612 ses den (kæmner-rgn.) at tilhøre skomager Mikkel Mortensen,som var gift med Anne Eriksdatter. Hun døde 1624 ifølge skifteforretningen 2.9. s.å. Kræmmeren Elias Sørensen,der på det tidspunkt havde penge stående i gården, fik 2o/6 1625 (tingb.) skøde af skomageren på gården.[400] Kræmmeren var ved Anne Eriksdatters død blevet formynder for skomagerens to sønner,som havde deres arv stående i gården (De blev begge,Morten og Anders Mikkelsen, senere skomagere i byen). Elias Sørensen døde 1631 (skifteprt.) og enken, Bente Nielsdatter, måtte for at klare arven til de to skomagerbrødre efter både deres moder og mormoder i nabogården(16 b), hvoraf endnu en rest stod i gården,få et lån af rådmand Hans Christensen.

Bente, Elias Kræmmers opfordrede efter branden sine kreditorer til at møde op og vurdere hendes øde plads," og hvis Mursten der fandtes på Grunden ". Tilsyneladende var der under branden båret en del af hendes ejendele ud på gaden, men "ugudelige Mennesker",som hun kaldte dem, havde stjålet en del deraf. Under opklaringen af tyveriet kom det frem,at Jacob Hansen havde fundet en jernfod til en kakkelovn og båret den over til Hans Christensen (Brogade 19). Denne,som i øvrigt var hendes største kreditor, havde overtaget en del af det reddede gods og fratrukket det i hendes gæld. (tingb.13/1,21/2,2/4,19/5 og 23/6 1634).

25/8 1634 klagede Bente,Elias Kræmmers til lensmanden over, "at på Trods over, at hun var brandlidt, var hendes Værdier kun sat til det halve af deres Værdi ". Niels Trolle på Københavns slot fik derfor besked på at rejse til Køge for at undersøge sagen (Sjæll.reg.1634,25) Sagens udfald kendes ikke. Samme enke ejede også gården på det nordre hjørne af Kirkestræde og Lille Kirkestræde,hvor Peder Sommer holdt dansk skole.

Køge Arkiverne

Om ejerforholdene før branden vedrørende 16 b. foreligger der kun få oplysninger. Ifølge skødebogen var gården 5/8 1594 beboet af hattemager Jens Pedersen.

Hans Christensen Humble kom aldrig selv til at bo i sin nybyggede gård. Han boede også godt nok i nuv. Brogade 1,hvor der før Jørgen Apoteker byggede den nuværende gård, lå en stor gård,som han var kommet i besiddelse af ved sit ægteskab med enken Karen Hansdatter [401]. Fundamentet og de hvælvede kælderrum stammer imidlertid fra"Karen Hansdatters gård".

Brogade 16 a og b blev lejet ud og solgt henholdsvis 1640 og 1642 til købmand Jacob Bortig og kræmmeren Hans Jørgensen. Stuelængen på gårdspladsen er tilsyneladende først opført omkring 1646,hvor Hans Jørgensen fik sit endelige skøde efter Humbles død. Om Hans Jørgensens andel i 16 b. fremgår det bl.a. af nævnte skøde:" Hans Jørgensen overtager Gården med alt sit Tilbehør,som det nu forefindes,både med Kakkelovn i Stuen og gamle Grundstene, som det forrige Hus stod på og ej endnu på dem er bygget. Så og Tagdryppet, så vidt som bygget er i al sin Længde og Bredde,som det nu befattet er ". Det nævnes også i skødet, at indkørslen til 16 b. var fra Aastræde [402].

Brogade frembød et sørgeligt syn

Det var et sørgeligt syn, Brogade frembød med alle sine brandtomter. Ved branden var det også gået hårdt ud over østsiden i strædet,hvor 5 gårde brændte helt ned. Rådmand Hans Christensens gård i nuv. nr. 19 brændte ikke helt,skønt begge nabogårdene nedbrændte [403]. De fleste ejere var i en ulykkelig situation,fordi en brandforsikring var et ukendt begreb i de tider.

Rådmand Hans Christensen var den første,som kom i gang med genopbygningen. Han var strædets største bygherre,idet han foruden sin egen gård også bebyggede nuv. nr. 22 og 24,hvis brandtomter han købte i 1634 [404]. I 1635 var snedker Johan Cortsens gård (. nuv. nr. 8) under opførelse, og året efter var man i gang med nr. lo og 16.

Toldforpagter Gabriel Jacobsen (Torvet 9) havde købt tomterne nuv. nr. 21 og 23 a. 23 a. stod færdig 1638, og her boede Hans Jørgensen til leje,

Køge Arkiverne

indtil han flyttede over i nr. 16 b.

Der gik nogle år, inden toldforpagterens gård i nr. 21 var færdig.Han døde i mellemtiden.Begge gårde blev synet 1647,hvor de var udbudt til salg for i alt 3500 rdl., og det fremgik heraf, at boderne for døren på begge gårde var endnu ganske udækkede. Først 1649,hvor købmand Jens Riber købte den sidste brandtomt yderst ved Fændediget,kunne man se afslutningen,men da var der også gået 16 år.[405)] Om Brogades genopbygning må tilføjes, at kun de mest velhavende bygherrer havde råd til at benytte mursten mellem tavlene både til gård og gade.

Køge Arkiverne

Man hentede leret ude på Øster-Valløs grund

Ved de fleste genopbygninger blev der klinet med ler mellem bindingsværket på gårdsiden.Skillerummene var altid klinet,ligesom de fleste udhuse. Leret hentede man ude på Øster-Valløs grund,men da det til sidst tog overhånd,lod ejeren tinglæse.at ingen måtte hente ler eller sand uden jordrottens samtykke [406].

Der fandtes to lerklinere i byen.I øvrigt var der flere,som beskæftigede sig med lerklining,uden at det var deres erhverv.I nuværende Sct.Gertrudsstræde 4 lå en gård,der kaldtes Lergården.

Boderne i Brogade

Hans Christensens nybygninger i Brogade fik selvfølgelig alle mur-og bindingsværk både til gård og gade.Gården i nr. 22 blev endda grundmuret [408].

Han fortsatte også,selv i sin borgmestertid, med at have en bod foran hovedgården i nr. 19. [409] De fleste i Brogade havde boder.Nogle stod foran indgangsdøren og fungerede som bislag,f.eks. i nr. 21 og 23 [410]. Mads Ravn havde lejet sin bod ud til en skomager,som havde flere svende. [411]

Egentlig må Brogade fra sin oprindelse været tænkt som en handelsgade i tilslutning til Torvet. En københavnsk borger,Jochum Plattenslager,havde i 1646 en bod stående ud for nr. 13 i Brogade,hvilket fremgår af en episode,som fandt sted på en markedsdag. Bodens kræmmersvend,Hans Hartvig,som ved den lejlighed blev sigtet for drab,rømte imidlertid,og først i 1653 fandt man frem til hans opholdssted.I den anledning blev der afholdt forhør ved bytinget 6.juni:

Underfoged Svend Andersens enke,Anne Jacobsdatter,som på det tidspunkt ejede Brogade 13,forklarede, at nævnte dag kom Hans Hartvig løbende ud i stegerset til hende og sagde:"Moder,der var en bonde derude,som stjal fra mig. Jeg slog ham derfor med et knippe savblade,så han faldt til jorden.Gå ud og se til ham".

Anne forklarede, at hun gik derud sammen med den gamle plattenslager,Jochum Bonden lå på jorden som livløs,og der stod nogle folk,som holdt på hans hoved.Da Anne kom ind igen,var Hans Hartvig borte. Han var løbet ned gennem gården og var rømt.Bagefter kom byens tjenere og ransagede hendes hus men de fandt ham ikke. Bartskæreren Johan de Voss,der synede bonden,kunne kun konstatere,at denne var død.Slaget var gået gennem hud og kød til benet,forklarede ham. 412)

Køge Arkiverne

Købmand Troels Andersen

Blandt de mest kendte købmænd i gaden var Troels Andersen,som fik borgerskab 1623.Han havde tidligere været foged på Vallø og var vistnok fra Store-Heddinge.Tilsyneladende boede han kun til leje i de første år i gården Brogade 11,som dengang tilhørte Anne,sal.Rasmus Michelsen i Roskilde.[413]

Troels Andersen handlede med korn og byggematerialer.Han ses også i en periode omkring 1629-3o at have været beskæftiget som vinprøver.Chr.4. bestemte 16o5, at der i hver købstad skulle ansættes vinprøvere som et modtræk på grund af de tiltagende forfalskninger blandt de indførte vine. Importørerne af disse vine protesterede ofte over de priser,som vinprøverne satte deres vine til.Anders Bager,som leverede både brød og vin til altergangen i kirken i en årrække,var 1631 sigtet for at have taget for høje priser for sin vin. I den anledning forklarede Troels Andersen,at han tilligemed to andre vinprøvere havde været i Anders Bagers kælder og takseret den vin,han fremviste, til 26 skillig potten for den bedste og 22 for den ringeste.[414]

I februar 1631 fik Troels Andersen skøde på Brogade 11,men knap to måneder senere brændte gården.Der var stadig forbud mod at udføre kornvarer, men efter en ansøgning fik han lov til at udføre lo læster bygmalt,som hjælp til gårdens genopbygning. En tavle på muren i den nuværende gård viser bogstaverne T.A.S. og årstallet 1631.[415]

Troels Andersen ses at have leveret en del byggematerialer til Tryggevælde, tagsten og mursten,og hans adgang til disse materialer var vel grunden til, at hans gård ved genopbygningen blev opført af de bedste materialer.[416] Af natur var han vistnok lidt stridig,især når det drejede sig om pengesager, bl.a. forpagtede han i et år Nørre-Gl.Køgegård af jomfru Birgitte Bille,men da jomfru Bille krævede sin betaling, nægtede han, fordi hun efter hans mening ikke havde vedligeholdt ladebygningerne,hvorved hans indhøstede korn havde taget skade.

Et grimt modtræk af jomfru Birgitte

Sagen kom for retten,men forinden havde den taget en anden vending,for nu var det Troels Andersen,som klagede over Birgitte Bille: Forgangen høst,da Troels var i færd med at køre kornet ind,havde jomfru Birgitte jaget hans dreng væk,som stod i gården for at passe på,at de løsgående sin ikke åd

Køge Arkiverne

af kornet, Derefter gik hun ud på gaden og jog svinene ind i gården til kornet,hvorefter hun sagde:"Lad mig nu se,hvem der tør komme og jage dem væk igen ". (Ifølge tingb. drak han en tønde tyskøl med bønderne på gården, 1635,173)

Troels Andersen forklarede,at han den høst selv lod alt kornet indage,og han havde selv beskæftiget mange folk til at rive og binde, ellers havde han ikke fået sin korndel i hus.Sagen kom fra landstinget til kancelliet,som bad lensmanden om at føre den til doms ved herredagen,men dens afslutning kendes ikke.[417]

Hvervet som kirkeværge gik på omgang. I 1637 var det Troels Andersen,som stod for tur.Han skulle selv behandle det,men havde en skriverkarl til at føre det. Da kirken også tog sig af socialforsorgen,herunder hjælpen til latinskolens og de tre danske skolers elever,som der var i byen på det tidspunkt,var der nok at tage fat på.Og da hans tid som kirkeværge udløb i 1639,viste det sig,at han havde disponeret fejlagtigt med de midler,der var betroet ham. 334 rdl.,som latinskolen havde krav på,var medgået blandt kirkens egne udgiftsposter.Troels Andersen forsvarede sig med, at han i det regnskab,som han havde afleveret til sin eftermand, selv havde 45o rdl.tilgode af kirken.[418]

Troels Andersen ses også at have forsøgt sig som jordspekulant,idet han i et tidsrum var ejer af de afbrændte pladser Brogade 12,14 og 15, men ellers ikke forsøgte sig som bygherre.Som købmand havde han sin gang ved havnen,eller som man altid sagde dengang: Ved Stranden,og her blev han en dag slået ned af nogle bådsfolk,han kom i diskution med ved en jagt.[419]

I 1642 forlod Troels Andersen byen og slog sig ned i Store-Heddinge. Om sin gæld forklarede han i rådstuen,at han var villig til at betale denne enten med rede penge eller gode købmandsvarer.Tilsyneladende var han ikke gift,medens han boede i Køge,men efter sin ankomst til Store-Heddinge ses han at være bleven gift med Kirsten Jacobsdatter, der var datter af herredsfogeden i Stevns herred,Jacob Christensen, og med hvem han fik en datter.

Køge Arkiverne

Som købmand var det en tilbagegang for Troels Andersen at komme til Store-Heddinge,og han ses derfor kun at have handlet med øl,malt og brændevin.Han døde 1646,og året efter giftede enken sig med organisten i Køge kirke,Berent Schmertz.Brogade 11 blev lejet ud til en købmand, Niels Christensen.Denne forsøgte forgæves at få den synet ved overtagelsen for ikke ad åre at blive krævet uberettiget for en istandsættelse ved lejemålets ophør,men ingen af arvingerne var interesseret,og de mødte derfor ikke ved tilsigelsen.[420]

Der hørte 13 nøgler til Brogade 11

Gården var vurderet til 1700 rdl.,men organisten viste stor tilbage - holdenhed i sagen,fordi gården var belånt temmelig kraftigt,bl.a. havde sognepræsten i Fussingø,Ejler Jensen Munck,der var søn af borgmester Jens Jensen i Store-Heddinge, 1.prioriteten på 1022 rdl. Hans broder i Strøby,hr. Porse Jensen Munck,varetog hans sager.

Årene gik,inden man fandt ud af,hvem der egentlig ville vedkende sig gården. I 1652,da gården stod uden lejer,blev de 13 nøgler,som hørte dertil,lagt på tingbordet,og det blev bestemt,at de skulle opbevares ved tinget,indtil nogen lovligt kunne fordre dem. 7.november 1653 blev Ejler Jensen Munck tilkendt gården,som han solgte 1656 til Johan Hansen.[421]

Efter købmand Johan Hansens død i 1675 måtte sønnerne Hans og Jens Johansen hjælpe moderen, Karen Madsdatter, i handelen med bønderne.Det var derfor naturligt, at de forblev indenfor branchen. Hans Johansen købte 1693 nuv. Oluf Jensens gård og blev nabo, og Jens købte moderens gård i 1702. På det tidspunkt havde han allerede købt Brogade 13.

Hans Johansens regnskabsbog er ved et tilfælde bevaret, et usædvanligt dokument,der viser, at perioden under Syvårskrigen var en hård tid for bønderne på Stevns. De behøvede lang kredit,til gengæld var deres indkøb i købmandsgården fornuftige,hvad man ikke kunne sige om køgenserne,der viste sig at være de dårligste betalere og kun købte deres spiritusforbrug hos Hans Johansen.

Køge Arkiverne

Med årene måtte købmanden krydse flere af kunderne af, og det gjorde han med små bemærkninger som: Død, betaler aldrig, eller: Her er ikke noget at hente. Det hjalp ikke, at han ved bogens oprettelse havde rettet en bøn til himlen og med sirlig hånd prentede følgende som overskrift:

I Jesu Navn
Gud velsigne min Handel og Vandel
til sin Ære og mit Gavn for sit
hellige Navns Skyld. Ammen.

Jens Johansen overlevede som pebersvend broderen Hans. Nutiden ville vel nok kalde Jens spekulant,fordi han foruden sit egentlige erhverv satte penge i ejendomme og grunde samt lånte penge ud til 6 %. Han efterlod sig derfor 5 gårde,hvoraf de 3 lå i Vestergade. En tredie broder,Mathias Johansen havde haft Vestergade 26,der var en af gårdene i Vestergade.

Borgerskabet i Køge vidste godt, at købmand Jens Johansen,der i juni 1730 døde i gården nuv. Brogade 11-13, var velhavende,men at det skulle være nødvendigt at sætte både militære og civile vagtposter døgnet rundt ved gården, efter at byfogeden og hans folk havde ladet kister,skabe og døre forsegle,havde man alligevel ikke tænkt sig.

Da byfogeden,Ebbe Jacobsen, og hans tjener mødte op i gården for at re - gistrere indboet, viste et pengeskrin sig at indeholde 14 poser med sølv- penge. Det var disse penge, henved 18000 rdl.,som voldte fogedens bekym - ringer.Aldrig havde han set så stor en hob penge. Han kunne ikke så godt sætte sig ned og begyndeat tælle pengene,men lod en smed sætte jernstænger for vinduer og luger,ligesom de mest brøstfældige vægge blev forstærket med brædder. Skifteforretningen blev derefter sat i bero,indtil man fik rådført sig med stiftamtmanden.

Men pebersvenden skulle under alle omstændigheder begraves. En tidligere nabo,købmand og stadskaptajn Peder Svendsen Heeberg, påtog sig, ikke uden beregning at lægge ud for udgifterne. Sølvpengene turde man ikke røre.Men der blev ikke sparet af den grund,og der var råd til at lade de gamle skik- ke rigtigt udfolde sig,som det fremgår af følgende:

Køge Arkiverne

Til Fruentimmeret,der klædte Liget,købt 1 Pægl fransk Brændevin,4 Pot. Fontinjac og 1 Pd. Sukkerbrød.

Til 12 Ungkarle,som lagde ham i Kisten, 12 Bouteiller Rhinskvin og dertil Smørkringler.

Til Ringerne efter Byens Skik medens de udi Tårnet ringer Klokkerne, 1/2 Td. Øl og 4 Pot. dansk Brændevin.

Den store stue i gården var i anledning af højtideligheden draget med sørgeklæde og bånd,og kakkelovnen var overtrukket med sort papir. Lysepla - derne på væggen bar den sal. mands navnetræk optrukket med sølv. Medens alle klokkerne ringede,og man hyggede sig i tårnet med øl og brændevin,bar medlemmer af brandlavet kisten på deres skuldre til kirken. Blandt følget var sognepræsten,kapellanen og latinskolens rektor,der alle var betalt for at medfølge.

Jens Johansen havde for længst sikret sig et gravsted i selve kirken. Her stod latinskolens drenge,der skulle "føre Sangen over Begravelsesstedet", bistået af skolens to hørere,hvorefter hr. Morten Høugård prædikede. Efter højtideligheden blev følget beværtet med lo bouteiller rhinskvin,sukker - brød,smørkringler og lignende sager.

Pebersvenden havde testamenteret kirken 1550 rdl.samt skænket den en lyse - krone,til hvis vedligeholdelse blev afsat et beløb årligt. Ligeledes påtog en snedkers kone sig for 2 rdl. årligt "at strø Urter" på den sal. mands gravsten.

Få dage efter begravelsen lod byrådet pengene overføre til rådhuset,hvor de syntes mere sikre. Tilsyneladende var der ingen arvinger til den store for- mue,og boets behandling overgik derfor til stiftamtmanden.

Ifølge Heebergs regnskab påtog gårdskarlen og en tidligere købmand,Mikkel Tebbel, at opholde sig på gården som vagter,indtil skifteforretningen kunne foretages,hvilket viste sig at vare i 265 dage og nætter. Der var skam orde i Heebergs regnskab.Selv gårdhunden blev noteret for et ugentligt"Kommis - brød ".

Køge Arkiverne

Endelig i 1732 godkendte retten fem landbofamilier på købmandens mødrende side som arvinger. De hørte til Spanager under Giesegård.Men en prokurator Pilegård havde i mellemtiden fundet frem til nogle arvinger på fædrende side og protesterede mod afgørelsen. Herved trak sagen ud på ny i to år. Selv Chr. 6. blev bestormet med breve af forvalteren,Jacob Jørgensen, på Giese - gård,der varetog sine bønders interesse,og som også til sidst vandt sagen.

Ejeren af Bækkeskov,vicelandsdommer Knud Becker,kendt for sin hårdhed mod bønderne,og som blev dræbt af dem i 1738, var blandt de mange,der skyldte købmanden penge. Becker nægtede imidlertid og fortalte, at kvitteringen i sin tid var indgået i dronning Anna Sophies regnskab,da han var på Vallø. Men kommissionen tvivlede på landsdommerens ord,eftersom beløbet,1664 rdl. ikke var slettet i købmandens bog. Hvorledes denne sag endte,vides ikke, da de egentlige skiftedokumenter ikke er bevaret.(Kilden: 1 pakke skiftedoku - menter vedr. købmand Peder Svendsen Heeberg og hustru, 1736).

Køge Arkiverne

Brogade 18

Brogade 18 ses både før og efter branden 1633 at have huset både byfogeder og rådmænd.Gården ses ved 16oo-tallets begyndelse at være beboet af Oluf Brygger.1612 nævnes Maren,Oluf Bryggers,der kort tid efter ses at være gift med Laurits Christensen Skrædder.Denne døde 162o,og Maren Hansdatters tredje mand blev byfogeden Christen Jostesen Bloch.Hun døde 1629, hvorefter byfogeden giftede sig med kræmmer Rasmus Pedersens datter Marine,der var født i borgmestergården Vestergade 23-25,men på det tidspunkt hun giftede sig med fogeden tjente i gården Brogade 18.

Christen Jostesen ses ved skifteforretningen efter Maren Hansdatter 1629 at være en velhavende mand,bla. havde han pantebreve liggende for i alt 171o rdl.Gården blev vurderet til 85o rdl.,og i det store skifte nævnes 37 forskellige sølvting på i alt 537 lods vægt(a 2o gr.).Detvar potter, kander,bægre og en guldhalskæde til værdi af 1o7 rdl.[422]

1631 købte Jostesen gården Vestergade 19,og den følgende ejer af Brogade 18 var Jacob Hansen,der var fra Flensborg.Denne ses at have huset velb. fru Anne Gyldenstjerne,som ifølge kirkebogen døde i gården 1641.Hans forbindelse med nævnte adelsdame kendes ikke,men han havde tidligere været foged på gården Ravnstrup,så måske stammede bekendtskabet derfra. I øvrigt omtales også to år efter en Birgitte Gyldenstjerne,som lod sin tjener begrave på den store kirkegård.[423]

En velsitueret købmand eller kræmmer holdt også tjener,og denne skulle helst have fået en lige så god uddannelse som sin husbond. Jacob Hansen, der efter nogle år som byfoged blev rådmand, holdt også tjener.1644 blev han borgmester,men var på det tidspunkt flyttet over i nr. 3 b,hvor kræmeren Peder Jørgensen før havde boet. Det følgende år døde imidlertid både Jacob Hansen og hans hustru med kun en måneds mellemrum.Køberen til Brogade 18 var købmand Hans Platz,der var fra Lübeck og som også efter nogle års forløb blev rådmand.

Det var Jacob Hansen,som lod gården opbygge efter branden 1633.Døren fra gården er bevaret,idet den blev benyttet som indgangsdør ved Slagtergårdens genopbygning på museets grund[424].

Køge Arkiverne

En Hans Platz fra Lubeck omtales allerede 1606,hvor han havde handlet i byen uden tilladelse(borgerskab),muligvis var det en fader til køberen af Brogade 18.Senere omtales en snedker Claus Platz i byen. Også andetsteds i Brogade forekommer to generationer af købmænd med samme navn,nemlig Jacob Bortig,der tidligere havde været forpagter på Erikstrup i Store-Heddinge,og som 1640 købte Brogade 16 a.En søn, Jacob Bortig"den yngre" overtog gården efter ham.[425)]

Rådmanden Hans Platz indtog gennem årene en fremtrædende plads blandt byens købmænd. Ved svenskekrigens begyndelse fik han en del penge tilgode for leverede varer (se pag. 128). Hans position og omgangskreds fremgår af en sag fra 1661: Kældersvenden i stadskælderen,Christen Pedersen, leverede det år 18 kander rostockerøl og ½ pot rhinskvin til Hans Platz i Brogade 18,Men da det trak ud med betalingen måtte kældersvenden kræve for den,og han siger i sin henvendelse,at nævnte øl og vin blev leveret den vinterdag,hvor Hans Platz havde besøg af sognepræsten hr. Jens Aalborg fra Store-Heddinge,hr. Niels i Karise, vinhandler Hans Pedersen fra København og kræmmeren Lyder Siverts (Museumsgården).[426)] Hans Platz døde i juni 1694 og blev begravet i kirken.

Skomagermesteren Casper Foged,der boede i gården Brogade 13,leverede fodtøj til omegnens præster.Han generede sig dog ikke for at lave bøndersko,for da man gjorde boet op efter hans hustru i 1631,havde han godt hundrede par liggende og et tilsvarende antal sko til købstads - folk.Det fremgår af skiftet,at han havde gjort alt for at hjælpe konen under hendes sygdom,bl.a. havde hun fået to flasker sovevand,forskel - lige drikke og adskillige urter.

Da Mester Herman Bartskærs hjælp ikke hjalp,sendte skomageren bud til Slangerup "om et godt Raad".Til sidst bad han dokter Lorenberg i Rostock om at komme,men intet hjalp.Konen blev begravet i København på den nye kirkegård uden for Nørreport.[427)]

Køge Arkiverne

Borgmester Hans Christensens gård

Brogade 19

På Vallø slots kirkegård findes en gammel gravsten,der,uvist hvor - ledes,må være ført dertil fra Køge kirkegård.[428] Stenens fire hjørner er prydede med Evangelisternes symboler og indskriften delt i to afdelinger med to hjerter eller våbener nederst.Øverst står:" Her ligger begraven ærlig Mand Peder Pedersen,som var Borgmester Peder Pedersens Søn i Køge,som døde 29.April 1591 og levede med ærlig Kvinde Boel Hansdatter i 13 År og avlede en Søn,som og ligger begraven her,døde 29.Juli 1592 ".

Nederst læses:"Her ligger begraven ærlig og gudsfrygtig Kvinde Boel Hansdatter,som var Anders Frandsens Hustru,som levede med ham efter salig Peder Pedersens Død og Afgang udi 9 År og avlede de sammen 5 Pigebørn og et Drengebarn,og døde hun den 23.November 1601 ".[429]

Det må antages, at Anders Frandsen overtog Brogade 19 ved sit ægteskab med Boel Hansdatter. Efter hendes død 1601 ses han at have ægtet Drude Johansdatter(kaldet Hansdatter),der var søster til den kendte kontrafejer Reinholdt Thim.Denne arbejdede i Chr. 4.s akademi i Sorø, hvor han malede en del billeder for kongen,bl.a. til loftet i ridder - salen på Rosenborg.Forældrene var Johan(Hans) Thim og Beate Schwabe.[430]

Der er kun bevaret sparsomme efterretninger om Anders Frandsen.Han handlede ligesom sin sydlige nabo,rådmanden Laurits Krog,og begge var rådmænd samtidig i en årrække.Krog døde et par år efter Anders Frandsen efterfulgt af en heksesag , idet Krogs nabo mod syd,Peder Holtugs kone, Else, blev beskyldt for at være årsag til rådmandens død.Else Holtug dømtes til at lide døden på bålet.[431]

Efter Anders Frandsens død i 1613 var Drude Hansdatter enke i nogle år.1616 ses hun at være gift med Hans Christensen,der vistnok var fra Flensborg og som gennem årene blev en agtet og velhavende borger.

Køge Arkiverne

Anders Frandsen skyldte ved sin død borgmester Claus Bagger 293 rdl.,hvilket beløb Hans Christensen betalte.Denne blev efter en tid som rådmand borgmester i 1624.Samme år døde Drude Hansdatter.[432)]

Ifølge en kgl.forordning af 1o/12 162o skulle der i alle danske søkøbstæder oprettes en såkaldt Spansk Kompagni,som under krigen mellem Spanien og Nederlandene skulle indkøbe vin,salt og andre varer fra Spanien og Frankrig. Hans Christensen og Enevold Rasmusssen Brochmand blev i 1622 valgt til at forestå samme selskab for Køges vedkommende.

Tyskølsføreren Jens Jensen,som viste sin velstand ved restaureringen af sin gård (Torvet 21) ved at benytte 9ooo astrag (fliser) og 2 kister glas, havde i august 1623 trods kompagniets privilegium på handelen indført noget franskvin fra Holland. Vinen var kommet med Fobbe Dousens galiot,som også havde vin med til kompagniet.Jens Jensen var selv taget ud med en pram til reden,hvor skibet lå,og hvorfra han overværede losningen i pramme,men først da vinen lå på bryggen,gik han i gang med at mærke sine varer med kridt. Bagefter var der en del uenighed mellem ham og kompagniets folk,om den vin, han havde mærket,nu også tilhørte ham. I øvrigt overtrådte han også loven, dersom han ville forhandle vinen.

Kompagniets vin blev af dragere bragt op i rådhusgården.Det drejede sig om 16 piber hvid franskvin og 4 oksehoveder rød franskvin.Senere på dagen mødtes kompagniets forvaltere på rådhuset for at tale om,hvorledes de skulle forholde sig med Jens Jensens vin. Resultatet blev, at Hans Christensen på kompagniets vegne skulle tilbyde ham at købe vinen ,for hvad den havde kostet i Holland. Hertil svarede tyskølsføreren,at vinen havde været ude på en eventyrlig rejse over sø og salten vand,så han ville hellere sætte den i kælderen og benytte den til eget forbrug. Han dømtes dog til at have forbrudt 2 piber og 4 oksehoveder franskvin til deling mellem kongen,staden og kompagniet.[433)]

Hans Christensen var borgmester fra 1624 -26,og derefter var han igen borgmester et par gange i trediverne,hvorefter han endelig i 1645 efter afskaffelsen af skikken med de såkaldte fastelavs-borgmestre blev fast borgmester til sin død i 1657.

Køge Arkiverne

I 1626 var Hans Christensen indblandet i en skeltrætte med sin nabo i nr. 21,Peder Christophersen,som klagede over,at tagdryppet på et sidehus, borgmesteren havde bygget,ragede et kvarter ind over hans indkørsel.Hans Christensen forklarede under sagen,at han havde fulgt den gård,han boede i,gennem mange år,før han "ved Flid og Sparsommelighed blev samme Gaard mægtig",og han vidste, at den bygning,som tidligere lå på stedet,havde nået lige så langt ind mod nabogrunden. (Om striden,se pag.41) 434)

Brogades østside efter branden

Der findes ingen samlet opgørelse over storbrandens skader i 1633.Samtlige gårde og huse på vestsiden i Brogade nedbrændte totalt.På østsiden gik det hovedsagelig ud over gårdene på strækningen fra og med nuv. nr. 17 og til Fændediget.Her lå 6 gårde,hvoraf de 5 brændte helt ned. 435)

Gården syd for Hans Christensens var kun 11 år gammel.Skaden på hans egen var sikkert ret omfattende,idet begge nabogårde brændte ned.Der gik 8 måneder,inden han kom i gang med genopbygningen,og under et drikkeri nedlagde hele arbejdsholdet arbejdet på grund af en faglig strid (pag.63). 436)

1634 købte Hans Christensen de brandhærgede pladser,nuv.nr. 22 og 24 i Brogade,og året efter købte han nr. 21.Denne grund tilhørte cirrurgen Blassius Møller,som havde miste alt ved branden og var flyttet til København.Nuv. nr. 23,som dengang bestod af to grunde,lå stadig hen som en brandtomt.Den nordligste tilhørte toldforpagter Gabriel Jacobsen,som havde planer om at bebygge grunden. Hans Christensen havde ved sit køb af nr. 21 lagt en tredjedel af grunden til sin egen grund,og 1637 solgte han de to tredjedele til toldforpagteren,som var i gang med at bebygge nabogrunden. Nuv. nr. 21 var dog først færdigbygget i 1647,men da var toldforpagteren i mellemtiden død,og det var arvingerne,som udbød hans to nybygninger til salg for 3500 rdl. 437)

13. februar 1645 blev Hans Christensens hustru af 2.ægteskab begravet i kirken.Første søndag efter Hellig Trekonger i 1647 var der stort dobbeltbryllup i kirken.To af borgmester Hans Christensens døtre viedes ved højmessen,Drude Hansdatter til enkemanden Laurits Christensen og Sara Hans -

Køge Arkiverne

datter til den 25-årige købmand Jens Hansen Riber fra Slagelse.[1]

Rådmand Jens Ribers navn er i de få år,det blev ham forundt at leve i,knyttet til ejendommen Brogade 23,hvis nordligste del hans sviger - fader fik købsbrev på 9.oktober 1648.Den var som nævnt bygget 1638 og omtales i købsbrevet som Gabriel Jacobsens arvingers gård,liggende i Brostræde på den østre side,"som Peder Ibsen nu bor på den nordre Side og sal.velb. Chr.Erichsens (til Erikstrup i Store-Heddinge) øde og afbrændte Plads på søndre Side".[438] (Om nr. 23 a. se dog pag. 163)

Lad os gætte, at gården var en bryllupsgave fra svigerfaderen.1.maj 1649 købte Jens Riber selv brandtomten mod syd.Den omtales i købsbrevet med følgende ordlyd:"Et Jordmon som Bygningen for nogle Aar siden er afbrændt,liggende med den ene Ende sønderst i Brostræde,strækkende sig i Øst til Jens Ribers egen Gaards Udfærdsel og udi Nord til samme Jens Ribers Gård, hvilken Plads Erich Hellesen efter hans salige Farbroder arveligen tilfalden er".[439]

Jens Riber har sandsynligvis bygget den nuværende gård på hjørnet ved Fændediget,som blev bygget sammen,(tilbygget) den af Gabriel Jacobsen opførte gård fra 1638.

Jens Ribers tidlige død

2. april 1657 blev borgmester Hans Christensen begravet i kirken. Små to måneder senere døde den unge Jens Hansen Riber,Drude Hansdatter, der på det tidspunkt var enke,blev samme år viet til købmanden Casper Eggers (senere borgmester),som overtog gården Brogade 19.

Jens Ribers tidlige død var et tab for byen.Han havde på de få år, han var i byen,skabt sig en formue,og selv den omkringboende adel stod i kø for at låne penge af ham.Enkens nye svoger,Casper Eggers,viste sig desværre at være af en helt anden støbning.[440]

1) Jens Riber var søn af rådmand Hans Riber,Slagelse(tingb. 8/1o 1666).

Køge Arkiverne

Fire kræmmere satte deres præg på gården

Kræmmeren Erich Helmers,som ejede gårdene nuv. Torvet 11 og Brogade 6, var vel nok den borger,der led størst skade ved branden i 1633.Det var nu ikke ham selv,som havde lagt grunden til den store virksomhed,han ejede,og ikke mindst det store kompleks han rådede over.

Gården på hjørnet,der senere af Helmers betegnedes som hovedgården,tilhørte 1589 borgeren Jens Bock,hvis position i byen langtfra svarede til den beliggenhed,gården havde rent handelsmæssigt.Han døde få år efter,men årstallet kendes ikke,derimod fremgår det af enkens,Maren Brocks, skifte 1597, at hun ikke selv ejede gården.Hendes bo rakte ikke til udgifterne,hvorfor en svoger til hende,Jacob von Lubeck,trådte hjælpende til.

Kræmmeren Berner Brede

Der er heller intet bevis på,at Maren Brocks ved sin død boede i gården på hjørnet ved Torvet,snarede tilhørte den allerede på det tidspunkt rådmanden Berner Brede,der ligesom Brock var af tysk oprindelse,og som 1/12 1589 havde købt nabogården ud mod Torvet,den såkaldte stenhusgård, ved Lille Aastræde af den københavnske borger Hans Lunde.

Salget omfattede også Hans Lundes gård(nuv.Brogade 6),der lå bag nævnte stenhus og strakte sig ud til Brogade mellem nuv.4 og 8, samt en stald på 6 væggerum,der lå på vestre side i strædet mellem to andre stalde.[441]

Willum Lind

Berner Brede efterlod sig ved sin død 1601 så stor en gæld,at kreditorerne kun fik en del af deres tilgodehavende.Blandt disse godtfolk var Henrich Steen og Anne Steens. Nu er det jo nærliggende at sætte navnet Steen i forbindelse med Tyske kompagnis gildehus,som siges at skulle have ligget ved Sten Thomassens stenhusgård i 1504,og der var kun få stenhuse i byen.[442]

Kræmmeren Berner Brede ejede ved sin død 9 boder i Vognmandsgaden i København samt 2 våninger i Vestergade,bl.a. nuv.nr.16,hvor han sikkert boede, før han købte stenhusgården,dertil kom en urtehave i Hestemøllestræde,hvor der lå et lysthus.Der var 3 børn i ægteskabet,som Willum Lind,der ægtede enken,Johanne Nielsdatter,påtog sig alle forpligtelser for.[443]

Køge Arkiverne

Skt. Thomas var en af Jesu apostle

Af et pantebrev,dat.Skt. Thomas aften 1601,som Willum Lind måtte af - give på 500 gode gangbare sølvdaler for at klare sine forpligtelser,frem - går det,at Stenhusgården på det tidspunkt var hovedgården,idet der i pante- brevet kun tales om "Stenhuset og tvende Boliger,som dertil er indbygget". Skt. Thomas var en af Jesu apostle,hvis festdag var 21.december.Aftenen før var Skt. Thomas aften.Dagen blev afskaffet som helligdag 1770.

Kræmmeren Niels Andersen

Willum Lind døde allerede 1608,hvorefter Johanne Bredes,som hun oftest kaldtes,giftede sig med kræmmeren Niels Andersen,og med hvem hun fik 4 børn.Han døde 1617,og Johanne Bredes var nu enke for tredje gang,og som så- dan forblev hun til sin død 1622.

I forhold til enkens tidligere mænds skifteforretninger indeholdt går - den nu ved hendes død et betydeligt større indbo,ligesom der nævnes flere lokaliteter,bl.a.:Den store sal,lille sal,Jørgen Nielsens kammer og fru Annes kammer (til Sandbygård).Det ses også, at hun havde haft to kælder - piger, en til at passe kramboden og en til ølkælderen.

Det fremgår af skiftet, at kræmmeren Erich Helmers havde købt gården ved at overtage pantebrevet fra 1601 og indløse en håndskrift i Hamburg. Det siges også, at han i løbet af det sidste halvandet år havde istandsat gemakker og kamrer for 30 dl.,hvilket kunne tyde på, at istandsættelsen var sket i den del af gården, han disponerede over,indtil enken døde.[444)]

Kræmmeren var i bundløs gæld

Erich Helmers døde døde 26.juli 1661 og efterlod sig enken,Ellen Strang- esdatter,og fire døtre, hvoraf de to var gifte i Køge og en på Lolland.Da myndighederne var klare over,at der langtfra var dækning til alle kredi - torer,blev der 26/8 s.å. rettet henvendelse til kancelliet,for at de uden- landske kreditorer kunne få samme placering i rækken. Også på grund af de mange udenlandske fordringer blev skifteforretningen først foretaget i september måned året efter.

Køge Arkiverne

Hovedgården med Stenhuset blev ved den lejlighed vurderet til 2o5o dl.,stalden i Åstrædeet til 26o dl.,en gård i Brostræde (nr.6),som fat - tigvæsenet havde mange penge til gode i,til 5oo dl.en have på Bjerget med et hus på volden til 15o dl,en øde plads ved stranden med et lille pakhus, 2o dl.4 mands-stolestader blev vurderet til i alt 72 dl. og 5 kvindestad - er til 156 dl.

Der lå et bjørneskind foran sengen

Der nævnes en række lokaliteter i hjørnegården,deriblandt stue ud til Brostræde,som var den fornemste,og hvor der fandtes en skive med skuf- fe,2 røde kistebænke, 4 røde stole og et grønt sengested med himmel.Væg - gene,hvorpå der hang 3 kgl.kontrafejer,var dækket med 2o tavler af for - skellig størelse og af henholdsvis lærred og papir. I sengekammeret ved stuen lå et bjørneskind foran sengen.

Erich Helmers havde både en stor og en lille krambod,og blandt varer- ne fandtes 33 musketter til 1 dl. stykket.På kontoret fandtes en del bøg - er,bl.a. Sjællandske Lov og Jyske Lov samt Fandens fire Døtre.

Men alle disse aktiver dækkede langtfra gælden,som hovedsageligt be - stod af pantebreve og håndskrifter,hvoraf de fleste gik tilbage til 165o- erne,og da der slet ingen renter var betalt gennem årene,var den samlede gæld efterhånden blevet fordoblet.

Et underskud på 5912 dl.

Kreditorerne i Køge var de fleste,men kravene fra udlandet var de største. 6 københavnske borgere havde 16o3 dl. til gode, 2 borgere i Lu - beck 1415 dl.,dertil kom gælden til borgere i Hamburg og Holland.Det sam - lede krav lød på 9655 dl.,og når man trak aktiverne fra, var der et under- skud på 5912 dl.

Hans Henrich Fich havde 1.pr. i hovedgården

Blandt kreditorerne i Køge var handelsmanden Hans Henrich Fich,Vester- gade 17,der i 1658 havde ægtet enken efter kræmmeren Claus Henrichsen, Cathrine Frandsdatter,,og nu gjorde krav på 5oo dl.,som hans formand hav- de lånt Helmers i 165o mod 1.pr. i hovedgården.Gælden var med årene vok - set til 1o27 dl.,derefter kom Morten Michelsen med et krav i hovedgården på 852 dl.,og " til sidst "de fattige" med 814 dl.[445)]

Køge Arkiverne

Svenskekrigen førte dem sammen

Kræmmeren Claus Henrichsen,som døde i gården Vestergade 17 1657, var ret velhavende.Han havde lige bygget en ny gård og 5 boliger på Fændediget,og gården Brostræde 13,som han også ejede,var også ny og bortlejet. Hans bopæl ved åen gjorde,at han kunne fragte sine varer med pramme helt op til sin bopæl,og til det formål havde han bygget et pakhus nede i baggården. Blandt aktiverne var desuden en enghave med en fiskedam.

Der var to børn i ægteskabet på henholdsvis lo og 12 år ved kræmmerens død.12.september 1658, en måneds tid efter at svenskerne havde besat Køge, giftede enken, Cathrine Frandsdatter,sig med en borger fra Malmø,Hans Henrich Fich, og i april året efter fødtes deres søn,Henrich Fich. 446)

Brevet til Frederich den Tredje

Da krigen var overstået,prøvede Hans Henrich Fich ved at omtale sine fortjenester under fejden, at opnår de samme friheder i Køge,som han havde haft i Malmø. I den anledning sendte han en ansøgning til Frederik 3., hvoraf fremgik,at han havde tjent majestætens fader i den forrige fejde - tid både til hest og til fods. I ansøgningen,som er bevaret,hedder det videre:

"Siden da Freden var sluttet,gav jeg mig i Tjeneste for Kaptajn og for med et fransk Orlogsskib til Spanien og de barbariske Kyster,som med mine Pas og adskillige kongelige Betjente,som endnu lever, er at bevise "

"Endelig satte jeg mig ned i Malmø,hvor jeg straks af fordums Lensmand,velb. Hr. Otto Thott og velviste Borgmester og Råd blev bestalt og antagen til Stadshauptmand,hvilken Charge jeg på 6 Års Tid betjent haver, og derimod forundte de mig for samme min Charge og Umage fri for al kongelig og borgerlig Tynge at bo,eftersom jeg ingen anden Løn begærende ".

"Og da jeg på sidste Kort for denne Ruptur skete,indlod mig i Ægteskab med en Enke i Køge,holdt jeg den værende Beljring der oppe, og har siden boet der og forladt mit Hus og Hjem med hvis jeg havde i Malmø "

Køge Arkiverne

"Tilbringer jeg dog min underdanigste Plikt og Skyldighed imod min allernådigste Herre og Konge,at jeg helst under hans Protektion ville leve. Haver jeg og forgangen år billigt ladet mig være angelegen den algemene Mands og Lands Bedste og med store Omkostninger fra Skåne og andre Steder forskaffet temmelig store Partier Rugkorn og Havre,som til Sædkorn og Brødkorn højligen var fornødent,og der for en civil Pris borget og afhændet,hvoraf Kgl.Majestæt haver bekommet sin Told og Rettighed,og mange Mennesker på Landet er bleven hjulpen og trøstet,eftersom ingen i Køge, nest mig ville eller kunne forskaffe det,som af Tolderen der på Steden kan bevises ".

"Men eftersom min,nagative mig,daglige Rejser forårsager, er jeg underdanigst begærendes,at Eders kgl. Majestæt nådigst ville forunde mig,at jeg i Fredstid foruden Told og Accises Bilæggelse,måtte være fri for al kongelig og borgerlig Tynge og Besværing ".

"Derimod tilbyder jeg mig underdanigst,at når som helst Eders kgl. Majestæt befaler,ikke aleneste selv med Liv og Blod,Gods og Formue, at tjene Eders kgl.Majestær,mens endog på min egen Bekostning,uden nogen Pretention eller Vederlag,straks at hverve og i virkelig Tjeneste levere et ustraffeligt Kompagni til Fods,bestående af tresindstyve gemene Karle med dets tilhørende over og under Gevær og dertil hørende over og under Officerer, fra mig selv af ".

Eders kongelige Majestæts underdanigste Tjener

Køge,den 18.November 1661 (sign.) Hans Henrich Fich 447)

Køge Arkiverne

Erich Helmers tidligere hovedgård på hjørnet ved Torvet forfaldt i 1660-erne mere og mere.Hans Henrich Fich,som havde både først og størst krav på den,forlangte den med års mellemrum vurderet.Og da vurderingen efterhånden kom ned på det beløb,som han havde tilgode,fik han 13.januar 1668 adkomst ved bytinget på hovedgården incl.stenhuset.

Torvet 11 og Brogade 4 nedbrændt 1669

Natten mellem 17-18.april 1669 blev hjørnegården,som stadig var udlejet, lagt fuldstændig i aske på grund af vådeild.Det var et ulykkesår for Fich. Hans kone døde,og begge hendes børn af første ægteskab på henholdvis 22 og 24 år døde med få måneders mellem kort efter moderen.

Hans Fich gik straks i gang med at genopbygge gården. Han havde også lige lagt et skib "på Kølen",hvortil var betalt for materialerne.Disse omstændigheder,og børnenes dødsfald gjorde, at skifteforretningen blev udsat helt til 1675.

Cathrine Frandsdatters skifte

Ifølge skifteforretningen havde Fich i 1672 lånt 700 dl. af de fattiges penge,som havde fået sikkerhed i hjørnegården incl.stenhuset,samt Birgitte Dysters tidligere gård(Brogade 4),som Fich nogle år tidligere havde erhvervet og genopbygget,efter at den brændte 1669 tilligemed hjørnegården.

Fich boede stadig i gården Vestergade 17.Ifølge vurderingen blev den nu sat til 800 dl.Det var 400 dl.mindre,end da kræmmeren døde i 1657.Og således gik det med Fichs samtlige gårde: Vestergade 18,som Hans Holst beboede, blev sat til 200 dl.,skipper Bent Jensens tidligere gård,Vestergade 11,vurderedes til 500 dl.Erich Helmers tidligere gård incl.stenhuset, som Willum Klerche havde lejet,blev tilligemed "Birgitte Dysters gård" (Brogade 4) sat til 1600 dl.

I skiftet nævnes 3 pramme med årer og stager,som lå i "Kanalen" ved hans gård med tilhørende sække. Der tales også om en "Spieljagt" med 2 ankere og stalden i Aastræde,hvor der stod 2 gamle og 2 små heste.

Køge Arkiverne

En salthandel

Fich skyldte staden 5oo dl.fra krigens tid.Bartskærer Henrich Lyrer for - drede 132 dl. for medikamenter,hvad Fich betegnede som "langfra virkelig - heden". Desuden havde han af staden fået til opgave at skaffe 5oo tdr.spansk salt i Landskrona mod betaling i korn. Flere borgere mente ikke at have fået fuld dækning i denne handel og krævede betaling for manglende salt:

Borgmester Casper Eggers for 25 tdr. salt a 3 dl. tønden,
Johan Katterberg(Torvet 3)- 18 - - - -
Johan Kohl(Brogade 23) - 3o - - - -
Svend Poulsens enke(Vesterg) 12 - - - -

Hertil svarede Fich, at han ikke skyldte de godtfolk noget salt.Dertil kom en mindre gæld til et handelshus i Danzig og 38o gylden til Johs.Bacher i Amsterdam. Den samlede gæld beløb sig til6511 dl.[448)]

Erich Helmers enke, Ellen Strangesdatter,beboede gården på Torvet en del år efter mandens død,måske på aftægt,idet den kirkeskat, hun ses at have be- talt, var meget ringe. Det gjaldt også Birgitte Dysters i Brogade 4 og vel nok på grund af det tab, de havde lidt ved gårdenes brand.

Stenhuset havde tilsyneladende ikke taget nævneværdig skade ved branden 1669,idet en kræmmer ved navn Gabriel ses at have beboet huset 167o,men året efter var kun Hans Fichs kælder i huset udlejet.[449)]

Den svenske kommandant i Køge ved fredsslutningen,oberst Stahl,var ved afslutningen blevet Hans Fich 1o6 rdl.skyldig.Fich søgte i 168o at få be- løbet udbetalt gennem byens kasse,men forgæves. Samme år lejede han fra på- ske sin gård i Vestergade ud for en årlig leje 32 dl.Fich betingede sig dog at disponere over et kammer,som lå nederst i gården"ved Scholen" med dets tilhørende inventar.Da året var omme, solgte han gården (Vestergade 17) Muligvis flyttede han allerede ved dens udlejning i 168o op i sin forholds- vis nybyggede hovedgård på Torvet.[45o)] Bygningstaksationen i 1736

Ifølge en bygningstaksation fra 1736 fremgår det, at hjørnehuset mod Tor- vet på det tidspunkt var på 9 fag og i 2 stokværk af mur-og bindingsværk. Stenhuset var en 8 fags grundmuret bygning i 2 stokværk,dertil kom8 fag sidehus ud til Aastrædet.Brogade 4 var på 5 fag af mur-og bindingsværk,men kun i 1 stokværk.Nr. 6 var en våning på 7 fag, 2 loft høj med mur-og ler- tavl.Bagermester Jacob Christophersen var ejer af alle tre gårde.[451)]

Køge Arkiverne

Ridefogeden fra Tryggevælde

Blandt de fogeder,der slog sig ned i Køge,var Erich Christensen,som i 1640 lejede sig ind i Mads Ravns tidligere gård, Brogade 5. Han havde været ridefoged og skriver på Tryggevælde,hvor han havde afløst Morten Michelsen, der også bosatte sig i Køge (Torvet 21).

Erich Christensen var længe om at søge borgerskab og måtte derfor opfordres dertil af byrådet. Som den skriftkloge mand,han var, blev han også hurtigt benyttet til offentlige hverv. Således blev han allerede 1642 forstander for "De fattiges Kapital" og rådmand. Troels Andersens enke, Kirsten Jacobsdatter,hvis fader var herredsfoged i Stevns herred,kendte Erich Christensen fra Tryggevælde. Det var derfor naturligt, at hun bad ham lade gården Brogade 11 vurdere efter hendes mands død 1646 i Store-Heddinge.[452)]

Ridefogedens tidligere forbindelse til Tryggevælde kommer tydeligt til udtryk i kæmnerregnskaberne,hvor det 31/5 1650 hedder:

" Kom en af Kongens Kuske fra København tilligemed to Karle og havde med sig en Karm med 6 Heste for. Rejste ind til Erich Christensen i Brogade,der selv skaffede dem Underholdning og selv ville sørge for at få Udgifterne dækket, og derfor ikke her til Byen nogen Udgift ".

Erich Christensens tid i Køge blev ganske kort,thi han døde allerede 1652. Allligevel var det lykkedes ham at skabe sig en god position som købmand. Som de fleste køb-og handelsmænd handlede han også med tømmer,hvilket han opbevarede på volden ved sin baghave. Han havde nu fået skøde på gården af Bodil Madsdatter,og den blev efter hans død vurderet til 3700 rdl.incl. det faste inventar.Begravelsen fandt sted i koret ved den søndre side,hvor skolemesteren lå.

Flere af de fordringer,som blev stillet ved skifteforretningen, viser,at han havde haft svært ved at se forskel på hvad man kalder "mit og dit".Præsten i Strøby, hr. Porse Munck, krævede for en ganger(hest),som de tidligere foged havde modtaget af fogeden Hans Laursen på Eskebjerg i Fyn og beholdt. Han skyldte også for bondeskat på Vedtoftegård på Fyn,og den ny foged på Tryggevælde krævede regnskab for to gårde i Torøje og Arnøje,som Erich Christensen havde haft indtægten af som foged,desuden krævede han også for et

Køge Arkiverne

par brunstjernede heste, han havde medtaget ved sin afrejse.
Erich Christensen efterlod sig hustruen,Cathrine Hansdatter,og 6 mindre - årige børn. Ifølge skifteforretningen ses han at have haft omkring 300 bønder som kunder, hvoraf de fleste var fra Stevns. Blandt de mange lokali - teter,som nævnes var "Grevens Kammer". Der omtales 18 kontrafejer i stuer - ne,og desuden opremses en mængde bøger,bl.a. Niels Michelsens Lægebog,trykt i Aalborg.

13 råbukkehorn på væggen

Rådmand Erich Christensen var blandt de borgere,som overlod kongen sølvtøj under Torstenssons fejden. Derfor havde han trods sit ellers kostbare ind - bo kun følgende sølvtøj:

1 sølvpotte med låg,	19 lod,	vurderet til	14 rdl.
1 - - -	17 -	- -	12 -
8 sølvskeer	22 -	- -	16 -
1 sølvklokkestreng	14 -	- -	10 -

I den store sal,hvor der hang kontrafejer og tavler,stod kun: 2 askeskiver (borde) med udtræk, 1 lang fyrrebord, 5 åbnerøde bænke, 2 danzigerstole og 1 sovestol. I et kammer ved salen hang 13 råbukkehorn på væggen.
Blandt den afdødes gangklæder nævnes: 1 svensk rok,foret med ræveskind til 24 rdl., 1 fin sort klædeskappe med sort fløjl forneden og belagt med at - lask og snore,50 rdl., 1 hue med Zobel og sort fløjl, 12 rdl., 1 par vanter foret med mårskind, 4 rdl., 1 fin sort klædning,som er en kjol,foret med mårskind, 45 rdl.,dertil et par små natunderbukser foret med olmerdug, 3 dl.

Den tidligere ridefoged på Lelingegård,Michel Hansen, lå i 1648 tilligemed sin tjener i losement hos Erich Christensen i henved fire måneder. Han købte også varer til Lellingegårds og Valløs fornødenhed,men betalte ikke, fordi han ville gøre regnskabet op, når han flyttede. Ved fogedens død året efter måtte Erich Christensen have vidner til at bekræfte gælden, bl.a. havde han selv købt to sortblissede stude af en bonde i Lellinge, og disse var sat ud i Pramskoven,men fogeden lod dem senere hente af en bonde i Lellinge skovhus og føre til København.[453)]

Køge Arkiverne

Cathrine Hansdatter ses efter mandens død at have fortsat bedriften helt frem til svenskekrigen.Skønt hendes mand med årene var blevet ejer af gården var det stadig Mads Ravns eneste arving, datteren Bodil Madsdatter,der havden største prioritet i den,og som efter krigen,hvor gården lå ubeboet og meget beskadiget hen,lod foretage en synsforretning (tingb.lo/11 1662).Denne forretning giver dog kun et nogenlunde billede af gården:
Foruden "den lange Bod",hvor der tidligere sad tre skomagersvende og arbejdede, var der også en lille bod ud til gaden,begge med bindingsværk og tavl. Foran indgangsdøren var et bislag,flankeret af to høje sten.Ved gadeporten i syd var et lille kammer. Der tales også om "den nederste Port",hvor der var to drengekamre i porten,om pakhuset ved bryggerset og om "Huset nede ved Bryggerset " samt stalden. Desuden nævnes følgende lokaliteter: "Badstuen,Begravelsesstuen,Kontoret,Grynstuen og Skollen ".

Det var intet særsyn, at en gård efter svenskekrigen lå ubeboet hen i årevis,og således gik det Mads Ravns tidligere gård.[1] Først 27/6 1664 (tingb.) meldte bartskærer og cirurg Henrik Lyrer sig som køber med bosætning for øje. Han døde på gården i april 1686.Derefter ses følgende at have ejet og beboet gården :

1686 11/6 cirurgen Andreas Henriksen Lyrer,der var søn af den forrige ejer.

1693 4/3 handelsmanden Hans Johansen,født i Brogade 11 og død juli 1712.
(Enken,Anne Pedersdatter havde ikke midler til at fortsætte)

1713 lo/6 købte handelsmand Peder Svendsen Heeberg gården. Han ejede til - lige hestemøllegården,nuv. Nørregade 24 b, og en mindre hestemøllegård i Lovportstræde(Jernbanegade). Heeberg boede i Brogade -gården,men 1722 blev samtlige ejendomme solgt ved auktion til postmester Johs.Rasmussen,der få dage senere solgte i Brogade til Jens Borreby.

1722 2o/9 køb-og handelsmand Jens Madsen Borreby var i en del år tillige rådmand og havde som nabo(Brogade 9) kobbersmedemester Georg Christopher Møller. Denne solgte nr. 9 og købte Borrebys gård.

1736 11/6 kobbersmede-mester Georg Christopher Møller.

1) Gården blev dog allerede i august 166o gjort nogenlunde i stand og benyttet som bolig til den danske kommandant,oberst Mogens Krag.

Køge Arkiverne

Ved bygningstaksationen 1736 ses kobbersmedens gård at bestå af følgende:

15 fag gadehus i mur-og bindingsværk,2 loft høj,(1764 med 2 kviste)
4 - køkkenhus i lignende materiale.
23 - sidehus i mur-og bindv.,2 loft høj, mod nord.
13 - tværhus øst i gården, 1 loft, med halvtag,til stalde og vogne.
4 - sidehus i mur-og bindingv. 2 loft høj.

Kobbersmeden drev foruden sit håndværk kornhandel,som tiltog med årene (ifølge ligningslister i rådstuen), dertil kom øl-og brændevinssalg.1738 6/12 fik han tinglæst, at kun han og andre kobbersmede havde ret til at opkøbe brugt kobber-og messingtøj samt malm.

Det havde vist sig,at de såkaldte Valby-og Hvidovre- gård-og husmænd,som i 1721 havde fået privilegium til at rejse rundt fra by til by og opkøbe høns,æg og kyllinger samt andre spisevarer, tillige købte alt det bruge - lige kobber-og mesingtøj, de kunne overkomme. Dertil kom fremmmede omløbere der benyttede samme metode.

Denne handel havde efterhånden bredt sig,således at man omtrent hveranden mil stødte på en af disse handlende. For fremtiden skulle disse omløbere anholdes og varerne konfiskeres. En undtagelse var dog folk fra Brede kobbe fabrik,som havde privilegium til at rejse landet rundt og både opkøbe og forhandle nyt kobbertøj og messingsager. (Køge skødeprotokol 1738(257).

7.juli 1764 solgte kobbersmeden sin gård til købmand Peder Tøxen,der på det tidspunkt boede i nuv. Vestergade 1,3,5. Der var egentlig tale om et mageskifte. Tøxen overtog også kobbersmedens tre stolestader i kirken.

18/5 1772 (skødebogen) foretog Peder Tøxen en udvidelse ved at købe to huse og en ubebygget plads af sin nabo i nuv. Brogade 9. På vindfløjen i Oluf Jensens gård står P.T. 1772,hvilket muligvis kan henføres til nævnte ud - videlse, men allerede 1/7 1775 (skødeb.) købte Tøxen resten af ejendommen.

Købmand Peder Tøxen døde i december 1793. Han havde 2o år tidligere købt sig en begravelsesplads i kirken. Derefter overtog sønnen, Thomas Tøxen, begge ejendomme,der dengang havde matrikel nr.279 og 28o. Selv købte han 11/5 18o8 ved auktion et pakhus ved stranden,nuv. Havnepladsen 37,bestående af

Køge Arkiverne

et forhus på 13 fag,men indrettet til beboelse.Faderen havde efter kobbersmeden overtaget et vænge på 2 2/8 td. land, østen for byen og mod syd grænsende til åen,samt et vænge nord for byen på 5 2/8 td. land. Disse vænger hørte i årtier til den såkaldte"Oluf Jensens gård."

1.aug. 1821 solgte Thomas Tøxen samtlige ejendomme og vænger til handelsbetjent Hans Peter Petersenfor 8ooo rdl.Denne ses 1828 at have ejet halvdelen af nuv. Brogade 3(her lå s.å. 2 gårde) samt 5-7 og 9. I 185o ejede H.Petersen også nr. 11 i Brogade.

De følgende ejere var:

Jens Vilhelm Petersen 1853-69 (søn af H.P.Petersen)
H.W. Boserup - 1869-78.
F.A. Hansen 1878-19oo.
derefter aktieselskab 19oo-19o9.

I 19o9 overtog købmand Oluf Jensen den gamle købmandsgård.

Køge Arkiverne

Brogade 22

Før branden 1633 var gården beboet af hollænderen,skomagermester Gert van Drey,der allerede ses at have ejet den i 1616. Tilsyneladende var han da blevet gift med en enke på stedet,da der tales om hans formænd i ægteskabet, Anders Nielsen.[454)]

Efter Dreys død i 1630 var arvingen,Ninne Gertsdatter, i tvivl om,at alle aktiver var medtaget i skifteforretningen,bl.a. savnede hun en fløjelspung med 50 dl.,som hun bestemt mente skulle være blandt boets effekter.

Byskriveren,som havde været med til at forsegle dørene,forklarede, at søndag 9/5 1630 om eftermiddagen skikkede byfogeden,Christen Jostesen,bud efter ham og bad ham tilligemed borgeren Hans Jensen at gå ind i sal.van Dreys hus og forsegle nogle af dørene,desuden skulle byskriveren notere visse ting op,som uden forsegling skulle bruges til husets fornødenhed. Ifølge hans forklaring lå sal.Gert van Dreys lig ved den lejlighed i stuen. (Skomageren døde af pest tilligemed 2 piger og 1 svend i gården)

Det var slægtninge til Dreys kone,som havde passet ham under sygdommen, men ingen af dem havde nogen sinde set omtalte pung. Sagen trak ud - og dermed skifteforretningen.Stenhuggeren Johan Marqvardsen havde heller ikke fået betaling for en stor gravsten,som var lagt over Dreys grav i kirken,og så sent som juli 1631 havde bartskæreren Casper Hansen ikke fået sit vederlag.

Casper Hansens krav var 6 dl.Han havde besøgt Drey adskillige gange i de 14 dage, denne lå på sin sotteseng med sin smitsomme sygdom.Bartskæreren krævede også for adskillige medikamenter og forklarede om sit krav i retten,at han havde haft stor umage med skomagermesteren,hvilket blev bekræftet af skomager Laurs Jensen og Jost Guldsmed.Desuden fordrede Casper Bartskærer for en tysk bibel,som han havde lånt Drey,og henviste til en opskrift,han med egen hånd havde skrevet i samme bibel. Denne var nu medtaget blandt boets effekter.[455)]

Køge Arkiverne

Ejendommen blev ved Dreys død vurderet til 2ooo dl.,hvilket viser,at den har haft en betydelig størrelse og kvalitet i modsætning til f.eks. Brogade 18,der i 1629 blev sat til 85o dl.,og 16 (a)fra 1631 til 15oo dl. Rådmand Hans Christensen ses ifølge tingbogen 21/7 og 4/8 1634 athave købt de to brandtomter nuv. Brogade 22 og 24. Ninne Gertsdatter og Hans Reb - slagers enke noteres som sælgere. Før branden lå der kun en våning på Dreys nabogrund mod syd,og da rådmanden påtænkte at opføre to boliger på denne grund, har han muligvis ofret lidt af Dreys grund til formålet.Det er dog en kendsgerning, at van Drey ejede den nordligste og største af disse grunde.[455]

I 1642, hvor Hans Christensens stadig ejede Brogade 22,var gården beboet af håndværkeren Jacob Jørgensen Frigast,der var gift med Margrethe Henrichsdatter,men som tilsyneladende behandlede hende dårligt.Herom beretter en sag i tingbogen 2/4 1649,hvor han efterlyser vidner i anledning af konens bortgang fra hjemmet 3.påskedag året før.

Ifølge sagen var konen kørt til hovedstaden med en vogn og havde medtaget en del af ægteparrets fælles ejendom.Frigast,der gennem vidner søgte at bevise, at han altid havde behandlet sin kone godt, måtte dog indrømme, at han en dag havde slået hende på kinden med et spanskrør,og at hun af og til fik en ørefigen eller to. Om årsagen forklarede han, at hun solgte fetalje til svendene,der selv skulle holde sig med kost, og puttede pengene i sin egen lomme. I øvrigt var Frigast engang blevet idømt en bøde for utroskab.[456]

Da der intet skifte er bevaret efter borgmester Hans Christensen,som døde 1657,ved man ikke, hvilken af hans to døtre og disses ægtemænd,der arvede Brogade 22.Den ene svigersøn, rådmand Jens Hansen Riber,døde samme år som borgmesteren.

Ved grundtaksationen 1682,hvor gården var ubeboet, tilhørte den Jens Ribers svigersønner, Hans Mortensen på Taagerødgård og vinhandler Niels Pedersen i København. Ved Hans Mortensens død i 1692(han blev 74 år) gif -

Køge Arkiverne

tede hans 4o-årige enke,Abigale Jensdatter Piber, sig igen(3o/6 1696 i huset,Brogade 19)med den københavnske sukkerkonditor Andreas Kelling - husen.

21/8 1698 solgte Kellinghusen på Abigaels vegne gården til købmand Rask Christensen .Denne var født i St. Darum i Jylland og havde fået borger - skab i Køge 12/7 s. å. Kellinghusen havde både 1.og 2.prioritet i gården, og da Rask to år senere stod og manglede penge,fik han et lån mod pant i sit indbo af forpagteren på Juellund, Ditløf Reisen Falsted

Rask Christensen døde allerede 17o4, og gården solgtes ved auktion til handelsmand Ivar Jacobsen,der købte den på sin søsters,Anne Sophie Jacobs- datters vegne for 6o2 dl.(Der nævnes lokaliteter som " på salen og åkam - meret "Søsteren blev 15/5 17o9 viet til købsvend Baltzer Peitersen.

17/9 1714 solgte Baltzer Peiter Ditløf Falsted sin iboende gård til Jens Laursen Borre,der først 3/7 1715 fik borgerskab til at sælge øl og brændevin.Allerede lo/12 1716 solgte Borre gården til skomager Jens Ander- sen. Overtagelsen må være sket før, for allerede i februar s.å. ses sko - mageren at have lånt 3oo slette daler af Kellinghusen,der fik l.pr. i går- den . I øvrigt har han sikkert boet til leje et par år forinden.

Ved bygningstaksationen 1736 hedder det bl.a. om gården:
nr. 4.skomager Jens Andersens gård: Forhuset til Brogade,ll fag,grund - muret hus til gaden og gården, 2 loft højt a 24 dl.pr. fag. 2 huse i går- den,14 fag bindingsværk,2 loft højt,muret på den ene side og klinet på den anden,med kælder under de 7 fag, a 8 dl.pr. fag. Af fast inventar fandtes i gården: 1 brændevinspande på 1 td.
1 barkekar i jorden
1 jernkakkelovn, vurderet ialt til 3o rdl.

Køge Arkiverne

1o/12 1742 solgte Karen, sal. skomager Jens Andersens enke gården til skomager Hans Hansen Meyer. Dennes søn,Anders Hansen Meyer,fik 18/6 1782 borgerskab som skomager og ses 5/3 1785 at have overtaget faderens gård. Ved folketællingen 1787 ses han at være ugift.

Anders Meyer,husbond,skomager,ugift, 35 år,
Jørgen Nielsen, læredreng 17 -
Hans Jensen - 18 -
Maren Christensdatter,tjenestepige 17 -
Ane Andersdatter Meyer,husb.moder,enke 73 -) underholds.af husbonden
Kirsten Meyer,husbondens faster 73 - (

Folketælling 18o1 nævner:

Anders Meyer,skomager,i 3. ægteskab, 48 -
Ane Sophie Leich,hans kone,1.ægteskab 49 -
Henrich Nielsen,læredreng 2o -
Niels Isachsen - 18 -
Inger Jochumsdatter,tjenestepige 17 - .

9.marts 18o9 købte købmand Lars Olsen ved auktion Anders Meyers gård for 6oo rdl.og solgte den dagen efter til blikkeslager Henning Irgens for 9oo rdl.(der var allerede en voldsom inflation i landet,hvilket førte til statsbankerotten 1813).

31.december 1812 fik prokurator Bendix Kamhøvener skøde på afdøde blikkenslager Irgens gård,Brogade 22, ved auktion.Købesummen var 42oo rdl. Kamphøvener der havde beboet ejendommen på hjørnet af Rebslagergade og Vestergade,flyttede op i Brogade. Folketælling. 1834 oplyser følgende:

Bendix Kamphøvener,prokurator, 72 år, gift,født i Holsten,
1. fam. Maren Nielsen 4o - hans kone,
Augusta Kamphøvener 11 -
Alexander - 8 - , deres børn
Stine Nielsdatter, tjenestepig. 24 -

2. fam. Ludvig Knudsen,bundtmager, 36 år,
Margrethe Haagensen 3o - , hans kone,
(der nævnes 5 børn)
Sophie Green,jomfru i huset 18 -
Margrethe Isachsen,pige 18 -.

Køge Arkiverne

1850 er ejendommen beboet af følgende personer:

1. fam.

Chr. Knudsen, husfader, 52 år, bundtmager,
Ane Haagensen, hans kone, 46 år,
Frandine 24 -
Emilie 2o -
Thora 18 -
Julie 14 -
Emma 11 -
Frants 1o -, deres børn.

2. m.

Christin. Haagensen, enke, 79 år,
Julius - ugift 4o -
Henriette - -) 14 -
Eleice - (12 -
Gustav -) 1o - , alle født i Vestindien.

Familien havde desuden 3 tjenestepiger, og alle 15 personer var på kost hos bundtmager Chr. Knudsen.

Køge Arkiverne

Gårdene Brogade 17 - 23.

Nr. 17 A. (nordligste gård)

1612 var gården beboet af Michel Kræmmer.
1617 ses gården at være beboet af Jens Madsen,der var gift med Inger Brodersdatter. Efter mandens død giftede enken sig med Henrich Pedersen.Denne fik ifølge skøde i tingbogen 25/4 1631 skøde af Mads Ravn på gården.Efter den store brand i 1633,hvor både 17 a og b brændte helt ned, forekom en længere retssag angående Henrich Pedersens pantebreve og Mads Ravns skøde til ham,der tilsyneladende var på nr. 17 b.[457]
Henrich Pedersen var efter branden blevet herredsfoged i Hammer herred og kom siden til Lolland,hvilket førte til forviklingen angående de to af - brændte pladser,der endnu i december 1636 lå øde hen side om side.

1636 16/5 skødede Henrich Pedersen i Skovsmølle til sin kære stedsøn,Mads Jensen, endelig 17 A, som hans sal.fader, Jens Madsen, tidligere ejede.Mads Jensen var da foged på Aalholm slot.[458]
1643 var grunden bebygget,tilhørte Mads Jensen og var beboet af Jørgen Mortensen Lubecker.
1646 23/11 solgtes gården af Mads Jensen til herredsfoged Peder Nielsen Gad i Bjæverskov herred.Som bruger ses 1648 Johan Ratchers,død 1649, gift med Sara Olufsdatter.[458] I 1663,hvor herredsfogeden stadig ejede gården,og Anders Børgesen-var bruger,ses en retssag angående et plankeværk mellem naboen,rådmand Jens Nielsens Falck, i 17 B, om plankeværket nu også stod på det rette sted(tingb.166,172). En lignende sag for 17 B,s vedkommende findes i tingbogen 8/7 1622.
1669 (46) får Anders Børgesen skøde på gården af Peder Gads enke,Hilleborg. Henrich Pedersen i Skovsmølle og købmand Jacob Bortig i Brogade 16 A. var svogre.Det var måske derfor, at Jacob Bortig i 1654 købte Jens Madsens og Inger Brodersdatters epitafium i Køge kirke. Sønnerne Mads Jensen på Aalholm og Hans Jensen var sælgere.[459] Samme købmand Jacob Bortig idømtes 1662 en lejermålsbøde for et forhold til købmand Erik Christensens enke,Cathrine Hansdatter,der boede overfor i Brogade 5.

Køge Arkiverne

Brogade 17 (b)

Gården tilhørte 1612-14 guldsmed Michel Pedersen,som døde nævnte år.Enken, Kirsten Sørensdatter,giftede sig med guldsmed Frederich Clausen,som døde allerede 1619.Hun forblev ugift, men døde året efter manden.

Gården blev straks overtaget af Ancher Hansen,der 24/7 1626 solgte den til rådmanden Mads Ravn.Denne skødede den som nævnt under 17 a 1631 til Henrich Pedersen i nabogården.Mads Ravn boede selv i Brogade 7. 17 b ses at være nedbrændt til grunden under branden i 1633,og 29/12 1636 lå den stadig hen som en øde brandtomt.[460]

1648 ses grunden at være bebygget og beboet af kræmmeren Anders Abrahamsen der var gift med Karen Jensdatter.Kræmmeren døde 1650.Enken forblev ugift og ses at have handlet meget med bønderne på Stevns.Hun døde 1668,hvorefter Jens Nielsen Falck,handelsmand, der var gift med datteren,Anne Andersdatter,overtog gården.[461]

Anne Andersdatter døde i barselseng 1676,og Jens Falck giftede sig 2.gang med Anne Rasmusdatter Faksø 2/12 1677 og gav hende i fæstensgave en guldkæde på 6 ½ lod (130 g) samt flere guldringe.[462]

Jens Falcks datter af første ægteskab blev gift med Mathias Børgesen i den lille nabogård(17 a),og med årene overtog Jens Falck også denne gård,således at nuv. nr. 17 endelig blev een gård.Jens Falck,der var født i Store-Heddinge,nævnes skiftevis som handelsmand og kræmmer,døde 1705. Han fik 26/10 1686 kgl. bestalling som rådmand.[463]

Køge Arkiverne

Brogade 21

Gården ses før 1597 at have tilhørt handelsmanden Mouritz Wind,hvis fædrendegård ellers var Nørregade 1o.Efter hans død giftede enken,Karen,Mouritz Windsis sig med købmanden Laurits Krog. I den endledning blev der foretaget skifte for enkens børns skyld:

I ægteskabet med Wind var der børnene Jacob og Anne Wind,desuden var der en halvsøster til dem,Anne Thomesdatter,efter hvis fader, der var skiftet 19/8 1577.Denne havde sandsynligvis ejet gården i Brogade til sin død 1577, hvorefter enken giftede sig med Mouritz Wind - og nu med Laurits Krog, der fik borgerskab 1597.

Ifølge skiftet overtoh Krog nu gården i Brogade, 5 boliger på Fændediget, samt 2 boliger sammesteds,en strandhave,en enghave uden for Nørreport og en vejrmølle samt 3 stolestader i Køge kirke. I skiftet nævnes en del guld- og sølvsager samt kobbertøj m.m.,hvilket incl.bygninger og det faste inventar blev vurderet til 1342 rdl.Han ses 1599 at være kirkeværge.[464]

Laurits Krog døde 1615.Han og Anders Frandsen i nr. 19 havde været rådmænd sammen i alle de år, de havde været naboer.Efter Krogs egne udtalelser var det hans nabokone mod syd,gift med Peder Holtug, Else Holtug, som var skyld i hans død.Der blev i den anledning rejst sag mod hende,og hun blev samme år brændt som heks. Kun få år tidligere havde Peder Holtug haft en tjennestepige,der fødte i dølgsmål,dræbte barnet og gravede det ned i sit herberge. Det kostede hende livet.Kapellenen Rasmus Mogensen trøstede hende med Guds ord før henrettelsen på Torvet.Hendes legeme blev begravet under galgen nord for byen.[465]

1617 nævnes både Karen Krogs og urtekræmmer Abraham Hansen ved gården.[466] Derimod ses den nogle år efter at have tilhørt byfogeden Dennis Christensen, som døde 1621 og var gift med Anne Winds,Krogs steddatter. I skiftet forekommer to stedbørn, Jens Jensen og Alhed Jensdatter,hvis fader var Jens Knudsen, efter hvem der var skiftet 26/7 1604.Anne Winds har muligvis været gift med Jens Knudsen i første ægteskab. I øvrigt var gården nyopført 1621.[467] Anne Winds forblev enke og døde i Køge 1650.

Køge Arkiverne

Indtil 1630 ses gården at have været beboet af enken Anne Winds.Året efter lejede en cirurg fra København, Blassius Møller gården af hende.Han ses ofte at have haft kongens folk på kost og logi i gården,når de kom sydfra og ikke kunne få kørelejlighed til hovedstaden,således 16/11 1631 og 3/1 og 2/7 1632. Udgifterne dertil fik han godtgjort af byen.[468]

12/2 1632 solgte Anne Winds gården til den københavnske borger,Peder Christophersen,der samme dag solgte den til cirurgen Blassius Møller.Arven til Alhed og Jens Jensen,som enken stod for,overtog cirurgen i handelen.Han havde først fået borgerskab 23/12 1631. Året efter kom han med en mærkelig udtalelse: at han skulle lægge Køge borgere øde, eller også skulle de lægge ham øde. Om årsagen vides intet.[469]

Hellig Trefoldigheds søndag 1633 nedbrændte gården til grunden,hvorved Blassius Møller mistede alle sin personlige dokumenter,bl.a. et gældsbevis, hvoraf fremgik, at han skyldte herremanden på Gjorslev 700 speciedaler. 30/7 s.å. opsagde han sit borgerskab og flyttede tilbage til hovedstaden[470]

5/10 1635 solgte Blassius Møller brandtomten til borgmester Hans Christensen i nuv. nr. 19,som lagde den ene tredjedel af grunden til sin egen grund og 21/8 1637 solgte den resterende del til toldforpagter Gabriel Jacobsen.Denne havde nyligt købt gården Torvet 9.[471]

De to små gårde,der lå syd for nr. 21,nedbrændte også helt ,og toldforpagteren havde allerede før branden købt den nordligste,som tilhørte Peder Clausen Bagger.Der forestod derfor Gabriel Jacobsen et omfattende byggearbejde på hans to afbrændte byggepladser.Murerarbejdet var overladt til murermester Torben Nielsen,Køge.Den samme,som forestod arbejdet i nr. 19.

9/8 1647 blev der foretaget syn på begge gårde efter toldforpagterens død,og fordi arvingerne ønskede at sælge dem for en samlet sum på 3.500 dl. Ved synet fremgår det, at der manglede arbejde på vinduerne for 6 dl.Boderne for døren på begge gårde var ganske udækkede,hvilket kostede 10 dl. at udbedre.Der manglede ligeledes nogle tagsten,hvilket ville koste 10 dl.[472]

Nr. 21 havde trods sine mangler været beboet et stykke tid: I en del af 1647 af den tidligere ridefoged på Vallø,handelsmanden Søren Terkelsen, og i 1648 kom handelsmanden Peder Ibsen til at bo der,men begge som lejere.[73]

Køge Arkiverne

Gården var ifølge rådstueprotokollen 15/8 1600 beboet af Jens Andersen, men tilhørte borgmester Claus Bagger.1612 boede ægteparret Peder og Else Holtug i gården,indtil dommen mod konen for hekseri forelå i 1615,hvor hun 21/8 blev kendt skyldig og brændt.Else Holtug var velhavende i forhold til de øvrig kvinder,som led døden på bålet i forbindelse med den kendte sag, kaldet Køge Huskors. Hendes arvelod var så stor, at ridefogeden på Køben - havns slot personligt ulejligede sig til Køge for at forestå skifteforret - ningen, idet kongen havde krav på hendes parti gården og deres fælles ind- bo. Peder Holtug måtte flytte.Han var ellers en stor kræmmer,der handlede med alt,lige fra saltede sild til slibestene og hjulegre.[474]

1623 ses gården igen at tilhøre Claus Bagger,der nok havde haft en prio- ritet i den. Den var da beboet af en kræmmer med det mærkelige navn:Heidens Året efter boede Claus Baggers søn, Peder Clausen Bagger, i gården,og efter faderens død 1629 blev den vurderet tilligemed haven og en bolig på Fænde- diget til 3000 rdl.[475] 3/12 1632 købte toldforpagter Gabriel Jacobsen gården af Peder Bagger,som dog blev boende indtil 1633,hvor bygninerne nedbrændte til grunden.[476]

Toldforpagteren havde i august 1637 købt nabogrunden,nuv. nr. 21,for og- så der at opføre en gård, men forinden var han dog gået i gang med nr. 23 a, hvor den nyopførte gård blev synet 16/1 1638. Gabriel Jacobsen havde klaget over murermester Toben Nielsens arbejde,som han fandt for dyrt,Der blev derfor foretaget en vurdering,hvoraf fremgik,at der var foretaget følgende arbejde:"Gadhuset med Kvistene,15 bindinger.På salen er muret 46 tavl,42 tavl at dørke.På maltloftet er 14 væggerum,desuden 5 blyrender,42 tavl igadeboden, samt for gulvet at lægge". Da gården blev vurderet til betydeligt mere, end toldforpagteren havde betalt, dømtes han til at er - statte det manglende beløb.[477]

Allerede til mikkelsdag s.å. blev gården lejet ud til en kræmmer,Hans Jørgensen,skønt den langtfra var færdigbygget.Der må have været mangel på boliger efter den store brand,hvis man da ville bo i Brostræde.hvor den store handel med bønderne foregik.

Køge Arkiverne

Da Hans Jørgensen efter tre års forløb ville flytte over i sin nye bolig (han havde købte den nordligste del af nuv. nr. 16 i Brogade) og blev af - krævet 12o slette daler i husleje for nævnte år,lavede han et farligt vrøvl.Gården var aldrig blevet færdigbygget,forklarede han, da sagenkom for retten.Der manglede vinduer og døre hist og her,og han måtte klare sig på bedste måde.

Imidlertid døde toldforpagteren,og arvingerne udbød 28/8 1648 gården til salg på tinge.Der hørte have dertil,og som det hedder videre i tilbudet: "En Plads vedstående med et tilhugget Hus hører dertil for 3oo dl.",medens selve gården kunne købes for 17oo dl.[478)]

Nr. 21 var nu bygget færdig og udlejet,hvilket fremgår af følgende skødeuddrag:om gården Brogade 23 a;som borgmester Hans Christensen i nr. 19 9/1o 1648 fik købsbrev på ,og om hvis beliggenhed det hedder ordret i tingbogen: " Gården ligger i Brostræde på den øster Side gaden,som nu Peder Ibsen ibor på den nordre Side og sal.velb.Christen Erichsens (til Erichstrup i Store- Heddinge) øde og afbrændte Plads på den søndre Side,strækkende sig fra Algaden og udi øster med Haverum til sal. Gregers Hansens Have.Hvilken Gård med Hus og Bygning og Haverum i sin Længde og Bredde fra den søndre Side på det Hjørnehus og til dens Udfærdsel efter de rette Grundstene, som det gamle Hus tilforn haver påstået".[479)]

Hans Christensen forærede tilsyneladende gården til sin svigersøn,den unge dygtige handelsmand Jens Hansen Riber,som 28/5 1649 ifølge købsbrev (tinglæst 4/6 s.å.) overtog brandtomten lige syd for nr.23 a. Om denne hedder det ordret: "Et Jordsmon,som Bygningen for nogle År siden er afbrændt,liggende med den ene Ende sønderst i Brøstræde på den øster Side og strækkende sig i øster til Jens Hansen Ribers Udfærdsel fra hans Gård,han ibor,såvel udi Nord strækkende sig til samme Jens Ribers Gård,hvilken Plads Erich Hellesen efter hans salige Farbroder arveligen tilfalden er".

En senere undersøgelse viser, at Hans Christensen ifølge tingb. 1o/11 1656 skødede gården (23 a) til Jens Riber. Det hedder her: "En gårdsom Jens Riber nu selv ibor efter sål.Gabriel Jacobsens børns deres formyndere deres købsbrevs videre formelding.Hvilken gård og hosliggende have udi sin længde og bredde,oppe og nede,og inde fra den søndre side på det hjørnehus og til dens udfærdsel på Fændediget efter de gamle grundstene,som det gamhus tilforn haver stået på og nu forefunden er. Desuden den plads og portrum,som udgår fra gården på Fændediget efter gammel hævd og breve.En jernkakkelovn i stuen må Jens Riber bruge og beholde.

Køge Arkiverne

Brogade 23 b(sydligste del)

Her lå som nævnt før branden 1633 en mindre gård,som ifølge skødeproto - kollen 12/8 1588 tilhørte byfoged Peder Nielsens enke,Anne Lucasdatter.Samme enke ses at bebo gården i 1612,men 163o var enken Anne Winds flyttet her - ind efter at have lejet sin egen gård (nr. 21) ud til cirurgen Blassius Møller.[480] 1632 ejede adelsmanden hr. Christen Erichsen til Erichstrup i Store-Heddinge(født på Højstrup)[481] gården. Efter branden lå grunden hen som en brandtomt indtil 1649,hvor handelsmanden Jens Hansen Riber i nr.23 a købte den,og han har sandsynligvis bygget den nuværende gård på hjørnet ved Fæn-dediget.[482]

Handelsmanden Jens Riber

Jens Riber var i 1647 blevet gift med borgmester Hans Christensens datter, Sara Hansdatter (nr. 19 i Brostræde).Ægteskabet varede kun lo år,idet Jens Riber døde 1657. Hans Christensen,som var død kun få måneder tidligere,hav-kun to børn og efterlod sig en betydelig arv. Den kun 3o-årige Sara Hans - datter sad derefter i uskiftet bo med sine 5 mindreårige børn indtil sit andet ægteskab, 2.adv. 166o,da der ved svenskekrigens afslutning blev fore-taget skifte efter Jens Riber.

Ifølge skifteforretningen efterlod Riber sig følgende børn:

Cathrine Riber,13 år,1672 viet Køge til rådmand Henning Jacobsen,
Johanne - 12 - ,1674 - - - vinhandl.Niels Pedersen,København,
Abigael - lo - ,1677 - - - Hans Mortensen,Taagerødgård,
Lisbeth - - - - handelsmand Torben Madsen,Køge,
Johan - 7 -

Boets aktiver blev sat til 48.868 rdl.,et usædvanligt stort beløb i forhold til andre skifter i Køge gennem årene.Det må have været svært at holde rede på boet mange aktiver,gårde,våninger,havepladser,obligationer og håndskrif-ter.Dertil kom, at flere hundrede bønder skyldte Riber for leverede varer. Blandt debitorerne var flere præster og adelsmænd på omkringliggende herre-gårde.Sara Hansdatter havde under svenskekrigen forstrakt byen med store midler,bl.a. nævnes en obligation på 5oo rdl.dat.15/8 1658(altså et par dage efter byens besættelse),og hendes skude havde gjort tre rejser til lejren for fjenden.

Køge Arkiverne

Da der ingen skifteforregning er bevaret efter borgmester Hans Christensen, er der vanskeligt at placere arven mellem de to eneste arvinger, Sara og Drude Hansdatter, især gårde og våninger. Med årene giftede Saras døtre sig, og familien voksede til at blive den mest velhavende i Køge.

Borgmester Hans Christensens slægts gårde: I Brogade nr. 19 boede Drude med sin mand, borgmester Casper Eggers. Nr. 21, som familien stadig disponerede over, var lejet ud under svenskekrigen. I nr. 23 a og b, der havde tilhørt Jens Riber, boede Sara med sin nye ægtemand, handelsmanden Johan Kohl. Dertil kom Brogade 15, en grundmuret gård, som havde tilhørt Riber og 1665 blev udbudt til salg.[483]

På vestsiden i Brogade havde Hans Christensen i 1634 købt to afbrændte pladser af henholdsvis Karen, sal. Hans Rebslagers og Ninne, Gerts van Dreys datter på hvilke han lod bygge en gård (nuv. nr. 22) og to boliger (nr. 24, der 1787 blev sammenlagt til een gård). De gamle skel er derfor vanskelige at sætte, men Gert van Drey havde ejet den nordligste grund. Disse gårde på vestsiden tilhørte familien i en årrække.[484]

Saras svigersøn, Hans Mortensen, blev 1692 begravet i Køge, 74 år gl. Johan Kohl som havde ægtet Sara og 1664 blev Køges første postmester, døde allerede 1676. Enken blev boende i nr. 23 indtil sin død 1693. Hendes datter, Anne Johansdatter Kohl, blev gift med byens sognepræst, Emmiche Andersen Nedergaard, og havde arvet nr. 21 efter faderen. Gården var ubeboet 1682, med Sara Kohl som ejer.

Gården i nr. 19 var 1693 beboet af Abigael Ribers, som året før var blevet enke efter Hans Mortensen på Taagerødgård (Ny Lellinge). Denne gård havde indtil 1686 tilhørt borgmester Casper Eggers, hvis kone, Drude Hansdatter, var død 1681, hvorefter Abigael Ribers, da Eggers døde, overtog gården. Hun boede der også 1696, hvor hun blev gift med den københavnske sukkerbager Andreas Kellinghusen.[485] Brylluppet er sikkert holdt på gården. Abigael Ribers ejede også nr. 22, som i 1697 var beboet af grovsmeden Henrich Andersen. Denne blev i april s.å. henrettet på Torvet, fordi han som gift mand havde besovet en kvinde. Forholdet havde fået følger, og barnet døde, fordi kvinden ikke

Køge Arkiverne

havde rettet sig efter loven.[486] De to boliger på vestre side i Brostræde (nuv.nr.24) nævnes i skiftet efter Sara Kohl og var beboet af henholdsvis Hans Remmesnider og Arents Slagter.Remmesniderens bolig blev 1695 solgt af Cathrine Ribers,sal.Henning Jacobsens, til Arent Evertsen Slagter,hvilken bolig hun havde købt af sin moder,Sara Kohls, på auktion 29/11 1693.[487]

21/8 1699 købte købmand Rask Christensen(gift med Anne Cathrine Cosmusdatter) Brogade 22 af Abigael og Andreas Kellinghusen.Rask var født i St. Darum i Jylland og fik borgerskab som handelsmand 12/7 1698 i Køge.Gården på Fændediget,som Kohl havde ejet, solgtes 25/7 17o7 af Abigael Ribbers ved Kellingehus.[488]

Da borgmester Hans Christensens hustru af første ægteskab, Drude Hansdatter, døde 1624,lod borgmesteren hendes broder,Reinholdt Thim,der var en anerkendt kunstmaler og bl.a. med årene udførte en del arbejder for Chr. 4.,udføre et maleri til et epitafium.Dette er gudskelov bevaret og hænger i Køge kirke.

På maleriet ses Christi gravlæggelse,og forneden har kunstneren gengivet søsterens og svogerens portrætter. Man må formode, at det for borgmesterens vedkommende er en nøjagtig gengivelse.Søsteren kan broderen tidligere have tegnet og derfor gengivet hendes portræt på epitafiet. Reinholdt Thim havde nogle arbejder at udføre på det ridderlige akademi i Sorø og måske endda også fungerede som lærer, reste over Køge,når han var på vej fra København til Sorø. Han rejste gratis på et pas og ses 28/11 1628 og 2/1o 1629 at have fået en vogn i Køge til Sorø.[489]

Mærkeligt nok findes der ikke en gravsten i kirken,der viser hvor Hans Christensen ligger begravet med sine to hustruer. Hans anden hustru døde 1645. Svigersønnen,borgmester Casper Eggers,der flyttede ind i Hans Christensens gård,Brogade 19, og som efter Jens Ribers død få måneder senere nu måtte betragtes som slægtens overhoved,fik et dårligt eftermæle på grund af sine mange transaktioner.Han udbød i 1682 ifølge tingbogen sin svigerfaders begravelsessted til salg for 4o rdl. Ved sin død efterlod han sig en gæld på 16.115 rdl.

Køge Arkiverne

Abigale Ribers,der var gift med sukkerkonditor Andreas Kellinghusen,var født 1652 og døde i Køge 4/6 1740. Hendes epitafium ses i koret,og en stor sten ved væggen i tårnet bærer hendes navn.

Området øst for Brogade

Det er svært at give et nogenlunde billede af området omkring voldterræ - net øst for Brogade,og hvad volden blev benyttet til indtil 1659,hvor svenskerne foretog deres voldarbejder.Der nævnes flere lokaliteter, deriblandt Vragerstedet ved åbredden,som omtales i byfogedregnskaberne 1615. Her arbejdede tyskølsvragerne, som de kaldtes, med at sortere det rostockerøl, tyskølsførerne bragte til staden.

Hver mand havde sit vragtegn,som han satte på tønden,ligesom han skulle sørge for, at vragsøllet kom i en særskilt kælder. Desuden havde vragerne pligt til at føre en fortegnelse over,hvor meget vragsøl og anden sort, hver skude indbragte, og indlevere den på rådstuen.[490]

Nogle borgere havde kålhaver på volden,andre byggematerialer.Man får det indtryk,at hver grundejer langs Brogades østside disponerede over sit stykke vold.Da Brogade 9 blev solgt 1646, fremgår det af skødet, at grunden strakte sig ned til åen,og at der var have på volden.

Der tales også om en reberbane,der lå ved Fændediget, og om"Byens Have" ved volden, om bommen og om Sønderbro. Man ved, at der gik et strandstræde, der strakte sig fra Bygårdsstræde mod nord til Lovportstræde,og der tales om Alhed Jensdatters agevej. Hun var byfoged Dennis Christensens datter fra gården nuv. Brogade 21.[491]

Spildevandet fra købmand og postmester Johan Kohls gård,nuv.Brogade 23, blev 1668 ført ud til åen gennem en rende over Fændediget. Udgifterne hertil blev påført havneregnskabet,hvilket viser, at åen ved Broport hørte til haven på det tidspunkt.[492]

På østsiden ved Broport lå byens tvættested, derimod havde kirkens tjenere deres private tvættested på Blegdammen nær Gammel Køge bro.[493] Åbredden ud for Aastrædet regnede beboerne ved Brogades vestside for deres private vaskeplads.

Køge Arkiverne

Nørregade 1o

Kræmmeren Jørgen Hauchsen,som havde overtaget Willum Christensens gård Nørregade 1o, søgte i 1642 ad rettens vej at få sløjfet en spildevandsrende fra den tidligere hestemøllegård i Lovportstræde og fra Christen Nielsen Bagers gård i Nørrestræde,som løb tværs gennem kræmmerens have og derfra ud i byens rende. I den anledning var der indkaldt nogle vidner,deriblandt enken Anne Windtz,som forklarede, at hun havde boet i den gård,Jørgen Hauchsen nu ejede,hvilken hendes salige forældre havde ladet opbygge,og hun kunne mindes omtalte vandløb i 3o år. I øvrigt var det også på tale i rådstuen 23/12 1621.

Et andet vidne,byens tidligere tjener, kunne huske vandløbet i 5o år og forklarede, at dengang havde rigets skriver, Abraham Jensen, gården.Ligeledes var der dengang et lille bagstræde mellem hestemøllegårdens grund og Abraham Jensens.[494]

Anne Windtz forældre var Mouritz Windtz og Karen Thomasdatter. Det vides ikke, hvornår faderen døde, men moderen solgte 14/8 1587 gården til byfogeden Jens Christensen,som allerede på det tidspunkt beboede gården.Borgmester Peder Pedersen optrådte som sælger efter fuldmagt fra enken.Ifølge skødet gik grunden mod øst til byens vold,og der skulle af den sydligste del, hvor der tidligere havde ligget en bolig,som Mouritz Windtz havde ladet indbygge i sin faders gård, svares 3 ½ mark i jordskyld til kirken hver påske.[495]

2o.maj 1588 solgte Jens Christensen gården til borgmester Peder Peder - sen,som købte den på Abraham Jensens vegne ifølge fuldmagt fra denne. Det hedder bl.a. her:"Af den sønderste Part,som Porten og Saltboderne påstår,som tilforn var en Bolig for sig, førend sal.Mouritz Windtz lod den indbygge i sin Fædrene Gård, svares hvert År til Påske 3 ½ Mark i Jordskyld til Kirken".[496]

Den fader, som Mouritz Windtz tale om var tilsyneladen Kgl.Majestæts høvedsmand for landsknægtene, Jacob Windtz,der 12. febr. 1547 fik livsbrev på Lellingegård ved Køge. 21/1o fik (1552) fik han livsbrev på kronens gårde i Lellinge[441]

Køge Arkiverne

I 1555 hedder det bl.a.: Jacob Windtz, som har lovet at bo i Riget i sin Livstid, får Brev på de 3 Gårde i Lellinge, desuden 4o Joachimsdalere om Året i hans Livstid fra Rentekammeret". 1556 fik han 4 pund byg, som kongen havde givet ham som hjælp til at genopbygge de 3 gårde i Lellinge, der var brændt for ham, og som han havde i forlening af kronen.

I 1559 var Jacob Windtz i Skaane for at mønstre de landsknægte, der var lagt i borgeleje i de skaanske købstæder, og senere på året var han beskæftiget med afsendelsen af 3oo knægte, som skulle stationeres i Øsel. 15 købstæder fik i 1563 ordre på at modtage et antal knægte. Jacob Windtz skulle alle steder skaffe dem både herberg og underhold, bl.a. i Store-Heddinge. Køge nævnes ikke. 498)

År efter år kan man følge høvedsmanden gennem kancelliets brevbøger. I 1568 skulle nogle tyske landsknægte forlægges fra Stege og Nykøbing F. til Halmstad. 1569 gjorde hans knægte mytteri og nægtede at drage ind i Elfborg, før de fik deres sold, og om Windtz hedder det, at han kan ikke sendes til Akerhus, da man ikke kan undvære ham i Halmstad.

Jacob Windtz mistede sin hustru, Anne Madsdatter, i juni 1571. Hun blev begravet i Køge kirke. Stenen, som er bevaret og måler 2o3 x 112 cm, viser begge ægtefællerne i fuld legemsstørrelse. Hans data er desværre udvisket på stenen, men Anders Petersen oplyser, at han døde 1577.

Kongen mageskiftede i 1574 de 3 gårde i Lellinge til Peder Bille, men først 1577 fik Windtz erstatningen for tabet af forleningen: 14 pd. korn, 4o daler og 6 alen engelsk, som han skulle have årligt i resten af sin levetid.

Om Abraham Jensen, rigets skriver, fortæller kancelliets brevbøger 1575, at han, når han ikke længere bruges i kongens tjeneste, ville få forleningsbrev på et kannikedømme ved Lund domkirke. Denne aftægt blev 158o lavet om til, at han nu havde første ret, når der blev et vikarie ledigt i Lund. Men også denne bestemmelse blev omforandret, for 8. juni 1585 fik han forleningsbrev på afgiften af korntienden af Store-Heddinge sogn.

Køge Arkiverne

I februar 1588 købte han som nævnt Nørregade 1o.Han var stadig i kongens tjeneste,hvilket fremgår af følgende brev,dat.5.juli s.å. "Da Rigets Skriver,Abraham Jensen,vil nedsætte sig i Køge,fritages han for Skat,Hold,Vagt og anden borgerlig Tynge,så længe han forbliver i sin Stilling".Ligeledes fik han gennem kancelliet"til eget bedste", at lade en del af graven"uden for volden ved Køge fra unge Peder Pedersens grav østpå til Ingeborg Tommasses grav opryde og bruge indtil videre".Unge Peder Pedersen var søn af den tidligere borgmester af samme navn,kaldet Peder Kræmmer,og ejede gården Brogade 19.Ingeborg Tommasses boede Brogade 7.

Abraham Jensen døde i Køge 1593.Enken,Maren Pedersdatter, blev tilsyneladende boende på gården,men hvor længe,vides ikke.Skødebogen indeholder hele fire afkald fra mandens slægtninge,som frasiger sig alle krav på gård, gods og guld.

Men tilbage til slægten Windtz.Mouritz Windtz kaldte sine børn Jacob og Anne,altså hans forældres fornavne,hvilket er et synligt bevis på slægtskabet med kongens høvedsmand Jacob Windtz.Sønnens enke,Karen Thomasdatter, havde tidligere været gift med Thomas Ibsen,efter hvem der blev skiftet i 1577.Hendes ægteskab med Mouritz Windtz må altså have været indenfor perioden 1577-87.Samme enke skilte sig 1591 af med en gård på Fændediget.I 1597 trolovede hun sig med Lauritz Krog,der senere blev rådmand.Hun boede da i gården Brogade 21 med sine to børn,Jacob og Anne Windtz,som hun måtte skifte med,inden hun indgik et tredje ægteskab.

Anne Windtz døde i Køge 165o.Hendes første mand,Jens Knudsen, døde 16o4,og byfogeden Dennis Christensen i hendes andet ægteskab døde 1621 i gården Brogade 21. Hun forblev enke og nævnes som en nær ven til familien Mads Ravn.

1613 ses kræmmeren Willum Christensen at bebo gården Nørregade 1o.Derefter kom kræmmeren Jørgen Hauchsen,som fik skøde på gården 14/2 1631.Han døde[499] 1646,hvorefter gården i et par år var lejet ud af hans børns formyndere,bl. a.til Henrich Aarentz.18/5 1648 oprettedes en købekontrakt mellem formynderned og rådmand Henrich Madsen,som 18/2 165o fik endeligt skøde.[5oo]

Hans Lauritzen Dalhus,gift med Henrich Madsens datter,skødede 1/8 1664 gården til rådmand Rasmus Christensen Schiøller.[5o1]

Køge Arkiverne

Rasmus Schiøller,der var født 1639 i gården nuv.Vestergade23-25 og søn af borgmester Christen Caspersen Schiøller,bosatte sig i sin nyerhvervede gård og blev selv borgmester 1671.Han døde 169o,hvorefter gården overgik til Hermand Schiøller.Denne skødede 22/6 17o5 gården til oberstløjtnant Erik Steensen.Ifølge skødet fremgår det, at et vænge,der hørte til gården og lå i flugt med haven,strakte sig ned til stranden. 5o2)

Enkedronningen køber gården

25/1o 171o overdrog Erik Steensen Wincentzen gården til enkedronning Charlotte Amalie(247).Gårdens jordskyld, 3 1/2 mark,omtales denne gang, ligesom der i skødet fremhæves følgende:"Obs.at Byens Agevej løber gennem Haven og Vænget".

I et nyt skøde, dat.27/11 1714(335) fremgår det, at sal.enkedronning Charlotte Amalies gård,nu prins Carls gård, var solgt ved auktion 18/1o s.å. til rådmand Willads Pedersen for 677 rdl. 5o3)

Willads Pedersen, der var født i Store-Heddinge,blev rådmand 1711 og borgmester 1728,købte ikke gården for selv at bo der(Han var gift fire gange) Derimod ses han at have overdraget den til sin søn,Chr. Frederik Willadsen(kaldet Willads Pedersen Junior),der var gift med sognepræst Jens Mariagers datter Valborg Marie Jensdatter fra Holtug.

Chr. Willadsen beboede selv gården,men døde allerede 1739,dog ikke i gården,der året før nævnes som "ledig" 5o4) Faderen,borgmester Willads Pedersen, der som nævnt tidligere havde ejet omtalte gård(Nørregade 1o),besluttede sig nu til at bosætte sig i den,hvorefter Jens Mariager i Holtug overdrog den til ham på sin datters vegne ifølge skøde af 16/2 1739(279).

Agevejen,der skilte vænget fra haven,omtales også i dette skøde.Det hedder her:" Byens Vej,som løber fra Lovportstræde(Jernbanegade) og ud til Præstens Jord og mod Syd til Byesgårdstrædes Haver ".

Det var ikke i mange år,at borgmesteren fik lov til at bebo Nørregade 1o.Han døde 1742.Indtil 1745 nævnes gården nu som "Madame Willads Pedersens iboende Gård". En madame Groulow ses at have boet hos hende,og 1745 hedder det:"Hos hende logerer Borgmester van Deurs".1746 nævnes gården som rådmand Ehlers iboende gård. 5o5)

Køge Arkiverne

Sct. Gertruds kapel

Gennem årene har lokale topografer ventet at finde spor efter Sct. Gertruds kapel,som nævnes første gang 1394 i byens historie,men man kan stadig ikke sige nøjagtigt,hvor det har ligget.Fundet af murrester,som strakte sig ind under Glasbanken,sættes i forbindelse med kapellet og dets tilhørende bygninger. Køge Avis omtalte 1874 murresterne under Glasbanken og oplyste, at de stammede fra svenskernes befæstningsanlæg.Denne forklaring er nok den mest sandsynlige,fordi kapellets område sikkert ikke har strakt sig uden for den gamle vold.

Såsent som 1640 udgik der to adelsveje mod nord fra Køge i fortsættelse af Nørrestræde og Nyportstræde.Den yderste drejede om ad møllerne til og fortsatte mod København.Adelsvejen,som løb i fortsættelse af Nyportstræde, tog retning mod Roskilde.[506]

Franciska Carlsens beretning (1876) om barnet,der ifølge mundtlig overlevering skulle have lejet for et par hundrede år siden mellem resterne af kapellets stolestader,lyder helt usandsynligt. Det må have været i Klosterkirken, barnet har lejet under nedrivningen i 1752.

Køge fik efter ansøgning i 1552 tilladelse til at nedrive Sct. Gertruds forfaldne kapel og benytte materialerne til at forbedre deres latinskole og kirkegårdsmur med.[507] Den omstændighed, at Sct. Gertrudsstræde i 1625 blev kaldt Pogestræde eller Pugestræde, peger på, at kapellet eller en dertil hørende bygning kan være benyttet som latinskole i nogle år,indtil skolen ved kirkegården i Nørregade blev opført.[508]

Bebyggelsen som opstod på kapellets område

Om de småkårsfolk,der boede på Sct. Gertrds kapels tidligere områder mellem nuv. Rebslagergade og volden og langs Sct. Gertrudsstræde, hed det, at de boede på Sct. Gertruds kirkegård.Det var deres officielle adresse, og mand og mand imellem sagde man altid: N.N. på Sct. Gertrds kirkegård, og så var ingen i tvivl om, hvem der var.[509]

Arealet var efter reformationen overgået til kronen,som 1552 overlod det til Køge kirke,og da denne to år efter solgte sine gårde og boliger til bugerne,overtog staden nævnte areal,men der var allerede i mellemtiden kommet nogle haver.

Køge Arkiverne

Bagstrædet ved Rebslagergade

Salget af haver fortsatte gennem årene,men staden levnede dog en stribe jord til et bagstræde bag de gårde og boliger,som lå ud til Vestergade (nuv.nr. 26-34).Og da der til disse oprindelig kun var små grunde på ca.2o x 22 alen til hver gård eller våning,således at der dårligt var plads til en lille baghave,var det derfor folk fra disse gårde,som først skaffede sig en have i nævnte område.[51o] Sct. Gertruds brønd

De fleste af haverne blev efterhånden bebygget og bortlejet. I 164o lå der 5 våninger,hver på 5 - 7 bindinger, langs bagstrædets nordside.En gammel brønd(vel nok fra en af de første bebyggelser)som lå i selve strædet ud for grunden til Vestergade 32,fik ejeren af denne gård lov til at nedlægge imod at han gravede en ny.Det passede ham udmærket,for han havde netop bygget en våning på nordsiden ud for brønden. I sin egen gård delte han brønd med naboen i nr. 3o,og den lå lige i skellet i flugt med plankeværket.[511]

Slægten Lollik,hvis hovedgård lå Vestergade 3o,købte 1636 en del af havejorden,som hørte til nr. 28,og byggede en lejevåning med 5 boliger nede i sin baggård,således at beboerne fik indgang fra bagstrædet.Også henne på hjørnet ved nuv. Rebslagergade i nr. 26 kom der med årene en bolig ved sydsiden i strædet bagved.[512] Borgmester Schiøllers ledhave

Grundene langs bagstrædet strakte sig mod nord til borgmester Christen Caspersen Schiøllers have,arealets største grund,der lå mellem voldden og Rebslagergade,og og som er bevaret næsten uændret gennem årene.[513] Der hørte også en bolig i den ældste tid til haven,og den lå ved hjørnet ud for Sct. Gertrudsstræde(Hestemøllestræde),som kun gik til Rebslagergade (Lille Hestemøllestræde).[514] Boligen nævnes 1591,men forsvandt 1659.

Mod nord grænsede Schiøllers ledhave,som den kaldtes,til den store have (gartneriet) mellem Volden og Nyportstræde,et område slægten Schiøller også med tiden kom i besiddelse af,hvorfor han satte et led mellem disse to grunde.En egentlig sammenfletning af de to grunde fremgår dog først af et skøde vedr. Vestergade 3o med tilhørende vænger 1793.[515]

Køge Arkiverne

Ved svenskernes udbygning af voldterrænet i området blev alle de gårde og boliger,som lå i vejen, revet ned. Selv Schiøllers bolig på hjørnet ved Hestemøllestræde gik ikke ram forbi,og det gjaldt også den yderste af de 15 boliger,der med årene var bygget ved strædets nordside langs den store grund. Thi der skulle være plads også neden for volden til forsvaret at bevæge sig på.[516]

Borgmester Enevold Brockmands boliger langs Hestemøllestræde

Den kendte borgmester, Enevold Rasmussen Brockmand, ejede i en årrække samtlige 15 boliger og kapellets tidligere område bagved. De 7 af boligerne købte han i 1642 af enken efter kræmmeren Peder Jørgensen (Brogade 5). Om beliggenheden hedder det i skødet,der tillige omfattede den store grund:

" 7 Boliger med små Haver i Hestemøllestræde,norden Gaden,vesten nest op til Niels Lerkliners Bolig(kaldt Lergården)og østen fra Enevolds egen Urtehave.Samt også en hosliggende Frugthave,der strækker sig fra øster udi vester bag nævnte Boliger,også bag Enevolds egen Urtehave og hans 8 Boliger og helt over til Byens gamle opkastede Vold ".

Det fremgår videre af skødet,at grunden mod nord strakte sig fra nævnte boliger og langs volden op til stenhugger Johan Marqvardsens have (Nyport - stræde 41) og mod øst fra Niels Lerkliners hjørnestolpe til stenhuggerens have.[517]

Folk havde som regel plankeværk omkring deres bygrunde.Drejede det sig om større grunde, satte man et tjørnegærde med stolper af enebærtræ.Enevold havde plankeværk omkring sine grunde,endog langs volden,hvor folk havde for vane at spadsere.[518] Han døde 1653,hvor hans svigersøn,borgmester Ditlev Betram,som var gift med datteren Babara, overtog den store grund og boligerne.

Efter Ditlev Bertrams død 1661 var boligerne langs strædet ikke mere samlet på en hånd. Christen Schiøller købte nogle af dem,og han kom også i besiddelse af grunden bagved.

I 1641,hvor byrådet gjorde en stor indsats for at få renset byen for skarn og for at få forbedret rendestenene og gadebroerne,ses det af en synsforretning,at der ingen fortove var i Hestemøllestrædet. Der var kun

Køge Arkiverne

rendesten langs nordsiden,og den lå lige under tagdryppet langs boligerne.Gadebroen var sunket i midten. Strædets dårlige forfatning fortsatte, indtil borgmesteren,Enevold Brockmand,lod hele strækningen brolægge,efter at han var blevet ejer af samtlige boliger.Men det var selvfølgelig på på byens regning.[519]

Hestemøllestrædes sydside

Hestemøllestrædes sydside bestod for det meste af haver,og derfor var der ved nævnte synsforretning ingen rendestene. Der lå et par enkelte bolige,men trods behovet skulle ejerne nu lægge rendesten ud for hvert sit stykke " hele Strædet rundt og ned til Vesterstræde".[520]

De nuværende grunde,som hører til gårdene Vestergade 18 og 2o,var delt til langt hen i 17oo-tallet,hvilket gav nogle lange smalle grunde.

Borgmester Schiøller ejede 1663 en våning med to boliger ud for grunden nr. 2o (A). Ved grundtaksationen i 1682,hvor samtlige grunde i byen blev nummeret for første gang,tilhørte boligerne hans søn, landsdommer Rasmus Schiøller og havde nr. 65 og 66. Ud for nr. 2o (B) ses også at have ligget en bolig,der nævnes 1625,1637 og 1644.[521]

Hestemøllen

Hestemøllen og dens tilhørende bolig,der som nævnt lå på det østre hjørne af Lille Hestemøllestræde(Rebslagergade) og 1682 havde nr. 68 og 69,blev 1713 købt af feldbereder Hans Pedersen, Øst derfor lå sal.Johanne Jordemoders (byens afdøde jordemoder) bolig,som feldberederen købte samme år. Han nævnes også som ejer og bruger af nr.67,68 og 69 i 1736, hvor der på grunden nr. 67 lå et lo fags hus af mursten og bindingsværk. Møllestedet lå som en øde plads,og feldberederen benyttede den øvrige grund til have.

På resten af strækningen langs strædet mod øst til hjørnegården ved Nyportstræde lå der ingen bygninger i 1736.[522] Nr. 65 var en øde plads og 66 en kålhave,som urtegårdsmand Jørgen Schmidt havde købt 1721,da slægten Schiøller skilte sig af med familiens grunde i Køge,deriblandt Vestergade 21-25,som urtegårdsmanden også købte.Han boede i nr. 21 og benyttede den store grund ned til åen som gartneri.[523]

Køge Arkiverne

Sct. Gertrudsstræde 28-2o.

Det dødvande,som byen i årtier befandt sig i,efter at fjenden i 166o havde trukket sig tilbage,førte ikke til genopførelse af alle boligerne på Sct. Gertruds kirkegårds område. 1682 lå der lo boliger langs Hestemølle - strædets nordside,men 1736 var der kun 6 tilbage, d.v.s. nuv. Sct. Gertruds stræde 28-2o og en bolig på 5 fag med lertavl,som var bygget vest for nuv. nr. 28. Resten af boligerne langs Hestemøllestrædet var forsvundet under byens almindelig tilbagegang,hvorefter grundene blev lagt til det store vænge bagved.[524] Sct. Gertrudsstræde 28 bestod oprindelig af 2 boliger.Den vestligste var 1697 nærmest en ruin,hvorfor grunden blev udlagt til have - plads.En lignende have var opstået,efter at den yderste bolig mod volden var nedrevet 1659,og det var på disse havepladser, at borgmester Ebbe Jacobsen 1736 havde sin 5 fags bolig liggende,men den fik i øvrigt også en kort levetid.[525]

En lignende skæbne fik boligerne på Sct. Gertruds område mellem Rebslag - ergade og volden under Svenskekrigen. 1682 lå der kun en mindre våning nede ved bagstrædet,men nord derfor havde etatsråd Rasmus Schiøller bygget 6 små boliger på sit område,der var det største.Disse fik også kun en kort leve - tid, idet de var forsvundet 17o3. Slægten Schiøller solgte 17o3 nævnte areal, som ifølge skødet strakte sig fra de omtalte havepladser yderst ved volden og ned til det lille bagstræde,der gik fra "Lille Hestemøllestræde(Rebslag- ergade) og førte ind til "Falsteds Bagport" (i baggården til nuv. Vestergade 34).[526]

Tobaksplantage i Schiøllers have

Under Den store nordiske Krig havde kongen beslaglagt Gl.Køgegård,som var på svenske hænder,og lagt jorden under Billesborg.Da volden blev revet ned, solgte byen en del af arealet,men forbeholdt sig fri adgang langs"Kongens vænge "på en anlagt gangsti eller vej kaldet "Byens vej".[527] I 1736,hvor Ebbe Jacobsen benyttede Vestergade 3o som bolig og stod som ejer af nr. 28 og samtlige bagved liggende grunde, havde hanindhegnet hele arealet til tobaksplan - tage,hvilket viste sig at være en dårlig forretning.[528]

1793,hvor købmand Peder Tøxen solgte Vestergade 3o til værtshusmand Hans Ottosen(med tilhørende vænge),betegnedes vænget som en øde plads, der

Køge Arkiverne

mod vest strakte sig til Gl.Køgegårds marker,mod nord til købmand Andreas Olufsens vænge(gartneriet).Mod øst var vænget indhegnet med et stengærde(ved Rebslagergade)[529],der stødte op til Sct. Gertruds kirkegårdsstræde, Hestemøllestrædets nye navn. Samme stræde omtales i øvrigt omkring 1830 som Sct. Gertruds kirkestræde.

Var området langs Rebslagergade kapellets kirkegård ?

Endelig må man spørge: Til hvilket formål blev dette område langs Rebslagergade benyttet i de år,hvor kapellet virkede med sit kirkelige og sociale arbejde. I maj 1953 fandt nogle arbejdere ved grundgravning til en nybygning Vestergade 30 3 skeletter,som lå godt et par meter nede i leret. Deres ensartede placering side om side med kranierne i vest kunne tyde på, at man stod overfor kapellets gamle begravelsesplads.[530]

Køge Arkiverne

Gråbrødreklosteret

Det er velkendt, at Køge i middelalderen har huset både et gråbrødre - kloster og et Sct. Gertruds kapel,derimod er der nogen uenighed om,hvor disse institutioner har ligget. De ældste kilder oplyser, at klosteret lå ved Vesterport på terrænet ned mod åen,men denne placering tvivler lokale historikere på og mener, at klosteret må have ligget på nordsiden over for Steens boder,fordi der var for fugtigt om vinteren på åsiden. Tvivlerne fik yderlig vind i sejlene,da man i 1953 ved opførelsen af A/S Dansk Frø-handels store bygning Vestergade 3o stødte på velbevarede kælderhvælvinger på grunden.

Køges gamle arkivalier oplyser imidlertid om nævnte grund, at her lå kræm-meren Oluf Nielsens gård. Han døde 1616 og hans eftermand,lammekræmmeren Jørgen Køhn, 1624,men især samler interessen sig om enken Mette Jensdatter Lollik, der overlevede tre ægtemænd i gården(se side 1o7).

Mette Lolliks gård brændte 1633(kæmnerregn.1635), og grunden lå hen som en brandtomt indtil 1644,hvor kræmmeren Mathias Thomsen lod opføre en gård på stedet(tingb.28/7 1634,3o/11 1646). Han døde imidlertid året efter.Man var knap nok færdig med opførelsen,men enken lod arbejdet fuldføre.
Der er bevaret et skiftebrev efter Mathias Thomsen,hvoraf fremgår, at han "i den ny Kælder" under gården Vestergade 3o opbevarede: 8 tdr. torsk, 3 tdr. gråsej og 1 td. sild. Det hedder endvidere:" Udi en anden Kælder,12 Tdr. Torsk", og " på Loftet i den ny Gård; 23 Tdr. Malt ". (Skiftebreve Køge byfoged 1646-47).

Når der i skiftet tales om "den ny Kælder" og "udi en anden Kælder",var årsagen den, at Mathias Thomsen også beboede gården nuv. Aagade 1,som var hans hovedgård. " Den ny Gård",som den kaldtes i en del år fremover i by - ens regnskaber, overlevede svenskekrigen og husede gennem 17oo-tallet flere kendte køgensere såsom borgmester Ebbe Jacobsen,hvis hovedgård den var i 1736.

Køge Arkiverne

Sct. Gertruds kapel ejede i 1506 en gård, der lå ved Vesterports nordside (F. Carlsen:Gl.Køgegårds Historie),hvilket vil sige, at kapellet allerede på det tidspunkt havde tilknytning til området . Kildens troværdighed sandsynliggøres yderligere af byens gamle dokumenter,som alle steder omtaler arealet bag de små grunde,der hørte til gårdene nuv. Vestergade 26-34 som Sct. Gertruds kirkegård. Det må derfor betragtes som udelukket, at gråbrødreklosteret også kan have ligget der,men at man skal søge det på åsiden i Vestergade.[531)]

Klosterkirkegården, som indviedes 1485 og stadig ligger der, er det eneste sikre holdepunkt man har. Det gælder også Steens Boder,som først blev nedrevet i 1800-tallet og bekræfter, at det er den gamle klosterkirkegård,der stadig er i brug.

Desværre har man aldrig fundet det mindste tegn på, at der har ligget bygninger på kirkegårdens grund. Havnens konstante behov for kampesten gennem tiderne til at reparere bolværkerne med bærer en del af skylden herfor. 14/10 1552 skrev borgerne i Køge til Chr. 3., om at kongen til deres havns forbedring ville komme dem til hjælp med " de to forfaldne Huse,som står der i Klosteret,thi de ville gjerne lægge Vind på at forbedre deres Havn, når Tiden engang bliver bedre.Endvidere ansøge de om at få gammelt Sct. Gertruds forfaldne Kapel til at forbedre Byens Skole og Kirkegård(muren) med".[532)]

Der tales altså ikke om, at de to huse på klosterets grund skulle bruges til at bygge et nyt rådhus for,derimod fremgår det af et andet dokument, at borgmester Peder Pedersen i 1554 lånte magistraten 100 rdl. " til Køge Rådhus Opbyggelse".Beløbet skulle forrentes,og ved samme lejlighed overlod byen ham boden under rådhuset til fri afbenyttelse (Anders Petersen:Aktstykke 7 og 12). Peder Pedersen skænkede som bekendt 500 dl. til et kapel på kirkegården,men historikere,som har beskæftiget sig med emnet,mener, at man ikke dengang kunne bygge et kapel for 500 dl., men at han blot lod det gamle kapel restaurere. Peder Pedersens fundats giver en anden forklaring. Det hedder her bl.a.:Halvandet Tusinde gode Rigsdaler,hvori er beregnet 500 Daler til det Kapel,som vi lod bygge på den Kirkegård hos Steensboderne".[533)]

Køge Arkiverne

Nedbrydelsen af borgmester Peder Pedersens kapel på "Klostergården"som Klosterkirkegården oprindelig hed, fører tankerne hen på den mand,Peder Kræmmer,der nok var den største velgører,Køge har haft. Han ønskede at give de fattige en kirke,foruden alle de øvrige goder,han havde skænket dem.

Ved opførelsen betingede han sig dog, at hans efterkommere,"Arvinger efter Arvinger",kunne få deres frie begravelse,hvis de ønskede det østen i samme kapel. Ingen af hans efterkommere benyttede sig af aftalen. Kapellet lå altså i retningen nord-syd.[534] Det gamle kapel lå i skellet

De få oplysninger,der findes om kapellets beliggenhed,peger alle på, at det lå i skellet ind til den gamle blegdam. I 1634 siges i skiftet efter kræmmeren Jacob Cortsen,som ejede blegdammen, at denne lå vesten Kloster - kirken og kirkegården. 1642 fornyede man plankeværket om Klostergården,både på den søndre side og vestre side ved kirken. En del af plankeværket var råddent og andet var faldet ned.Desuden var der en del arbejde på "Sprinkelværket" uden for kirkegårdsporten,hvis ene låge hang i en stolpe op til Steens boder.[535] Klosterhavens beliggenhed

Fire borgere fik 1629 besked på "at begive sig på Klostergården at taksere så vidt som er uden for Kirkegården mellem Åen og Planken (plankeværket), så vidt Kirken tilhører ". Jacob Cortsen,som ejede gården Vestergade 13, gjorden 1632 krav på at eje nævnte stykke jord,der kaldtes Klosterhaven og lå lige syd for kirkegården. Han henviste til et købsbrev af 24/1 1631, lydende på en have i Vesterstræde og påstod helt bestemt,at der var tale om Klosterhaven.

Sagen gik til retten,hvor byrådet fremlagde ovennævnte udskrift af rådstuebogen dat. 5/5 1629 angående Klosterhavens taksation. Derefter tog man fat på at gennemgå kirkeregnskaberne. En gennemgang af årene 1596 - 1603 viste, at kirken i de år årligt havde modtaget 3 mark i haveleje for Klosterhaven,hvilket blev betragtet som bevis på, at den var kirkens ejendom.Om beliggenheden hedder det i tingbogen: "Klosterhaven,som ligger sønden for Kirkegården og neder til Aaen ".[536]

Køge Arkiverne

I kirkeregnskaberne fra 163o findes en oplysning om en reparation på Klosterkirken,som kapellet kaldtes. Det hedder her:" Klosterkirkens Gulv at lægge og fly med Astrag(fliser),hvor formoden gøres.Dertil brugt 15o Astrag,foruden de gamle Stykker,der fandtes,som blev lagt under Bænkene ved Væggen ". Samtidigt blev der købt grandeller til plankeværket mod nord ved Stens boder.

I spetember 1659 begyndte ødelæggelsen

I september 1659 gik 6 karle i gang med at rive Klosterkirken ned. Om dette arbejde hedder det i regnskaberne: 17/9 betalt en Snedker,som ned - tog Altertavle,Prædikestol og alt andet Træværk, 8 Læs Træværk ". Fire ligsten (3 læs) blev indsat på den store kirkegård.En glamester fjerne - de vinduerne 3o/9. Graverne,ringerne og de to stodderfogeder fra Steens boder tog loftbrædderne ned og fjernede tagstenene. Fordums mursten

Fire vognmænd kørte i alt 62 læs byggematerialer bort,deriblandt 18 læs tagsten og "gamle fordums Mursten",samt astrag,tømmer og lægter. Ifølge regnskabet hedder det 1659-6o:"Ført til Kirken af Klosterkirken den tid den blev ødelagt af Svensken: Alter og Altertavle,Prædikestol med sin øyrige Del,Loftet samt Stolene og Vinduerne,så mange,som Arbejds-folkene hele kunne udbekomme".[537] Den sidste begravelse på Klostergården

I 1659,før svenskerne begyndte at anlægge fæstningsværkerne, blev der begravet 42 på Klostergården, den sidste kom i jorden 24.august. Frands Kræmmer,som 16/7 bekostede Oluf Kræmmers begravelsem betalte 6 mark for klokkerne,men ville intet give for jorden"formedelst svenske ruineret Kirken såvel som Kirkegården ". På Gammel-Køge kirkegård fandt der begravelser sted23/5,9/6,15/7 og 16/12 1659.Heraf havde de to per - soner haft bopæl i selve Køge.

I hele 166o og halvdelen af 61 fandt der ingen begravelser sted på Klostergården.Borgmester og råd havde bevilget fri jord og klokkering - ning på den store kirkegård til de fattige for armods skyld "formedelst den svenske Ødelæggelse og Klostergårdens Ruinering".[538]

Køge Arkiverne

Kirkeregnskaber 1660-61 oplyser: " Klosterkirkens Have(Klosterhaven),som af Fjenden er ruineret, er øde.Skulle årligt have givet 3 ½ Daler og 13 Sk., men efter som Runddelen og Volden derudi består,kan den ikke være bortlejet. Det ses i øvrigt, at i 1652 var det sognepræsten, der havde Kloster - haven.

Den første begravelse efter krigen

I sommeren 1661 synes volden ud for Klostergården at være fjernet.Den store kirkegård kunne i længden ikke klare alle begravelser,så det er klart, at man måtte gå i gang ved Klostergården først med at fjerne fjendens fæstningsværker.

Gentagne gange hedder det:"Da Mestedelen af Kirkegården er opgraven".Man har derfor sikkert benyttet volden,som bestod af jord og sand til at fylde i voldgraven.Alligevel gik der flere år, før man kunne benytte kirkegården fuldt ud. Den første begravelse, et barn,foregik i juli 1661,og 5 i resten af året,og det var også børn.

Derefter gik det langsomt frem. I 1663 var man oppe på 8.[539] Samme år tog havnens folk 132 læs kampesten op af, som det hed:"Gravene på Klostergården", men der er sikkert tale om voldgravene.[540] I 1666 var antallet af begravelser steget til 26 og i 1676 81. Der var altså plads nok på det sted,hvor volden havde ligget.Derimod stod der stadig vand,hvor voldgravene havde været, hvilket fremgår af regnskabet fra 1677-78,hvor det var besluttet at opføre en ny kirke til erstatning for den nedbrudte. Det hedder her:

"Eftersom det meste af Kirkegården var opgraven,da Svensken lod gøre Volden derigennem,så der stod fuldt med Vand,og ingen Lig kunne der begraves,førend det blev opfyldt,hvortil blev aget 2000Læs Jord og Sand i 14 Dage med 2 Vogne og 2 Karle med hver Vogn ".[541]

Indsamling til en ny kirke

Før opførelsen af den ny kirke var der foregået en indsamling,som begyndte allerede 1670 med Frederik 3.s brev om hjælp til opbyggelse af en ny kirke på Klostergården.Resultatet blev kun et beskedent beløb indsamlet i 18 kirker i årene 1670-75.[542] 7 fremtrædende personer med Peder Kræmmers tipoldebarn,kancellisekretær Casper Schiøller,i spidsen gav hver 4 rdl. til

Køge Arkiverne

vinduer i kirken.[543] Kirken blev lige så beskeden. Måske har man ved at give den et fladt træloft villet efterligne det tidligere kapel,som lå der.

Ifølge opgørelsen af det ege-og fyrretræ,der medgik ved opførelsen,kan man forstå,at den nyopførte kirke var 2o alen bred.Til grundvolden medgik 16 læs kampesten,som man agede fra Nørreport og muligvis også opgravede der. Dertil kom 2500 kridtsten,der sandsynligvis var fra Stevns, idet de kom med skib til byen. Fra Lellingegårds teglovn kom 4000 mursten og 4000 tagsten samt 3000 mursten til kirkegulvet.Der kom skelsand,fæhår og hvidt i kalken.

Den gamle prædikestol og skriftestol blev sat op igen

Den gamle prædikestol fra det tidligere kapel blev repareret og opsat, og man lavede en ny trappe dertil.Ligeledes blev den gamle skriftestol sat op igen.En snedker lavede en ny karn,som passede til kapellets gamle dør,og lagde loft over 9 væggerum.Smeden lavede et jernspir til prædike - stolen og en stang til himlen over den.Malerens arbejde bestod i at staffere prædikestolen,altertavlen og skriftestolen samt at male loftet i kirken.Desuden havde han noget ekstraarbejde,der bestod i at forgylde de bogstaver,som en stenhugger havde hugget i en sten og indsat over kirkedø - ren med følgende ordlyd:

Stentavlen over indgangsdøren

"Den Kirke,som var her opbygt i fordum Dage,
med Boliger for de husarme,lod Peder Pedersen,
som var i Kjøge Bye,Borgmester fordum Tid,opbyggede
ud af nye.

Men Kirken blev det Aar,der 1600 skreves
til ni og fem Gange ti,da Svensk i Sjælland
trives.Af svenske Commandant,som gjorde Kjøge
fast.Hans Navn var Jacob Stahl,i Grunden nederkast.

Dog blev den der Mand Aar syvoghalvfirssindstyve
Til sexten Hundrede fra Christi Byrd mon skrive,
af Byens Magistrat opbygt,som dend nu staar.Gid dend nu
Guds Navn til Lov maa staa i mange Aar ".

Af kirkeregnskabet fra 1691 får man at vide, at den ny kirke på Klostergården lå 76 m fra gavlen ved Steens boder.[544]

Køge Arkiverne

Solgt til nedrivning i 1752

I 1751 forbedrede man plankeværket ved Klostergården.Det må have været oppe ved Steens boder,for det følgende år,hvor det var besluttet at sælge kirken til nedrivning,tales der om at omsætte 44 favne dobbelte stengærde på den østre og søndre side af kirkegården.Det vestre hegn ud mod blegdammen omtales 1752 efter kirkens nedrivning,som en omkostning,man ikke kunne komme udenom,idet en del af kirken havde dannet hegnet ind mod blegdammen.Det hedder her ordret:"Den Omkostning på 18 Rdl.for de 4 ½ Favne Stengærde af ny at lade opsætte med dertil hørende Materialer af Sten,Jord og Tang,som ved bemelte Kirkens Nedrivelse var bleven foretaget,siden den ene Ende af Kirken ind - hegnede Kirkegården på det Sted".

Kirken blev solgt for 6o rdl.,og man må formode,at køberen har taget alt med sig - også de 16 læs kampesten,som blev lagt ved opførelsen i 1677-78.En stol,skænket af borgmester Plum,var 169o ført til Nicolai kirke.[545]

Klosterhaven

Da kræmmeren Jacob Cortsen,Vestergade 13, døde i 1634,vurderede man gården til 23oo rdl.,og det ses ligeledes at han havde penge til gode hos 12o køgensere. Som nævnt tidligere ejede han også blegdammen uden for Vesterport, hvor han havde 3 fiskedamme og kålhave.Det siges i skiftet, at blegdammen gik fra det vestre hjørne af "Kapelsmuren" og strakte sig i syd til åen.[546]

Gielles Kollendals opfyldning ud for Klosterhaven

I en opgørelse over Nicolai kirkes ejendom siges i rådstueprotokollen om Lisbeth Sørensdatter,at fordi hendes sal.mand,Jacob Cortsen, havde skænket kirken 6o rdl.,som stod på rente,måtte hun,så længe hun levede,gøre brug af Klosterhaven.Kort efter mandens død giftede hun sig med Gielles Kollendal,der var norsk af fødsel og som overtog gården i Vestergade.

Af en senere oplysning(tingbogen 12/1o 1646) kan man forstå, at Kollendal ved sit ægteskab med Lisbeth Sørensdatter også kom i besiddelse af blegdammen,samt at hendes tidligere mand også havde ejet et lille stykke jord syd for kirkegården i flugt med blegdammen.

Kollendal foretog i 1639 en stor opfyldning langs åen neden for Klostergården .Øvrigheden lod pladsen opmåle og kom til følgende resultat:

Køge Arkiverne

"Østre Ende i Bredden 44 sjæll.Alen,udi Længden fra kræmmeren Mathias Thomsens Have(Vestergade 33)og til Gielles Kollendals egen Have er 152 Alen. I lige Måde til den vestre Ende, 9 Alen ".[547]

Denne oplysning giver forklaringen på,hvor Kollendal havde foretaget sin opfyldning.Det var altså på den jord,han havde fæstet af kirken (Kloster - haven),og derfor fik han intet skøde på arealet.Mathias Thomsen ejede den næstsidste gård langs sydsiden i Vestergade(hjørnet af Åstrædet)[1],og han havde have helt ned til åen. Han døde 1645 og ejede på det tidspunkt også Vestergade 29 og 31 samt nr. 30,hvor man netop var i gang med at opføre en ny gård.Den sidste gård på sydsiden,hvis have og jord grænsede op til kirke- gården,gik tabt i svenskekrigen og genopstod aldrig mere.[548]

I årene fremefter hører man ofte, at grunden syd for kirkegården ned mod åen var delt,og at den vestligste del hørte til blegdammen.Da Kollendal i 1646 skulle skifte med Jacob Cortsens børn og sin egen søn, Henrich Kollen- dal,måtte han sælge blegdammen til kapellanen,Peder Christensen, Det fremgår heraf,at blegdammen lå lige ud for Vesterstræde,vesten Klosterkirken og kir- kegården,og hvortil hørte det stykke jordsmon,som Gielles Kollendal havde købt,og som lå syd for kirkegården ud til åen," efter Køb og gamle Adkomst - breve ".[549]

Blegmændenes kvæg græssede syd for kirkegården

I 1669 solgte Peder Christensen blegdammen til Christen Caspersen Schiøl- ler,og efter samme borgmesters død arvede sønnen,sekretær Hermand Schiøller, den.Han overdrog 1694 til Køge kirke den plads og jord,som han hidtil havde haft "beliggende neden for Klosterkirkegården langs med Siden af min Bleg - dam uden Vesterport,hvilken Plads Blegmændene,som på Blegdammen har boet, altid har gjort sig nyttig til deres Kvæg at græsse ".[550]

23/12 1695 købte handelsmanden Christen Skyvholm af kirken(ved byens råd) "et Stykke Jord bag Klosterkirkegården ind til Aaen,som udi svenske Fejde - tid var opkastet til Vold og har ligget øde i over 40 Aar og Kirken aldrig en Skilling til Interesse bekommet haver haft,samt en lille øde Plads nest ved,som Sekretær Schiøller kirken foræret haver "

"Samme Pladser er beliggende mellem Schiøllers Blegdam på den vestre

1) Aagade

Køge Arkiverne

Side og Niels Pedersens Fichs Have mod Øst og gik mod Syd til Aaen og mod Nord til Klosterkirkegården ". Niels Pedersen Fich ejede på det tidspunkt Mathias Thomsens tidligere gård,som var genopbygget efter svenskekrigen.[551]

Kirkegårdens uregelmæssige facon har intet med udstykningen langs Ågade at gøre.På et kort fra 1805 ses det hjørne øst for kirkegården,hvor vil - laerne ligger,at være en del af birkeskriver Mads Stehrs vænge.Indhakket var der altså allerede dengang.[552] Han byggede i øvrigt den ejendom,som i dag ligger på hjørnet af Vestergade og Ågade.[553] Hvor Aagade begynder lå tidligere en lille gård,som blev nedrevet 1659, men aldrig genopstod.

Efterkrigsår

Årene efter Svenskekrigen viste en betydelig tilbagegang. Indbyggerantallet dalede og var 1672 næsten halveret.Kæmnerens regnskab,der før krigen var et digert værk,var ved århundredskiftet svundet ind til et tyndt læg.De mange kørsler for kronen,som både borger og bønder havde deltaget i,omfattede nu kun transporter af vildt fra Lolland-Falster til hoffets husholdning og var ved lov alene pålagt borgerskabet,men kun 19 borgere havde hest og vogn.Efter at have været en betydelig søkøbstad efter danske forhold at dømme,havde byen 1707 kun 269 skatteydere.[554] Den store nordiske Krig var under udvikling.

Svenskernes landgang ved Tibberup mølle og deres flådes placering ud for København i juli 1700 fik byrådet til at træffe forberedelser imod et eventuelt landgangsforsøg.Fire "søfarende Folk" blev af byfogeden sendt ud i bugten "for at fornemme,om det var så vidt at Svenskernes Flåde lå ved Dragør". På en høj uden for Nørreport blev opkastet en bavn,hvortil medgik gammelt tømmer, 4 læs ved,5 tønder tjære,langhalm, høvlspåner og 2 læs tjørne.Et vagthus blev opført ved bavnen.

Byens pengekiste blev ført til København

Jørgen Nielsen Handskemager blev betroet at transportere byens forseglede kiste med penge og breve ind til Københavns rådstue,hvor man mente den var i bedre sikkerhed.Batteriet,der var befæstet med to felt -

Køge Arkiverne

stykker,blev gjort klar,En vogn fra Tøjhuset bragte 6o musketter,som især skulle benyttes af borgervagten,der holdt udkik dag og nat i et hus ved stranden.

Kongens magasinrug blev optalt til 326 tdr."som beroede hos Jacob Nielsen Bager". 23.juli satte man ild til bavnen"af Frygt for Fjenden",men det viste sig at være blind alarm.En ny bavn blev opkastet,ligesom der blev sat 5 skansekurve ved batteriet ved stranden.

Der foregik en øget brevveksling ved ordonnansryttere,som var stationeret hos Peiter Katterberg(Torvet 22) og i Korporalskroen. De indkvarterede soldater,som havde vagten i vagtstuen på Torvet,fik opsat et skilderhus udenfor til en nattevagt.

Sidst i juli kørte 26 vogne magasinrug ind til Proviantgården.En borger, Peder Katterup, blev sendt til Roskilde for at undersøge om det var sandt, at svensken havde været der,og købmanden Peder Lauritsen Weybel(Brogade 23) rejste til hovedstaden for at erfare,hvad der i virkeligheden skete, "da alle Bavnene brændte heromkring". Danmark kapitulerede

I august var der faldet mere ro over byen.Byens kasse var kommet tilbage. Feltstykkerne med tilhørende lavetter blev ført til København,men i 62 dage og nætter havde byen været i højeste alarmtilstand.18.august måtte Danmark kapitulere ved en fredstraktat,som blev underskrevet på slottet Traventhal i Holsten.[555)]

I januar 17o1 blev der " af høj Fornødenhed",som det fremgår af kæmnerregnskabet,opsat et batteri ved stranden. De mange indkvarteringer var en stor plage for byen.Byens bagere tjente imidlertid ganske godt ved at bage rugbrød til soldaterne.17o2 26/9 blev 126 tdr. af kongens rug afskibet med et af kongens fartøjer,som lå på reden. Det medførte store udgifter som: malepenge,sækkepenge,vognleje og bådpenge,der blev påført byens regnskab. 17o3 ser man, at den kgl.rug blev malet i Lellinge vandmølle.Der var nu mangel på rug,så der kom 66 tdr. med et skib i juli,samt 26o halvtønder fra Provianthuset i november.En tømmermand rejste i december en justits - pæl på Torvet.Dertil kom 8 stk.egetræ til spidser,der skulle stå omkring

Køge Arkiverne

556)
den store pæl.

Den store nordiske Krig var i gang

I oktober 17o9 sendte man bud til kommissær Rennemann i Strøby(Amtsskrivergården) efter rug og byg til de indkvaterede. Mølleren i Lellinge fik besked i samme anledning. Og der gik bud til mons. Becker på Vallø,at han fik besøg af enkedronningen,Charlotte Amalie. 6 gevorbne kompagnier af oberst Blüchers regiment var indkvarteret i en måned,hvilket kostede 81 tdr. rug til forplejning samt lys og tran hver nat.De firebagere,der bagte brødet fik 3o sk. pr. tønde,men klagede højlydt på grund af dyrtiden med brændselet.

Allerede i januar 171o gik fire karle i gang med at opkaste en bavn ved Nørreport,men i september flyttede man den ud ved stranden,hvor der lå en hytte dækket med tang. 3 kompagnier af oberst Belows regiment havde hele sommeren været indkvarteret,hvad der kostede 86 tdr. magasinkorn. Kæmneren betalt i oktober Niels Lauagers hustru for 38 døde personer,som hendes sal.mand havde kørt bort fra stranden,"Matroser og militæriske", der var kørt direkte til Klostergården og jordet.

En træhest af svært egetræ blev 1711 opsat på Torvet til advarsel for soldaterne. Der var imidlertid også brug for dem på andre måder:12 mand af det fynske Nationalregiment,som holdt vagt uden for Broport i markedsdagene, hjalp til med at drive bønderne inden for bygrænsen.Borgervagten havde også sine pligter. Byen havde i september en udgift på lys til vagten i 173 nætter.

Megen sygdom blandt de indkvarterede

Der var også megen sygdom blandt de indkvarterede.En regimentsfeltskærer fra Dronningens Livregiment logerede på 8 ugers tid i byen,mens han kurerede de syge dragoner. Det var ikke altid lige gode forhold,som blev budt de værnepligtige,der blot skulle gøre ophold en nat. 2 læs langhalm blev en januar aften kørt ud til Michel Skomagers hus uden for Nørreport "til at lægge Matroserne på".Regnskaberne fra 1712 tale ofte om syge matroser og soldater,som kæmneren måtte skaffe vogne til fra stranden.De døde kørte man direkte til Klostergården,hvor de blev lagt i de fattiges jord. Fire

Køge Arkiverne

gravere og ringere havde ellers det job at bære de folk, der var døde hos deres kvarterværter,direkte til Klostergården, f.eks. bar de en soldat, fra Zander Weybels gård(Vestergade 3o) over i de fattiges kirkegård og samme uge en soldat,der var død hos Johan Schultz i gården Vestergade 16.

Regningen for brødbagningen i 1712 var stor.Der medgik 162 tdr.,som blev betalt til byen fire bagere.Man manglede stadig brænde,og der blev bragt noget brænde fra beholdningen i rådhuskælderen over til de fattiges gård i Nyportstræde.

Idelig var man på vagt

Idelig var man på vagt for at holde øje med fjendens bevægelser til søs, og kæmneren betalte i september 1712 en borger for at sejle til Stevns for at se," om Fjenden var der at fornemme"[557]. Blandt de kompagnier,som i disse krigsår var indkvateret,nævnes: 17o4 Den kgl.Fodgarde og 1714 2 kompagnier af oberst Prehns regiment,nemlig oberstløjtnat Schultz komp.og ritmester Kruses,og dertil kom ofte landmilitsens folk. Der tales ofte om Prambroen, hvor der til tider var et vagthold bestående af rytteri.[558]

Enheder af den svenske flåde operede ud for kysten,hvilket fremkaldte øget aktivitet på land. Højtstående officerer rejste idelig gennem byen eller var nødt til at gøre ophold i takt med fjendens bevægelser og lagde derved beslag både på vognmænd og det øvrige borgerskab.

Siden Frederik 4. i 17o8 havde købt Vallø gods havde majestæten gentagne gange besøgt slottet,og der var fra byens side udlånt boskab som stole og borde samt messing-og tintøj,lygter og lysestager ved særlige lejligheder. Frederik 4.s overtagelse i 1714 af moderens gods på Stevns førte igen til øgede transporter og Tryggevælde rytterdistrikts oprettelse.

I Køge prægede den forstærkede garnison gadebilledet så stærkt, at byfogeden så sig nødsaget til at udstede følgende forordning:"Efter Kl.8, hvor Tappenstregen er slået,må intet Øl eller Brændevin serveres for Soldater, der straks skal begive sig til deres Kvarter".[559] Der var også kommet flere værts-

Køge Arkiverne

huse,som havde afløst de tidligere kælderbeværtninger og nu foregik i en skænkestue i værtens losement.Blandt disse var Cathrine,Poul Svendsens i gården Vestergade 16.

Det store Værtshus

22/5 1715 fik den 29-årige købmand Diderich Knudsen Bruun bevilling til at holde privilegeret værtshus i sin gård på hjørnet af Torvet og Nørregade fordi det andet privilegerede værtshus var så dårligt, at der ikke kunne logere folk. Den unge Diderich,som havde købt gården ved auktion 1707 efter sin fallerede fader,øjnede sikkert en chance til at forøge sin indtægt som købmand med et privilegium som værtshusholder. Han havde plads nok til at huse det øgede antal rejsende,krigen medførte: 13 fag hus med krambod mod Torvet og 29 fag til Nørregade foruden st stort køkken og bryggers på gårdspladsen.[560)]

Officererne fra de kompagnier,der var indkvarteret på Stevns,kom ofte til staden,enten for at handle eller for at muntre sig lidt med deres kollegeer i garnisonen i den årelange krig.Der manglede faktisk et værtshus,hvor de kunne muntre sig med deres ligestillede.

"Det store Værtshus",som det kaldtes,blev derfor først og fremmest et stamværtshus for officerer,og dermed var tonen anslået.Tiden var præget af klasseforskel,og den unge værtshusholder måtte derfor søge sit publikum indenfor de såkaldte bedre krese,men blandt borgerskabet var der så få, med honnette ambitioner,at de kunne tælles på fingrene.

Der havde allerede i købmand Jacob Pomeyers tid(død 1683)været en kælder - beværtning i gården,men om den nye gæstgiver serverede for sine fine gæster her,forekommer lidt usandsynligt,da han havde kgl.bevilling som gæstgiver.Der hørte ikke bevilling til at drive de gamle kælderbeværtninger, hvilket var dækket af værtens borgerskab.

Kældersvendens regnskabsbog

Den unge købmand og gæstgiver var gift med en datter af provst Hansteen i Vordingborg.Der var tre børn i ægteskabet,og folkeholdet bestod af en kældersvend,Chr.Mouritsen,fra hvis regnskaber oplysningerne om gæsternes drikkevaner er hentet, samt to piger og en kusk.

Køge Arkiverne

Kældersvenden stod efter gammel skik for sin egen varebeholdning.Husbonden havde efter moderen arvet"Buchens gård"(Nørregade 2)[561],hvis losementer han bortlejede på nær kælderen,som han benyttede til lager af vin,øl og brændevin.Da det kneb med haveplads bag gården,havde han købt en stor have som lå hvor det nye rådhus ligger.Haven var oprindelig anlagt som urte - have,men blev senere indrettet til lysthave af urtegårdsmanden på Lellinge-gård,Mester Baltzer.

Flere af de officerer,der kom i værtshuset,hørte til generalløjtnant Kørbitz regiment.Ritmestrene var langt i overtal.En major havde købt gård i byen,men det forhindrede ham ikke i at komme som gæst.Blandt de øvrige gæster finder man købmændene Peder Heeberg og brødrene Jens,Lars og Zander Weybel samt apotekeren Erich Chr. Hervig. Gæstgiveren købte derfor flere af sine udenlandske varer hos sine kolleger,der trods krigen stadig var leveringsdygtige med små partier af:

Fint Kanarie-topsukker,kandis,kaffebønner,the "de Bull" og virginia-brasillos-kardus og snustobak samt porcelænspiber. Apotekeren leverede:Enebær - og anisakvavit,allantvin,citronvin og kirsebærvin,som han selv fremstillede.Allantvin blev fremstillet af den lange solsikkelignende Ellensrod,også kaldet Læge-allant.

Jens Weybel,som handlede meget med bønderne på Stevns,havde den største handel i disse år.I øvrigt begyndte han selv at dyrke tobak og havde 1721 i alt 16 tdr. sædland beplantet.Han kom jævnligt i værtshuset og nød enten en pot rhinskvin eller rødvin.Begge vine blev serveret med sukker til,og man fik også sukker til stærkt øl. Byens gejstlige var stamgæster

Men også præster kunne man finde blandt gæsterne.Sognepræsten drak her sin ugentlige halve pot fransk brændevin,ofte i selskab med kapellanen Jørgen Hervig,som kun kunne få en pægl ned.Til gengæld fik denne bragt henved 4o potter franskvin og 3o potter fransk brændevin hjem i kapellangården i Kirkestræde om året.Den franske brændevin blev fremstillet ved destillation af vin og var som frisk destilleret farveløs.Ved flerårig lagring i ege - træsfade blev den til cognac.

Køge Arkiverne

Det skete jævnligt,at hr. Morten kom i selskab på værtshuset med vice - landsdommer Knud Becker,der i en del år var inspektør på Vallø hos Anna Sophie Reventlow.Men så kom hr. Morten ud af sin faste vane,for Becker drak fransk brændevin i pottevis,og han kom i perioder flere gange om ugen.Blandt de øvrige gæster indenfor præstestanden var sognepræsterne i Valløby og Spjellerup.

De fleste officerer drak skiftevis fransk brændevin og franskvin.Et par oberstløjtnanter,Bille og Below,der af og til var gæster,nød selvfølgelig rhinskvin.Jævne folk drak øl.Alle,som havde et ærinde i værtshuset,fik et krus øl på værtens regning,f.eks. bønder med havre eller hø,folkene, som huggede brænde eller væveren og slagteren,der kom med varer.Det var kældersvenden,som skulle holde regnskab med,hvad der var på husets regning:Et krus øl til en skibskarl,brolæggeren eller til en mand med et brev. Skorstensfejeren var en undtagelse.Han fik brændevin for 1 skilling.

Kældersvenden havde tilsyneladende flere penge mellem hænderne end sin gavmilde husbond.Man finder poster i hans regnskab som:udlagt for 5 skp. havre,kyllinger,kramsfugle og postpenge. Han skulle også notere,hvad "Madammen" havde fået op i køkkenet.Hun var nu meget fint drikkende og nød kun af og til et glas øl eller kirsebærvin.En post som madammen ofte blev noteret for var: 2 potter vin til koldskål.

Husbonden,der som vært var nødt til at drikke med sine gæster,kom selv - følgelig ud for al slags vin,men drak mest den lægende allantvin eller kirsebærvin,hvis det kunne lade sig gøre.Franskvin var den ringeste vin, man kunne få.Den kostede 24 sk. potten,mens rhinskvin og fransk brændevin kostede 48 sk. Rødvin kostede 32 og allantvin og kirsebærvin 28 sk.Flensborg brændevin var billig,12 sk. for 1 pot. En pot enebærakvavit løb op i 1 rdl.8 sk.

Mærkeligt nok kom de fleste gæster til at skylde et mindre beløb på de varer,de have nydt.Måske var det et udslag af tidens pengemangel.Der var efter sigende mangel på klingende mynt.Selv husbonden havde svært ved at få det til at løbe rundt.I 1721 måtte madammen låne penge af sin "kjære

Køge Arkiverne

Faster" og som sikkerhed pantsætte familiens guld-og sølvtøjsamt det bedste linned.15.april 1722 døde Diderich Bruun,og for byfogeden,Ebbe Jacobsen,der i øvrigt selv havde været en flittig gæst i værtshuset,forestod nu en større skifteforretning.[562)] Det var svært at udrede trådene,fordi flere af gæstgiver-købmandens kolleger kom med modregninger,deriblandt apotekeren,Erich Chr.Hervig,der mødte op med en lang regning,som udover hans sædvanlige hjemmefremstillede vine indeholdt poster som : 1/2 dus japanske thekopper, 3 ris hvidt papir og forskellige ingredienser som safran, kardemomme og svesker.

Forpagteren på Gjorslev

Kreditten var meget udbredt,og gæstgiveren havde ofte fået stukket en seddel i hånden med besked på at lade overbringeren få visse varer,der så senere ville blive betalt. Regnskabet indeholder flere af disse små lapper papir,især fra mons. P.Angel på Gjorslev,hvor han skriftligt udbad sig varer, f.eks. 6 potter af den bedste rhinskvin,1 pund gode kaffebønder og 2 pund fint kanariesukker.

Skovrider Grandjean i Magleby havde leverancen af dåvildt og kom ofte som gæst i værtshuset.Det gjaldt også skovriderne Knud Ravn i Humleore,Jørgen på Bregentved og Johan Michel i Brands hus ved Vallø.Enkelte gæster havde konto hos kældersvenden.Blandt disse var handelsmanden Zander Weybel,der døde i sin gård, Vestergade 3o, i september 1716.Hans mellemværende kom dog først for dagen ved gæstgiverens død,hvor hans brødre,Jens og Lars Weybel, blev krævet for en restgæld. Følgende uddrag af Zanders konto fra de sidste dage,han levede,viser,at han både var en hyppig gæst,men også fortsatte drikkeriet i sin gård med hjembragte drikkevarer:

22/8 fik Zander om Aftenen selv 1 3/4 Pot Franskvin.Om Natten ved Løjtnant Wiborg 8 Pot.Franskvin, 3 store Vinglas i Stykker slagen og 2 Bouteiller ligeledes slagen i Stykker.

23/8 lånte Zander i Spil 2 Rdl.og fik 2 Glas god Øl.

4/9, med Mons.Schultz,Kontrollør Hans Foght og Lorentz Hirtz,fik 4 Pot. Rhinskvin og Sukker dertil.

9/9 Han selv og Rådmand Anders Rasmussen fik 3 Pot.Rhinskvin og Sukker dertil. 4 Vinglas i Stykker slagen.Tambouren fik en Kande god Øl.

1o/9 med Byfogeden,Ebbe Jacobsen,fik 3 Pot.Rhinskvin.

Køge Arkiverne

16/9 med Mons.Jacob Lers fra Hamburg om Natten fik 7 Pot.Rhinskvin og Sukker dertil.Et Vinglas og 1 Bouteille slagen i Stykker.

19/9 med sin Broder om Natten,fik 8 Pot.Rhinskvin,4 Glas Øl,Tobak og Piber.

2o/9 den Nat han døde,lod Jens Weybel hente en Pot. Rhinskvin med Bouteille. 563)

Zander Weybel drak sig efter al sandsynlighed ihjel.Det store Værtshus mest prominente gæst,vicelandsdommer Knud Becker,fik også en krank skæbne.Han forpagtede efter Anna Sophie Reventlows forvisning til Clausholm gården Bækkeskov i Sydsjælland,men syntes at have manglet evnen til at omgås sine undergivne og blev i august 1738 dræbt af sine hovbønder i enghaven ved gården.

Enken i Det stor Værtshus giftede sig få måneder efter mandens død med handelsmanden Hans Henrich Fich,som kort tid efter,at prins Carl i 1723 havde købt gården Nørregade 24,gav værtshuset navnet "Prinsen". 564)

Køge Arkiverne

Køge hører til de få købstæder,hvis regnskaber er bevaret helt til 15oo-tallet.Flere har gransket byens historie,som vidner om,at man allerede i 14oo-tallet havde både byråd og rådhus.Det omtales 1461 og 1476 samt i 1517.

Hele gadenettet og kirkens beliggenhed nær det store torv bærer præg af at være anlagt efter gennemtænkt plan.Torv og kirke hørte sammen. I ly af kirken og med bytinget i ryggen fandt man den torvefred,som var nødvendig, for at handelen kunne foregå i fordrageligħed.Så hvis man vil søge efter det rådhus,der omtales 1517,må det være på Torvet.

Blandt de mange dokumenter,som de gamle adelskister på herregårdene rum - mer,findes et fra Torsøgård,hvoraf det fremgår,at"Sct.Barbara Aften 1517" var byrådet samlet"på Rådhuset i Køge" i anledning af et kontraktbrev,der blev gjort mellem hr.Mogens Gøye og fru Sicillie,hr.Eskild Gøyes efterle- verske i Køge.[1]

Dette pust fra nævnte aftenmøde så nær ved 1552,hvorfra det nuværende rådhus stammer i sin ældste skikkelse,giver stof til eftertanke.Var det byens allerældste rådhus,som nævnes,trængte det sikkert til en fornyelse.

Christian den 3.s rådhus

Byen havde siden Grevefejdens tid haft et kontant tilgodehavende hos Chr.3, og da byrådet i 1552 henvendte sig til kongen om beløbet,benyttede man samtidigt lejligheden til at spørge,om man måtte benytte materialerne fra de to forfaldne huse på Gråbrødreklosterets grund og det forfaldne Sct.Ger - truds kapel til at forbedre byens rådhus med.[2]

Kongen gav tilladelsen,men stillede som en betingelse, at der blev indrettet nogle gode kornlofter i det ny rådhus.Der skulle også indrettes et toldsted på rådhuset,og det var mest praktisk,at det kom til at ligge op til det stræde,som førte ned til bryggen,så tolderen kunne holde øje med de varer,der skulle fortoldes.

Man lod derfor det ny rådhus strække sig ud over strædet,der var så bredt, at der både kunne blive plads til en port med en toldbod ved den ene side og et arresthus nord for porten,uden at det var til gene for naboen.

Køge Arkiverne

Med sine piller ved siderne og mellem rådstuens vinduer over porten fremtrådte indkørslen til rådhuset som en monumental sengotisk portal.Hovedindgangen var fra en trappe i rådhusgården.

Få år efter at rådhuset var bygget,skulle Chr. 3. passere byen og bad i et missive byrådet og borgerne om at give ham og hans følge et fyrsteligt underhold.[3] Nu skulle man tro, at der ved opførelsen var indrettet gemakker til at huse landets konge på gennemrejse.Men det var ikke tilfældet.De kongelige gemakker kom først årtier senere .Der var heller ikke ligefrem trængsel på landevejene i de tider - og af gode grunde.

Hele stueetagen syd for porten var tænkt som bolig for tolderen og til de lokaliteter,han havde behov for såsom toldbod og vejerhus.Dertil kom vinkælderen,som byen allerede i Christopher af Bayerns stadsret 1443 havde fået tilladelse til at have under rådhuset.

I 157o mødte Sorø kloster pludselig op med et krav på 18 års jordskyld for en del af den grund,hvor på rådhuset var bygget.Abbeden var så venlig at oplyse, at det var den nordligste del.Kongen,der var den egentlige ejer af klosteret, frigav dog byen for afgiften og alle fremtidige.[4]

Dette krav fra klosterets side siger faktisk,at det nye rådhus ikke havde fået en ny placering,men blot var blevet større,og til det formål havde kongen skænket nabogrunden mod nord op til"Byens Gårds Stræde",som byen selv var ejer af.

<u>Byfogeden varetog toldembedet</u>

Jørgen Lauritsen,der nævnes som tolder 1567,var tillige byfoged,og det gjaldt også flere af hans eftermænd.[5] Det er tvivlsomt,om de boede på rådhuset.Dertil var boligen for ringe til en borger i en sådan position.Derimod ser man, at vinkælderen i de første årtier blev drevet særskilt, og at det var dennes lejer,der disponerede over boligen.Som en sådan nævnes Anders Bager,der drev vinkælderen fra 16o8-31 og gennem en årrække leverede brød og vin til altergangen i kirken.[6]

<u>Kongehusets behov for Køge</u>

Kongehuset havde et særligt behov for en by som Køge,der lå som et naturligt opholds-og skiftested for kronens mange transporter og som et samlingssted for bønderne ved de kgl.fadebursrejser.Således havde det været siden Nykøbing len blev enkesæde.Dertil kom, at jagten på Falster og i Vording - borg len var særlig rig på vildt.

Køge Arkiverne

2oo bønder skulle møde med deres vogne på Torvet

Trafikken voksede imidlertid med årene og blev efterhånden en belastning for borgerskabet, især efter at Chr.4.s moder, den kun 3o-årige enkedronning Sophie, omkring 159o bosatte sig på Nykøbing slot. I 1591 klagede byrådet til Chr.4., som bestemte, at der for fremtiden altid skulle holde to bøndervogne, de såkaldte holdsvogne, på Torvet for at hjælpe borgerne med det gods, der skulle transporteres.[7]

Ved samme lejlighed bad kongen lensmanden sørge for, at der straks blev tilsagt 2oo bønder til at møde på Torvet med deres vogne førstkommende 9. maj for at modtage enkedronningens og hendes følges gods og føre det til Roskilde.[8]

Chr.4. tog ophold i gården Brogade 5

Borgerne kendte Chr. 4., enkelte endog meget personligt. Blandt disse var tolderen Henrich Fresche, som blev tolder 16o1. Han var tillige rådmand og benyttede sin egen gård, nuv. Brogade 5 til bopæl. Gården tiltalte tilsyneladende både Chr. 4. og hans moder som et opholdssted under rejsen, hvilket fremgår af Fresches toldregnskab fra 16o5, hvori han skriver: "Haver jeg efter Kgl.Majestæts Befaling ladet sætte to kongelige våben i min Sals Vinduer. Det ene Kongen af Danmarks, og det andet Dronning Sophies".[9] Efter Fresches død 1617 overtog Mads Ravn både embedet og gården i Brogade.

Fyrstelige gæster i gården

I de mellemliggende år ses også adskillige fyrstelige personer, deriblandt hertugen af Kurland, kurfyrsten af Brandenburg (kongens svigerfader) og markgreve Sigismund at have logeret eller holdt måltid i gården hos Fresche. Foruden kongens junkere sås altid et stort antal danske og tyske herremænd blandt følget, ofte 2o-3o personer i alt.

Chr. 4. var mere beskeden, når han kom. I oktober 16o6 hedder det bl.a. "Kom Kgl.Majestæt selv og ville på jagt. Var selv 5 personer, Styring Below, Jens Sparre og Kgl.Majestæts 2 Drenge". Man spiste, og der blev drukket 5 potter rhinskvin til maden. Ved andre besøg skriver Fresche blot: "Kongen spiste ikke i Dag".

Køge Arkiverne

I juli det følgende år var det enkedronning Sophie,der holdt måltid i gården.Men her var følget 4o personer,og som allerede en uges tid efter var tilbage i gården efter et besøg i hovedstaden.

Da hertugen af Mecklenburg i 16o8 gjorde ophold, havde slotsherren i forvejen skikket følgende til"Hans Nådes Behov i sit Losemente":
1 okse,1o lam,8 grise, 4 sider flæsk,1o par høns, 1 stk.vildt,1 anker rhinskvin og 4 tdr. rostockerøl.Dertil kom, hvad Fresche selv måtte skaffe fra byen. Han havde ikke bevilling som gæstgiver, men trak alle sine udgifter fra i toldregnskabet. En fast årlig post var 8 læster rostockerøl,som var bevilget borgmester og råd uden accise for deres embeds besværing.[1o)]

Dagene omkring Freschs død bar præg af mistro fra kongens side.Slotsfogeden mødte op og forlangte samtlige døre i gården forseglet.Porten blev tilslået og kun åbnet midlertidigt,så tolderen kunne føres til kirken.[11)]

Ridefogeden fra slottet mødte op,når der var bryllup

Udgifterne til fortæring og logi for kongens folk tog kæmneren sig nu af, men han var ikke så venlig at oplyse,hvor de logerede. Det ses dog at ridefogeden på Københavns slot i 1618 var adskillige gange i Køge på kongens befaling, hvor han boede hos byfogeden Dennis Christensen(Torvet 3),for ved selvsyn at bese adelens klædedragter ved de såkaldte herrebryllupper, der blev holdt på rådhuset.[12)]

Man fristes næsten til at betragte byfogedens gård som et gæstgiveri. Da skipper Oluf Jensen overtog den 1622,blev der på byens bekostning malet en rose på en tavle, der hang uden for døren.Samme år fik Søren Kræmmer i Nørregade(Museumsgården) en bøde "for sin Ulydighed",som det hed,idet han havde nægtet at indlogere fremmede rejsende, endskønt han havde både tavle og tegn hængende uden for sin dør. Blandt de logerende i gården på Torvet var oberst Hünnich,der boede her i lo uger under Trediveårskrigen.[13)]

Chr.4.s store kornlade

De gode kornlofter,som Chr. 3. havde betinget sig ved rådhusets opførelse, hører man ikke meget til gennem årene.Tegltaget var utæt på de steder,hvor blyrenderne lå,hvilket måske var en af årsagerne.1624 var det så galt,at man måtte sætte 5 trug op på det øverste loft til at tage regnvandet.[14)] Om -

Køge Arkiverne

trent på samme tid lod Chr. 4. transportere en stor kornlade fra lade - gården ved hovedstaden til Køge,hvor den blev stillet op uden for Broport. Her stod den kun nogle få år,hvorefter den blev afskibet med 3 hollandske skibe til Glückstadt.[15] At der var problemer med blyrenderne viser opsætningen af en ny tagrende,som gik fra rådhustaget og ned i tagrenden på den sydlige nabogård.[16] Både korn og tagsten blev hejset op med vinden.[17] Kornloftet blev i øvrigt benyttet til andet end korn.Under Trediveårs - krigen blev der sat skillerum op i den nordre ende til opbevaring af looo musketter,der blev hængt på bjælkerne.[18]

Tolderen Augustus Wellow tog bopæl på rådhuset

Mads Ravn mistede i 1631 sit embede som tolder.Hans eftermand i bestillingen,Augustus Wellow,som tog bopæl på rådhuset, havde været kammertjener hos Chr. 4.s søn hertug Ulrich. Ifølge bevillingen fremgik det, at "Sædder Kongetiende var Tolderne følgeagtig",ligesom det havde været for Wellows formænd.[19]

Fra byens side var man allerede i fuld gang med at rense ud efter den forrige beboer,Anders Bager, Der blev kørt 42 læs møg ud af gården.Kælderne blev renset,og der blev sat skillerum op bag plankeværket i den lille rådhusgård,hvor Wellows franske og spanske vine lægges.Trinene ned til vinkælderen(Stadskælderen) ved Torvet blev fornyet med ølandssten.Forstue - døren fik en hovedreparation,og pillerne og sæderne ved trappen op til forstuen blev malet.

Fadebursbønderne skulle vente i rådhusgården

Augustus Wellow var vel nok den første tolder,der selv beboede rådhuset og selv drev vinkælderen. Året 1631 var på en måde et skelsår: Flere af holdsbønderne passede på det tidspunkt ikke deres ture,som var opslået på sed - ler i rådhuset.Man lod dem derfor vente i rådhusgården.Enkedronningens sygdom og bisættelse samme år øgede antallet af udenlandske tilrejsende.Kongens stald,der lå i flugt med porten ind til rådhusgården,måtte fornyes .Og toldbodens fornyelse det følgende år var vel også en følge af Wellows ankomst.[20]

Køge Arkiverne

Mads Ravn søgte at få kongen i tale

Mads Ravn faldt 1634 i unåde efter sigtelsen for giftmordet på datteren. Han forsøgte under retssagen at få en samtale med Chr.4. på slottet for at bedyre sin uskyld,men kongen havde ikke tid som følge af prins Christians forestående bryllup med prinsesse Magdale: Sibylle,hed det sig.

Travle dag hos tolderen,når prins Christian kom med sin hofstat

Kongen havde ikke været i Køge siden moderens bisættelse - og kom der heller ikke mere.Men borgerskabet og de omkringboende bønder fik mere end rigeligt at gøre med det nygifte par,der havde fået overladt slottet i Ny - køb ing som residens og næsten hver 14.dag over en årrække rejste ind til hovedstaden for i nogle dage at søge adspredelse i det hektiske liv på slottet.[21] Disse "Dørtræk",som kæmneren kaldte dem,var til stor belastning for borgerskabet.

Samme år,som brylluppet fandt sted, omtales en Prinsens stue.[22] Denne lå ud til gården i sidebygningen,og hvortil der var adgang fra rådhusgangen. Prinsen skrantede af og til,og stuen har sikkert kun været benyttet til sovekammer i lighed med det,der blev indrettet til ham i Vindbyholt Gæstegård 1646.[23] Varmen måtte prinsen finde i tolderens stue,thi der gik flere år, før der blev opsat en skorsten i stuen. I 1646 satte man skodder for vinduerne.Samme år modtog lensmanden på Tryggevælde,Sivert Urne,følgende brev:"Da Prinsen plejer med sin Hofstat at tage ind hos kgl.Majestæts Tolder i Køge,August Wellow,så tit han rejser til eller fra København, er det hans Ønske,at Sivert Urne årligt fremskaffer et Forråd af Brændsel til førnævnte August Wellows Bolig"[24]

Stadskælderen

Nedgangen til vinkælderen var lige under tolderens vinduer.Stadskælderen, som den også kaldtes,blev i Wellows tid passet af en kældersvend,der stod for hele regnskabet.Rhinskvinen opbevarede tolderen i en kælder for sig, medens de billigere vine såsom franskvin og spanskvin stod i store fade under et skur i den lille rådhusgård,der var adskilt fra den store gård ved et plankeværk ud for trappen op til rådhuset.

Gæsterne sad i den ældste tid ved tre lange borde og tilsvarende bænke,der stod på langs i kælderstuen.Varmen fik man fra en bilæggerovn,der stod ved

Køge Arkiverne

gavlen op til den store skorsten.Et lille rum yderst ved gavlen var beregnet til bolig for kældersvenden.

Det var mest håndværkere,som var gæster i kælderstuen,men også byens store købmænd kunne finde derned. Man drak af trækrus og underholdt sig ved et brædtspil med brikker eller med terninger. Til de lidt finere gæster var anskaffet 9 tinkander på henholdsvis 1/2 pot,1 pæl og 1/2 pæl. Ved midten af 17oo-tallet fik man enkelte polstrede stole,men de lange borde stod der endnu og var naglet til stengulvet.

Trods branden i 1633,der lagde store dele af Brogade og hele sydsiden af Torvet i aske,syntes årene i Wellows embedsperiode(1631-47) at have været gode, i hvert fald for tolderen, som havde en god omsætning i vinkælderen. De dyreste varer,såsom vin og rostockerøl solgtes ud af huset.Kreditten var meget udbredt.Man borgede, d.v.s. købte på bog.

Da Wellows første hustru, Geesche Hansdatter Thor Smede, døde 164o,skyldte 12 af byens mest honnette borgere i alt 57o rdl. Og med de mindre kunder blev det samlet 982 rdl. ifølge kældersvendens regnskabsbog.Wellows egen bog viste et tilgodehavende på 1396 rdl. Klokkeren havde hentet rhinskvin til kirken for 42 rdl. Desuden var kirkeværgerne i Lyderslev og Magleby i restance for altervin.[25)]

Wellow havde ikke megen plads til alle de værdifulde effekter,boet gennem årene blev forøget med,selv om han også disponerede over den stue,der senere blev indrettet til Kongens stue, og hvor han havde indrettet et lille kontor ud mod gården.

Sidehuset med Rådhusgangen

Da behovet for et sidehus i to stokværk kom i Chr.4.s første regeringsår, var der kun plads i gården foran toldboden og vejerhuset.Herved blev den store vejerhusdør spærret,hvorfor man var nødt til at lave en gang ud til gården.Denne omtales som rådhusgangen,var brolagt og blev desuden benyttet til opbevaring af byens to trommer og nogle læderspande,der hang på søm i gangen.[26)] Køkkenet og brønden

I Henrich Freschés regnskab fra 1594 forekommer en udgift på 3ooo tagsten " til Rådhusbyggeri".Det kan have været til nævnte sidehus,men også til køkkenet ved sydgavlen,som man på et eller andet tidspunkt var nødt til

Køge Arkiverne

at udvide. Det nævnes som 4 fag af mur-og bindingsværk i 1 stokværk med tegltag og var allerede brøstfældigt i 1636,hvor der kom nye tagsten på, og enkelte spær blev fornyet. Ved samme lejlighed fik murermesteren besked på at understryge tegltaget over brønden ud for køkkengavlen.[27]

På Wellows tid hører man første gang om gårdkammeret, et halvtagshus på 3 fag,der var bygget op uden for rådhusgangen i mur-og bindingsværk som følge af de knebne pladsforhold i tolderens bolig.[28] Gårdkammeret

Dette kammer gjorde både Wellow og de følgende toldere meget brug af.Det var her,at kongens og prinsens kontrafejer hang og ikke ude i dagligstuen ved gavlen. Her fandtes også familiens mest værdifulde ting:Et "Kristen Smykke med en stor Perle og 8 Diamanter udi et baldyret Svøb og List og dertil et firkantet Øjenklæde af rødt Fløjl".[29]

Wellow havde også møbleret et "Kammer ved Rådstuen",som med sin store himmelseng og gedigne møblement syntes velegnet til at huse en fornem gæst for en nat.Tilsyneladende var her kamin,for der nævnes både ildtang, ildskuffe og puster.[30] Augustus Wellows omfattende indbo

Prins Christian døde 1647 under et ophold på et kursted i udlandet som følge af sit udsvævende liv gennem mange år. Men også August Wellows død s.å. var med til at ændre det billede,som prinsens mange besøg på rådhuset havde skabt. Tolderen havde købt et gravsted i koret,og her kom han til at hvile mellem begge sine hustruer,thi enken,Karen Pedersdatter, fulgte ham i graven et lille års tid efter. Der fulgte nu et stort arbejde med at vurdere og fordele ægteparret store indbo mellem børnene.[31]

En lokal guldsmed,Adrian Zeitler,blev sat til at veje familiens store beholdning af sølvtøj: Kander, kredenskar,stobe,saltkar og skeer,som i forgyldt sølv drejede sig om 156 lod og af hvidt sølv 394 lod(a 2o gr.)Dertil kom 1o guldringe med forskellige diamanter og sølvknapper i dusinvis,o.s.v. Han havde selv en guld-og sølvvægt.

Intet hjem havde behov for så mange brugsting i messing,kobber og tin,som her fandtes.Det gjaldt også alt i linned og sparlagner samt forskellige våben, bl.a. et bøddelsværd.Wellow handlede,men i boden uden for vinduerne fandtes kun bånd,bændler,knapper,sysilke og sølvkniplinger. De øvrige

Køge Arkiverne

genstande fandtes i Brudekammeret,hvilker navn muligvis stammede fra,at Wellow ved sit 2. ægteskab var viet i sit hjem efter kgl.bevilling.Blandt disse ting var et lille sort brædtspil af ibenholt med 3o brikker,hvoraf 15 var af elfenben og 15 af sort ibenholt og begge hold med lidt sølv på hver side. Dertil hørte 2 terninger af guld.

Blandt debitorerne var landsdommeren,der skyldte for: 6 tdr. rostockerøl, 18 rdl.,vokslys for 27 rdl.og tællelys for 9. Køge kirke var skyldig for 115 pot. rhinskvin a 24 sk. og 4 "Buddiker" brød a 2 1/2 mk. Desuden krævede boet, hvad kongens postvognsheste havde fortæret på 1 år,2o dl.og hvad den "lücksborgske Frøken"fortærede 31.oktober 1647, 26 dl.,"nok den kursachiske Gesandt med Hofmarskal tvende Gange, 72 dl.".[32)]

Kongens stald,der lå ud til Bygårdsstræde, var på 1o fag i mur-ogbindingsværk og genopbygget 1632. Når den af og til husede kongehusets kostbare heste,som skulle trækkes hjem efter en anstrengende tur,blev der holdt vagt om natten i stalden. Her bandt man også prinsens hunde,indtil de skulle sendes videre ved en forestående jagt. [33)]

En episode ved rådhuset

11.juni 1635 holdt bytinget forhør i anledning af en episode,som fandt sted ved rådhuset mellem to af prins Christians folk,livkarlen Christian og fyrbøderen Peder.

De to tjenere var kommet fra hovedstaden og skulle videre til Nykøbing med prinsens gods.Som sædvanlig var det kæmneren,derskulle skaffe vognene til Tryggevælde,hvor nye folk skulle overtage kørslen.Han gav fyrbøderen to af sine egne vogne, og Christen Livkarl fik to vognmandsvogne til det gods,han havde ansvaret for.

Livkarlen var selv ridende og kunne faktisk være lige glad,hvilken vogn han fik tildelt,medens fyrbøderen skulle følge med sine vogne. Da vognene var ved at blive læsset på Torvet, tog livkarlen en af fyrbøderens vogne og kørte den ind i rådhusgården.Imidlertid kom Peder Fyrbøder og gav karlen Rasmus,der skulle køre vognen, ordre til at køre ud på Torvet og fortsætte med at læsse,hvilket han gjorde.Kort efter kom livkarlen og gav Ramus flere

Køge Arkiverne

slag med en kæp, så han måtte undløbe bag om vognen og med livkarlen bag efter sig.Denne tog derpå atter vognen og kørte den ind i rådhusgården, hvor fyrbøderen stadig befandt sig,men som ikke lod sig provokere."Jeg gør dig ingen Uret",sagde han til livkarlen."Vognen er mig tildelt.Spørg Kæmneren". Men Christen Livkarl var ikke til at stille tilfreds.Han kaldte fyrbøderen for en dreng og en hundsvot.

Sagen udviklede sig nu til et håndgemæng.Livkarlen forsøgte at trække sin kårde,men fyrbøderen holdt fast på skæftet.Det lykkedes ham dog at få tilføjet fyrbøderen et sår på hånden,inden denne fik trukket sit værge.

Tolderen, August Wellow, var nu kommet til stede og sagde:"Hvad tror I, Hans fyrst.Nåde ville sige,hvis det kom ham for Øre ?" Peder toede derpå sin hånd i stegerset og fulgtes så med Wellow og Rasmus Toldskriver ind i tolderens stue. Men her mødte de livkarlen,som var gået ind ad gadedø - ren.Han havde en stor kæp i hånden,og det lykkedes ham at ramme Peder med den under næsen.

Ved tolderens hjælp lykkedes det dog at få beroliget livkarlen.De gav hinanden hånden,og efter nogen tids forløb kom de til bords med de øvrige af prinsens folk.Straks efter måltidet satte Peder sig på vognen og kørte mod Tryggevælde.Christen blev en halv time endnu,men inden han red bort,fik han en formaning af tolderen om at holde fred på vejen derned.

En vognmand,der samme dag havde været på Tryggevælde med et andet læs af prinsens gods, forklarede i retten,at han på tilbagevejen mødte Christen Livkarl på vejen mellem Prambroen og Valløvaok.Denne spurgte,om han havde mødt nogle af prinsens folk,og om de var langt borte."Her kører nogle et Stykke henne ad Vejen",svarede vognmanden,hvorpå livkarlen,som havde en pistol i sin ene hånd,straks fortsatte.

Derpå mødte karlen,der havde kørt for fyrbøderen, som vidne og forklarede, at da han kom kørende med sin husbonds heste ved Trollehette Bro,mødte han livkarlen.Denne spurgte,om fyrbøderen havde fået vognen igen og var kørt videre.Og da karlen svarede ja,klemte livkarlen sin hest med sporene " og rendte fort forbi Tryggevælde". [34)]

Køge Arkiverne

Rådstuen, der lå over porten og op til gavlen,var uden tvivl husets koldeste lokale,men til gengæld det mest benyttede.Her holdt byrådet sine møder ved et 8 alen langt bord,der var dækket med grønt klæde,og hvortil hørte 6 højryggede stole.Byskriveren havde sin egen stol og en fodskammel.På væggen hang 2 kobberstykker,og rundt i stuen stod 4 faste kistebænke. Varmen fik man i den ældste tid fra en lerpotteovn.Der havde oprindelig været en kamin i hjørnet ved gavlen op til det lille kammer,men stuen kunne ikke varmes op med en kamin. De henved 15 læs bøgeved,man fyrede med i vintersæsonen,kunne heller ikke varme stuen nok.Derfor foretog man 1618 en omfattende isolering af lokalet.

27 læs ler blev æltet med halm og lagt over loftet i stuen.Gulvet blev dækket med glasserede fliser og potteovnen udskiftet med en jernovn.Man prøvede også at forbedre trækket i skorstenen ved at fjerne nogle af de store "huggede Sten" og erstatte dem med mursten samt at forny pusteren. Til sidst måtte man lægge brædde loft i stuen.

Det var i rådstuen at byrådet mødtes med borgerskabets repræsentanter.Ofte drejede det sig om indkvarteringer,og under hvilken form med hensyn til omkostningen,man helst ville afvikle den.[35)]

Sognepræsten Mester Oluf Bendsen bad i 1634 om at få højere løn.Han havde først klaget sin nød til kongen.Borgerskabet blev derefter spurgt,om de ville være med til at betale en højere skat.[36)]

Ved revisionen af kæmnerregnskabet fra 1642 viste det sig, at byens kasse var tom.31.jan.1643 var det rigets kasse,som havde behov for hjælp.Borgerskulle den dag møde op på rådstuen med det sølvtøj,de kunne støtte sagen med,og de ville så med tiden få værdien godtgjort.[37)] I 1647 var det behovet for tyskøl,som 16 borgere skulle tage stilling til efter kongens henvendelse.[38)]

Flere borgere havde for vane,når de kom for retten, at rive en voldsom ed af sig.Det kostede en bøde,som blev lagt i en kobberbøsse,hvis indhold fattigkassen nød godt af. Med årene kom der "Panelværk" op i råstuen.Det blev malet med brunrødt,som blev rørt op med øl.En kande øl til hvert pund.

Køge Arkiverne

Man havde tillige anskaffet sig 3 pottemål af kobber på henholdsvis 1 pot,1/2 pot og 1 pæl,hvis mål svarede til hovedstadens og var til brug for retten.

Hvad de to rum,der lå bag ved rådstuen ud til Byesgård,var lavet til fra oprindelsen,kan man kun gisne om. I det yderste(senere arkivrum med jerndør)hvælvede rum var kamin. Det andet rum nævnes som en gang.

Bytinget

Fire tingstokke på Torvet dannede fra arilds tid rammen om bytingets møder og fra den nærliggende kag skuede kagmanden,kaldet Per Døver,ned over forsamlingen.[39] Tingdagen var fastlagt,men det tog vejret ikke hensyn til.Derfor var man under dårlige vejrforhold nødt til at rykke ind på rådhuset.[40]

Disse indendørs møder peger på nødvendigheden af den udvendige trætrappe, der førte fra fangegården op til nævnte gang ved rådstuen.[41] Måske kunne man ikke lade en misæder,der skulle for retten, benytte trappetårnet ved hovedindgangen ?

Gråbrødrenes gamle klokke

Ved nedrivningen af Gråbrødreklosteret havde byen fået overladt dens gamle klokke,som nu hang i en luge på kvisten over rådhuset og blev benyttet, når byens styre havde en særlig grund til at kalde borgerne sammen - og selvfølgelig altid ved ildebrand.Tilsyneladende kunne man ringe med klokken fra gaden.

Sejerværket og de to tavler på facaden

Sejerværket i kvisten var byens stolthed, fordi det både havde time - og kvarterslag. Det gav også arbejde til både sejermageren, rokkedrejeren og rebslageren.[42] Reberbanen lå langs volden ved Fændediget.

Byens klokker fik et ekstra tillæg for at stille uret,når det gik forkert. En dør på loftet førte ind til uret. Viserskiven måtte af og til fornyes. Så måtte man have fat i kleinsmeden,men også snedkeren påtog sig en gang at forny skiven.Han lavede samtidig to tavler,der blev anbragt på facaden. Den ene viste byens våben og den anden begge borgmestres,rådmændenes og byfogedens bomærker.

Sejerværket omtales første gang 1617,hvor Henrich Sejermager rensede og reparerede det. Rebene måtte ofte fornyes.Der nævnes tal som lo favne og 16 favne . Til de to reb medgik 1 lispund og lo pund hamp.

Køge Arkiverne

Fangetårnet

Arresterne nord for porten omtales i begyndelsen af 1600-tallet skiftevis som fangehuset og fangetårnet.Der var på et tidsrum tre arrester,hvoraf den ene lå ud mod Nørregade og havde nedgang gennem en kælderlem ved siden af rådhusboden.Samme kælder blev senere i en periode benyttet til rådstuens brændsel.

Murene i denne halvdel af arresthuset var 1 1/2 alen tykke,medens de i den anden halvdel ud mod fangegården,hvor de to andre arrester fandtes, var 1 3/4 alen.[43] Begge disse rum var stærkt hvælvede,og det gjaldt også et lille rum ovenover,der o.1682 nævnes som arkiv og havde en lille kamin.

Men hvor kommer betegnelsen fangetårn fra ?Var der fangerum i tre etager ? Set fra Bygårdsstræde kunne arresthuset godt minde om et tårn,fordi portrummet ud for de hvælvede fangerum ikke var muret helt op,men kun båret af en svær pille ved indgangem fra strædet.

Ingen ved,hvad det lille arkivrum oprindelig var tænkt til ved opførelsen i 1552.Ved fangetransporter over lange afstande måtte byen ofte lade en fange overnatte.Standsforskellen gjorde, at man ikke puttede en fornem fange ned i en fugtig kælder.Til det formål var det lille rum velegnet, dog ikke med det store vindue,rummet har i dag.

Bøddelen var en hyppig gæst, især i de første 15 år af 1600-tallet,hvor mange kvinder led døden på bålet dømt for trolddomskunster.Man kunne ikke sætte dem sammen og derfor måtte man tage begge kælderrummene i brug. Alligevel lykkedes det et par fanger at komme i kontakt ifølge kæmneren,som i 1627 noterede: "Muret et Hul mellem begge Byens Fangehuse, at Karen Bagers og Anne Poulsdatter ikke skulde komme sammen".[44]

Den øverste arrest,Borgerkælderen,der havde sin egen indgang lige i hjørnet bag muren ved porten, var beregnet for mindre forseelser, f.eks. overtrædelse af byens reglement.Alligevel var der hverken lys eller luft, for der var ingen vinduer i arresterne,men vel nok lufthuller.

Troldkonekælderen

For at komme ned i Troldkonekælderen måtte man ned ad en meget smal trappe,som var hugget ind i muren og dækket af en lem,hvis kraftige gerigt

Køge Arkiverne

ligeledes var indhugget i muren. Den dobbelte plankedør ved foden af trappen blev efter et forsøg på udbrud beslået med 3o 6 tom. lange spir. Fangerne i denne arrest og i den tilsvarende ude mod gaden var ofte lænket til en fangeblok og iført halsjern eller håndklør.

Fangegården,der strakte sig hen til den grund,hvor museet i sin tid havde kontor,var omgivet af en 6 alen høj mur,dækket med tagsten og med port ud til strædet. Her nævnes 1639 en "Hemmelig Gemak",som man var nødt til at reparere på grund af brøstfældighed.[45]

Men også ved andre lejligheder havde byrådet behov for et sted,hvor man kunne anbringe folk,for at de ikke kunne unddrage sig de forpligtelser,byen havde pålagt dem, især i perioder med krig. Det gjaldt f.eks. bådsmænd,som var udskrevet til kronens tjeneste, eller drenge, der var dømt til anbringelse i tugthuset.[46] Fra hovedstaden kom udskrevne bøndersoldater,der skulle videre sydpå. Byen påtog sig forplejningen,og det gjaldt også de borgere, som svenskerne i juli 1659 udskrev til krigstjeneste,og som fik tildelt brændevin,piber og tobak. Efter slaget under Stevns 1.juli 1677 blev en del svenske fanger indsat på rådhuset,hvor de nåede at sætte 4 lispd.brød til livs og drikke 4 tdr. øl.[47] Sognepræstens,Oluf Bendsens hustru,Karen Ankersdatter satte rekord ved at tilbringe 455 dage i arresten i 1646 for sit usædelige levned.[48] Anders Bysvend,som var årsag til, at en dødsdømt fange flygtede fra arresten, sad 8o dage, inden han endte på Bremerholm. Forinden havhan forsøgt at brække fangedøren i stykker,hvorefter den blev beklædt med en jernplade(1654).[49]

Vejerhuset

Der var to indgange til rådhuset fra Torvet.Den ene førte op til tolderens bolig og den anden til vejerhuset,der lå op til toldboden.Arbejdet med de mange varer,der skulle vejes, sled stærkt på det klinkbrændte murstensgulv, de såkaldte mupper - ikke mindst de tunge jernlodder man baksede med under vejerbjælken.Den største vægt var en "Jernbalance" med 8 jernlænker og vægtskåle af træ.De største lodder var med hanke og på 1o og 4 lispund. I øvrigt var der lodder,så man kunne veje ned til 1 pund.De mindste var af malm.[5o] 1652 fjernede man en kældernedgang,der var lige til ventre for vejerhusdøren og indsatte et vindue,ligesom der kom rækværk op magen til det,der stod ud for tolderens stue ved nedgangen til stadskælderen.[51]

Køge Arkiverne

Den store sal

Rådhusets store sal,der ofte blev udlejet til bryllupper,havde hvidkalkede vægge.En smal frise holdt i en mørkere farve langs det glasserede flisegulv(astrag) var det eneste oplivende farvemæssigt.Salens tætte række af loftbjælker kunne man misunde dem i dag.

Dagslyset faldt fra lo store vinduesfag,og når mørkningen indtraf,var byens tjener parat til at tænde de dobbelte lysearme med vokslys,der sad på væggen imellem hvert vindue. Man kunne også sætte en fakkel op på hver side af den store åbne kamin for enden af salen.

Chr. 4. var på vagt overfor unødig luksus

Eske Brocks bryllup i 1589 med Christence Viffert vakte Chr. 4.s harme, fordi man så kort tid efter hans faders død havde overtrådt dennes reces, der forbød dans under måltidet.[52)]

I 1617 forsøgte kongen ved et forbud at begrænse den luksus, adelen omgav sig med ved deres bryllupper, især med deres påklædning. I den anledning var ridefogeden på Københavns slot gentagne gange i Køge,når der var bryllup,for at se til at forbudet mod at bære gylden-eller sølvstykker og perler og ædelstene blev overholdt. Han boede som nævnt i nabogården til rådhuset(Torvet 3) under disse besøg.[53)]

Det kneb med at vedligeholde salen.Der gik som regel nogle fliser i stykker under dansen.Andre blev løse.Til tider måtte man i gang med den helt store hovedrengøring. Spildet fra den daglige husholdning hos tolderen havde hobet sig op,ofte 15-2o læs, som måtte køres væk,inden det næste bryllup skulle holdes. Der blev fejet og kalket foran trappen i gården. Salen havde den skavank, at den skrånede lidt fra forstuen [illegible],der lå hvor den nuv. opgang er, og ned til kaminen.Og for at komme derop måtte gæsterne ind over den brolagte gårdsplads og op ad en ofte brøstfældig stenbelagt trappe i gården.Af og til måtte trinene fornyes med ølandssten.

Det skete også, at en gæst fik lidt for meget at drikke.Det måtte sognepræsten Oluf Bendsen høre for,da han kom beruset hjem fra slotsherrens, Niels Vinds bryllup i 1642.[54)] Samme år døde herren til Frøslevgård,Gabriel Laxmand,32 år gammel, efter at have været til bryllup i Køge.Man fristes næsten til at tro, at han også havde været til Niels Vinds bryllup.

Køge Arkiverne

Toldskriveren Rasmus Brems

Blandt toldskriverne er der grund til at fremhæve Rasmus Nielsen Brems,der havde bestillingen i mange år og 1646 oprettede et herberge for adelen i gården Nørregade 22,og som gennem sit slægtsskab både med Herman Klie i Køge kro og Johan Sack i Vindbyholt gæstegård var med til at knytte forbindelsen mellem købstaden og disse to gamle landevejskroer,gennem mange de eneste kroer på disse strækninger.[55)]

Adelen og visse gejstlige var i Wellows tid fritaget for at betale accisetold af vin og udenlandsk øl,ligesom det samlede byråd stadig slap for afgift af 6 læster rostockerøl.Det var Rasmus Toldskrivers arbejde at føre liste over disse varer til afkortning i toldregnskabet. For vinen, 1 amme eller 1 pibe franskvin, som det højst drejede sig om, skulle der foreligge personlig kvittering,og derved fik han en vis kontakt med den østsjællandske adel. Gabriel Laxmand på Frøslevgård lå i spidsen med hensyn til for - bruget af rostockerøl og fik 1641 15 tdr.[56)]

Tolderen Jens Hansen

August Wellow havde,ligesom Anders Bager gjorde ifølge sin kontrakt med byen, betalt loo rdl.årligt i afgift for vinkælderen.[57)] Straks efter Wellows enkes død i 1648 forelå Jens Hansens bestalling som tolder.21.nov.s.å. fik han kongens brev på, at han måtte drive vinkælderen imod den sædvanlige af - gift til byen.[58)] Ved Philip Jacobi gik han i gang med at føre regnskab over de udgifter, han havde til foder for kronens postvogns-og rustvognsheste. Det var temmelig ofte, at Kongens stald var optaget af disse heste dag og nat.Enkelte kuske overnattede,og der var udgifter til lys i stalden.. 19.jan.165o fik tolderen besøg af slotsherren,Oluf Brokkenhus, der flere gange årligt rejste frem og tilbage med postvognskuske mellem hovedstaden og gården Svenstrup ved Ringsted,som han havde i forlening. De store ud - gifter til foder faldt slotsherren for brystet, og han beordrede, at fra nævnte dato måtte kongens postvogns-rustvogns og arbejdsheste ikke få havre, men kun kun hø og strøelse,"som tilforn tidligere haver været i de forrige Tolderes Tider", hedder det i Jens Tolders regnskab.Så et par måneder efter holdt han op med at føre det regnskab.[59)]

Køge Arkiverne

Som sædvanligt blev der ofret lidt på istandsættelsen,når der kom en ny tolder,og 31 læs møg blev kørt væk fra rådhusets område.En Vallø-dreng, Hans,anstrøg ifølge kæmneren rådhuset med brunrødt og med sorte lister oven på det brunrøde.De lo pd.brunrødt og lidt kønrøg strakte nu ikke langt,selv om det blev rørt op med lo kander øl.Samme Hans fik betaling for noget hvidt han strøg på væggene med sorte lister på,og Jens Skinder slog de brunrøde drætter(panelet)fast,hvor de var ved at falde ud fra væggen. o.s.v.[6o)]

Jens Hansen var kun tolder i få år.1653 sagsøgte han rådmand Erik Christensens enke,Cathrine,i gården Brogade 5 for varer,som hendes mand ifølge kældersvendens bog havde modtaget i 1649.14.december fik han bl.a. 1 td.rostockerøl til at traktere dronningens broder,hertug Johan Frederich, med,da denne kom fra Lolland.Endvidere bekom han samme dag 24 potter rhinskvin. Erik Rådmand havde tidligere været ridefoged på Tryggevælde og var kendt af kongefamilien.[61)] Ifølge kirkens regnskaber blev Jens Hansen begravet i kirken 17/1o 1654.

I 1652 fik byrådet efter ansøgning også en håndsrækning med hensyn til toldfrihed for vin.Det hedder her om borgmester og råd",at de herefter,indtil anderledes forordnes,årligt må nyde til deres Stadskælders og egne Huses Fornødenhed så megen Vin toldfri,som Accisen af 1oo Rigsdaler beløber sig til".[62)]

Jørgen Bremer forpagtede malt-accisen

Den ny tolder, Jørgen Bremer, forsøgte 1655 at forbedre sin indtægt ved at forpagte malt-accisen,som tolderne hidtil havde gjort regnskab for til rentekammeret.Man blev enige om, at tolderen skulle betale 34o rdl. årligt fra 1.sept.1657 for at nyde denne indtægt "og fremdeles årligen indtil Hans Majestæt anderledes derom tilsiger".[63)] 1656 fik han kongens brev på,at han fremdeles måtte beholde den tiende(Sædder kongetiende),som var lagt til hans tolderløn,og som hans formand nød til sin løn.[64)] Bremer oplevede svenskekrigen, men slap efter Wrangels opfordring for at betale 1o7 rdl. i brandskat. Han døde 1659 og blev begravet 6.febr. i kirken.

13.december 166o, da fjenden helt havde forladt landet,blev Kathrine Bremers viet på rådhuset til den ny tolder,Jørgen Helt,som havde kongens tilladelse " at vies uden Kirken".[65)]

Køge Arkiverne

24.juni 1667 var alt parat på rådhuset til at modtage prins Christian (5) og hans 17-årige trolovede,Charlotte Amalie,som var på vej til Nykøbing,hvor deres bryllup skulle holdes.Byens kvinder havde draget de stuer,som parret skulle benytte under opholdet, med klæde,og borgervæbningen var mødt op for at hylde det unge par.Ifølge kæmneren overnattede"Hans kgl.Højhed med de høje Ministre" på rådhuset og fortsatte rejsen straks om morgenen.[66]

Efter besøget fik byrådet besked på at forbedre deres rådhus for - som det hed i Frederik 3.s brev."At Vi bedre kunde logere der, når Vores Vej falder derigennem".[67] Kongens stue

Jørgen Helt,som havde været fyrbøder hos prinsen,gik nu i gang med at indrette stuen op mod vejerhuset til kongens behov.Der kom nye vindueskarme,og en skorsten med kamin opførtes fra grunden og blev dækket med 4ooo hollandske klinker.Gulvet blev lagt med fliser og væggene beklædt med grønt klæde.[68]

Stuen, hvor tolderen modtog sine gæster

I skiftet efter Jørgen Helts hustru får man 1672 et indtryk af den stue ved sydgavlen,hvor tolderen modtog sine fornemme gæster: Her fandtes et stort ovalt bord med 16 højryggede stole,hvilket var normen,hvad man i de tider kunne byde fyrstelige gæster.Langs væggen stod et stort egetresur.Blandt stuens kontrafejer sås kongens og prinsens samt Jørgen Bremers og hustrus.Porcelænet var holdt i det blåhvide hollandske,hvortil hørte et utal af stentøjsfade i samme farver.[69]

Efter Jørgen Helts død i august 168o ændrede forholdene sig betydeligt.Den nye tolder Peder Davidsen Foss optrådte nu som lejer af faktisk de fleste lokaliteter på rådhuset.Iøflge kontrakten drejede det sig egentlig også om Kongens og Prinsens stuer. Det hedder bl.a.: "Rådhuset og Rådhuskælderen med dets Værelser,som på Rådhuset findes, med Stalden og Bryggerset i Gården såvel og Byens Vægt.Dog undtagen Salen på Rådstuen,som Byting holdes,såvel og vores Rådstue med dets tilhørende,som Retten administreres med dets Op - og Nedgang ganske ikke kan henhøre til dets Bortlejelse,så længe han det lover og behager at bebo for Leje". Lejen var sat til 8o rdl.årligt med 3 måneders opsigelse.[7o]

Køge Arkiverne

Christian 5. ses i årene 1678,1685 og 1686 at have overnattet hos landsdommer,borgmester Rasmus Schiøller(Nørregade 1o).Sidste gang var i marts 1686,"og da holdt Soldaterne Vagt i den Gård overfor(nr.5)",hedder det i kæmnerens regnskab.[71)]

I november s.å.logerede kongen på rådhuset .Chr.5.s kammerregnskaber,som er ret omfattende,nævner derefter 7 datoer,hvor kongen overnattede på rådhuset,men betalte udgifterne ved opholdet.Ved flere af disse besøg er hæftet små bemærkninger som:

1689 29.oktober:"Tabte 7 Rdl. om Aftenen i Køge ".

1692 8.og 9.marts:"Var i Køge for at mønstre Garden".[72)]

1698 faldt rådhusets gamle sirater,Justitia og Forsigtighed, ned og beskadigede rådhusboden.[73)]Denne blev få år efter nedlagt,og stuen indenfor,der lå i niveau med gaden,blev indrettet til sprøjtehus.Brændet til at opvarme rådstuen med opbevarede man nu i den tidligere arrestkælder under sprøjtehuset,hvortil der var nedgang fra gaden.

Frederik 4.eftergav i 17o2 byen 128 rdl.,som den var i restance med for konsumtionsafgiften,imod at beløbet blev benyttet til rådhusets reparation.Den store sal blev nu hvidtet.Muren langs gulvet blev malet grå,og der kom nye vinduer både i salen og Prinsens stue.Denne havde 1664 fået opsat kamin.I Prinsens stue,som Jørgen Helt 1668 havde fået overladt til erstatning for Kongens stue,blev væggene beklædt med perlefarvet lærred.Der kom røde træpaneler,og gulvet blev lagt med astrag.

Tolderen bekostede selv de indvendige reparationer af tre stuer og to forstuer,men da man skulle til at gøre regnskabet op,ville revisionen kun gå med til at betale for Kongestuens istandgørelse,trods kæmnerens formulering af udgifterne i sit regnskab: "Betalt for Renovering og Staffering af tvende Stuer,som bruges til Kgl.Majestæts Tjeneste,når Hans Majestæt og Ministre ved forefaldende Passage til Køge på Rådhuset vil logere".[74)]

Få år efter nævnes Kongens stue som tolderens storstue og dagligstuen ved gavlen som gæstestue.Således bespiste tolderen Nicolai Edinger i februar 1713 efter borgmesterens begæring Hs.Excellence Otto Krabbe og biskop Bornemann.

Køge Arkiverne

Men hvorledes klarede man sig egentlig hos tolderen,når majestæten ønskede at overnatte eller blot at spise med sit følge på rådhuset,når man kun havde den store åbne skorsten med sine jernpiller ved siderne i køkkenet til madlavningen.?

Der var heller ikke megen plads til alle de forberedelser,der skulle til ved et sådant besøg trods den 9 alen lange og godt 7 alen brede tilbygning ud for det oprindelige stegers i betragtning til det grove inventar, datidens køkkener havde til sin rådighed. Køkkeninventaret

På rådhuset fandtes forskelligt bohave,der godt kunne kaldes fast inventar, men som i de forskellige lejeres kontrakter kaldtes "Byens Effekter".For køkkenets vedkommende drejede det sig om følgende:

1 stort rødmalet skab med 5 døre samt 3 mindre skabe.Dertil kom 7 hylder under loftet og 2 til kobbertøjet samt tinrækken.Blandt byens effekter var også 7 tykke jernplader til fyrstedet og den jerndør,man åbnede i skorstenen når der skulle fyres i bilæggeren i stuen ud til Torvet.

En del af køkkenet var adskilt til et spisekammer.Måske er det netop det kammer,der 1631 omtales som "Skænken" og hvor der uden for dets vindue hang en glaslygte med 3 (lyse) piber i. Under vinduerne ved køkkengavlen stod en stor vask med tud.Vandet havde man så at sige ved hånden,for den store brønd med sine 2 junger var lige uden for køkkendøren.

Bryggerset,der lå parallelt med Kongens stald og blev fornyet fra grunden 1666,var på lo fag i mur-og bindingsværk og med indgang fra den vestre gavl.Selve bryggerset fandtes ved østgavlen,medens resten af bygningen var indrettet til en lang gang med 2 kamre på hver side. " Secretet"

Tolderens fyrstelige gæster var ikke så forvænte med hensyn til sanitære forhold. Man klarede sig med et das i gården.På daværende tidspunkt hed det et "Secret"og blev fornyet 1665,men dog med sine gamle tagsten.Det havde 2 døre, og for en sikkerheds skyld var der lås for den ene.Skarnageren eller natmanden havde jobbet med at tømme graven under "Hemmeligheden",som det også kaldtes.

Køge Arkiverne

1745 satte man bænke op foran vejerhusdøren ud til Torvet,og en del af bytingssalen blev indrettet til at huse Den sjællandske Mundering.Der blev sat 496 knager op,og man købte en gaffel til at hænge uniformerne op med. Rotter og mus havde man altid været plaget af i rådhusgården,men efter at der var kommet uniformer i huset,fik murermesteren travlt med at tilmure rottehulller i munderingskammeret.Derfor fik Byens Gård(Museumsgården)til sidst æren af at huse munderingen. Man kunne ikke have rotter til at løbe mellem benene på byrådets medlemmer.[75]

Blandt de nyerhvervelser,som nævnes allerede 1680,var forskellige vindovne, bl.a. i Den ny Stue(gårdkammeret)og sengekammeret.Der havde aldrig været rigtig plads til et pigekammer,og derfor var det nærmest hængt op under loftet mellem sengekammeret og forstuen.En trappe førte derop.Husets frue havde en klokkestreng,så hun kunne ligge i sengen og kalde på pigen i køkkenet.[76]

Siden 1730,hvor tolderen,rådmand Poul Nielsen Opleuf flyttede,havde boligen på rådhuset været udlejet til forskellige personer,bl.a. en sagfører og en kirurg.Ved auktionen efter kirurgens enke,madam Karstin, i 1756,mente byfogeden,at enken ikke selv var ejer af alle de malede kongelige portrætter,der forekom i kataloget,men at enkelte stykker havde hængt på rådhuset i årtier.Tolderen Opleuf pantsatte ganske rigtigt i 1729 en samling kgl. kontrafejer fra kong Hans til Frederik 4.[77] Madam Karstins stuer indeholdt tilsammen "16 danske Kongers Skilderier af den oldenborgske Stamme og 4 Prinsesse Skilderier".Greve Holck købte portrætterne i Kongens stue for 29 rdl.[78]

12/1 1776 overtog byens købmænd i fællesskab lokalerne,som de ville benytte til træskohandel. I slutningen af 90-erne puslede borgmester Lucas Arff med tanken om at bosætte sig på rådhuset, og han lod udføre en tegning, hvoraf fremgik de tanker,han havde gjort sig om boligen.[79]

Borgmesterens død 1798 ændrede imidlertid planerne,og borgmester Grell indhentede De eligerede Mænds tilladelse til at bede den københavnske murermester Laurits Thrane om at komme med nogle nye forslag til en ombygning.[80]

Køge Arkiverne

Thranes overslag på ombygningen forelå i februar 1801,men krigen med England var under udvikling og forsinkede arbejdets igangsættelse. Efter slaget på Reden 2.april lagde 17 engelske fregatter og mindre krigsskibe sig på reden ud for Køge for at indtage vand og forsyninger.
Fra land holdt man nøje øje med de barkasser,som fjenden sendte ind for at opkøbe alle slags små kreaturer,gæs, ænder,høns og får,hvorunder indtraf forskellige episoder.
En aften var det ikke muligt for 10 barkasser at komme ud til deres skibe på grund af storm.Generalmajor Castenskiold,som var byens kommandant,ville først have at mandskabet,henimod 120 mand,hvoraf nogle var stærkt berusede, og 16 officerer, skulle blive i bådene,men efter borgmester Crells forslag blev folkene indlogeret i salen på rådhuset under behørig vagt og officererne hos Carl Hansen uden for Nørreport(Norske Løve).
Opholdet på rådhuset resulterede i, at en del af ruderne ud mod Torvet blev knust. Efter Crells mening var det kun småting,som øjeblikkelig blev erstattet af Hr. Belfordt,for hvis man lod dem blive i bådene,havde det ikke varet længe,før de havde turet byen rundt og lavet adskillige tumulter.[81)]

De forløbne år havde slidt hårdt på det gamle rådhus, ikke mindst de sidste 70,hvor en del af lokalerne var bortlejet.Et stadigt voksende indbyggerantal havde øget behovet for arrester.Sprøjten havde fået sit eget hus, og toldboden var flyttet.Disse lokaler var derefter indrettet til arrester,således at der nu var 6.Man talte endog ved ombygningen om at lave en arrest til ved sydgavlen i den tidligere stadskælder.Men det blev ved snakken, og der kom nu en bolig i kælderen.
Rådhuset fremstod efter ombygningen som en ren empirebygning.Hele tagkonstruktionen var fornyet.Der var nye vinduer overalt,lagt bræddegulve, og lofterne var gibset. Forholdene i arresterne var forbedret med hensyn til lys og luft, men af hensyn til sikkerheden havde det været nødvendigt at beklæde lofter, gulve og skillerum i de nye arrester med 5 cm tykke planker.Troldkonekælderen,der stadig bar sit navn,fik også plankegulv,og nedgangen blev udvidet til 40 cm. Der var ligeledes fjernet et stort træ foran rådhuset

Køge Arkiverne

Den ny hovedtrappe,som erstattede det henved 150 år gamle trappe i gården var en betydelig forbedring.Det gjaldt også den store sal,der stod med sit nye puds ligesom klar til fest og mindede kun i selve rummet om de tider,hvor adelen muntrede sig i dansen til menuettens toner. Nu var det byen og dens borgere,som skulle drage den fulde nytte af deres rådhus.

De to gamle sirater,Justitia og Forsigtighed,med deres attributter kom ikke op igen,skønt de i årtier havde siddet på rådhuset og mindet borgerskabet om, at her ville retfærdigheden til enhver tid sejre, og her gjaldt stadig det gamle ordsprog: Forsigtighed er en borgmesterdyd.

En væsentlig forbedring var også den ny forstue,som var indrettet ved Torvet ved den gamle dør til vejerhuset,og som nu var rådhusets hovedindgang.

Festen for de hjemvendte soldater

Der gik mange år, før rådhuset atter var rammen om en teaterforestilling eller et foreningsbal, for slet ikke at tale om et bryllup.Den første store fest, ja, måske den glædeligste begivenhed,der nogen sinde var holdt på rådhuset, var festen for 82 af de hjemvendte "Sø -og landkrigere" søndagen 2. marts 1851,hvor omtrent 600 mennesker var samlet i de smukt dekorerede sale til frisk skåret smørrebrød, øl og brændevin,kaffe og kage samt punch.

Blandt de mange talere var overauditør(borgmester) Gether,som bød velkommen,tømmermester Blume,pastor Holstein,doktor Giersing og formanden for borgerrepræsentationen hr. C. Hansen.Den borgerlige Musikforening stod for dansen, som varede til om morgenen uden anstød i nogen henseende.

Komiteen havde opfordret folk til at sende et fad smørrebrød eller en kage til festen,hvilket førte til en overflødighed uden lige,således at der den følgende dag kunne blive et fad smørrebrød til hver lejer i de fattiges boder.[82)]

Få år efter havde en fru Olsen,som boede i den tidligere stadskælder indrettet en grønthandel i kælderen.Og da hun sluttede,blev der kommu - nalt arkiv. I Kongens stue til højre for indgangen var i en del år kon-

Køge Arkiverne

ditori.Konditor Marup var tillige vært for Køge venskabelige Klub,der havde et lokale ved siden af ud til Torvet.Selv boede han ud til gården. Da konditoriet ophørte,blev lokalerne omdannet til bibliotek og læsestue for klubben.Foreningsballerne blev i disse år henvist til Norske Løves pavil - lon,fordi der ingen reserveudgang var på rådhuset.I 1884 kom Forsamlingsbygningen,som derefter var midtpunktet for byens selskabelighed.[83)]

I dag næsten loo år efter står Forsamlingsbygningen til nedrivning. To verdenskrige er i de mellemliggende år overgået menneskeheden.På det gamle rådhus var man for længst overgået til de mere alvorlige foreteelser.I de gyldne tresser opstod tanken om storkommunen,der for Køges vedkommende kom 197o. Så gik der atter nogle år med pladsmangel indtil 1978,hvor byen på festlig vis fejrede indvielsen af sit nye rådhus.

Man har dog stadig kun eet rådhus,idet det nye med sine gangbroer er nøje knyttet til det gamle i hele sit virke.Og det er landets ældste,fordi det stadig benyttes til sit oprindelige formål. Dertil kommer, at byens historie er nøje knyttet til stedet,thi her lå før rådhuset opførtes 1552 et endnu ældre rådhus,hvis oprindelse man uden tvivl kan henføre til byens anlæggelse i middelalderen.

Køge Arkiverne

Adelens klædedragter, 195,2o6,
Anders Bager,193,2o6,2o7,
Anders Bysvend, 2o5,
Ankersdatter,Karen,2o5,
Arff,Lucas,borgmester,212,
Arresthuset,192,2o4,213,
Astrag(fliser),2o3,2o6,

Barkasser, 213,
Below,Styring,junker,194,
Bendsen,Oluf,sognepræst i Køge,2o2,2o5,2o6,
Borgerkælderen,2o4,
Borgerlige musikforening,214,
Bornemann,biskop,21o,
Brandenburg,kurfyrste af,194,
Bremer,Jørgen, tolder,2o8,2o9,
Bremers,Cathrine,2o8,
Brems, Rasmus Nielsen,toldskriver, 2o7,
Brogade5-7,194,2o8,
Brokkenhus,Oluf,kommissær,slotsherre(Svenstrup),2o7,
Brudekammeret,2oo,
Bryllupper på rådhuset,195,2oo,2o6,
Brændevin,piber og tobak, 2o5,
Brætspil med guldterninger, 2oo,
Brønden,198,
Byens Gård(Museumsgården),212,
Byens Gårds Stræde,Bygårdsstræde,193,2oo,2o4,
Byens kasse, 2o2,
Bytinget,2o3,
Bøndervogne, 194,
Castenskiold,generalløjtnant,213,
Cathrine,sal.Erik Christensen(Brogade 5-7),2o8,
Charlotte Amalie, dronning,2o9,
Christian 3.,192,193,195,
- 4.,194,195,196,2o6,
- 5.,2o9,21o,
Christian,prins"den udvalgte",197,199,2oo,2o1,
Christensen, Dennis,byfoged(Torvet 3),195,
Christoffer af Bayern, 193,
Crell,borgmester, 212,213,
Edinger, Nicolai ,rådmand,tolder, 21o,
Engelske fregatter på Køge red, 213,
Fadebursrejser(bønders),193,194,196,
Fangetårnet,2o4,
Festen for de hjemvendte soldater i 185o,214,
Forsamlingsbygningen, 215,
Foss, Peder Davidsen,tolder,2o9,
Frederik 3.,194,2o9,
- 4.,21o,
Franske og spanske vine,196,197,
Fresche, Henrich, rådmand, tolder(Brogade 5-7)194,195,
Fyrstelige gæster,194,
Frøslevgård, 2o6,
Gemakker drages med klæde, 2o9,
Gether, borgmester, 214,
Giersing, dokter, 214,
Glückstadt, 196,

Køge Arkiverne

Grevens Fejde, 192,
Gråbrødreklosteret,192,2o3,
Gøye,Eskild, 192,
- Mogens,192,
Gårdkammeret(kaldet Den ny stue),199,212,

Hansdatter,Geesche,Thor Schmede,g.m.tolder August "ellow,198,
Hansen, C. formand for borgerrepræsentationen, 214,
- Carl, Norske Løve,213,
- Jens,tolder,2o7,2o8,
Helt, Jørgen, tolder,2o8,21o,
Herberger i byen,195,
Herrebryllupper,195,
Herremænd, danske og tyske,194,
Holdsbønders vogne,194,196,
Holck,greve,212,
Hünnich(sen),oberst,195,

Jensen,Oluf,skipper,handelsmand(Torvet 3),195,
Johan Frederich,hertug, 2o8

Kagmanden, 2o3,
Karstin, madam, 212,
Kgl.våbener i salens vinduer(Brogade 5-7),194,
Klie,Hermand, kromænd i Køge kro,2o7,
Konditori på rådhuset, 215,
Kongelige portrætter, 199,212,
Kongens stue,198,2o9,21o,214
- stald,196,2oo,2o7,21o,
Kornladen,kornlofter,195,196,
Krabbe,Otto, 21o,
Kælderstuen på rådhuset,197,198,
Køge kro, 2o7,
Køge venskabelige Klub, 215,

Laxmand, Gabriel, Frøslevgård,2o6,2o7,
Lauritsen,Jørgen ,byfoged, tolder,193,
Lyderslev(altervin til kirken) 198,

Magdalene Sibylle,prinsesse,g.m. prins Christian, 197,
Magleby på Stevns(altervin til kirken),198,
Marup,konditor, 215,
Mecklenburg,hertug af,195,
Munderingskammer på rådhuset, 212,
Mupper,klinkbrændte mursten, 2o5,
Musketter, 196,
Museumsgården,195,212,

Norske Løve,213,215,
Nykøbing len, 193,

Opleuf,Poul Nielsen, rådmand og tolder,212,

"Peder Døve", støtten på kagen,2o3,
Pedersdatter, Karen,g.m. tolder August "ellow (hans 2.ægteskab),199
Postvogns-og rustvognsheste, 2o7,
Prambroen, 2o1,
Prinsens stue,197,2o9,21o,

Køge Arkiverne

Rasmus Toldskriver(Nielsen Brems),21o,2o7,
Ravn, Mads, tolder og borgmester,194,196,197,
Rhinskvin,194,195,197,2oo,2o8,
Rostockerøl,192,195,2oo,
Rådhusboden, 21o,
Rådhusgangen, 198,
Rådhussalen,2o6,214,
Rådstuens møblering,2o2,2o3,

Schiøller,Rasmus Christensen,borgmester,landsdommer,21o,
Sejerværket, 2o3,
Sigismund, markgreve,194,
Sirater(Zirater) på rådhuset,21o,214,
Sct. Gertruds kapel,192,
Sicillie, Eskild Gøyes ,192,
Slaget på Reden, 213,
Sophie, enkedronning på Nykøbing slot,,194,195,196,
Sorø kloster, 193,
Sparre,Jens, junker, 194,
Sprøjtehuset på rådhuset,21o,213,
Stadskælderen(Vinkælderen),193,196,197,2o8,2o9,213,214,
Stevns, 2o5,
Svenskekongen, 2o8,
Sølvtøj ,199,2o2,
Søren Kræmmer(Jensen)(Museumsgården),195,
Sædder kongetiende, 196,2o8,

Thrane,Laurits,murermester,212,213,
Toldboden,192,193,198,2o5,213,
Torsøgård, 192,
Trappetårnet på rådhuset,193,2o6,214,
Trediveårskrigen, 195, 196,
Troldkonekælderen på rådhuset,2o4,2o5,213,
Trollehette bro, 2o1(ved Tryggevælde),
Tryggevælde, 2oo,2o1,2o8,
Træskohandel på rådhuset,212,

Udgifter til fortæring, 195,
Ulrich,hertug(Chr.4.s søn),196,
Unødig luksus blandt adelen, 2o6,
Urne,Sivert, lensmand, 197,

Valløvack(engstrækning,der passerer landevejen mellem Purlunden og Pramskoven),2o1,
Vejerhuset,192,193,198,2o5,2o9,212,214,
Vildt, 193,
Wellow,Augustus, tolder, 196,197,198,199,2o1,2o7,
Vind, Niels, adelsmand, slotsherre,2o6,
Vindbyholt kro,(gæstegård,kongens)Roholte sogn,,197,2o7,
Vin til altergang, 193,197,198,
Vordingborg, 193,
Wrangel, generalløjtnant, 2o8, svensk,

Zeitler, Adrian, guldsmed, 199,

Ølandssten, 196,

Køge Arkiverne

Henvisninger: "Træk af Køge rådhus historie"

1) A. Thiset: Registratur over danske Adelskister, 1897, 123,
2) Kancelliets brevb. 1552 14/10,
3) Kancelliets brevb. 1557 28/7,
4) Kancelliets brevb. 1570 18/7,
5) Kancelliets brevb. 1567
6) Rådstueprt. 1608 20/12, Kancelliets brevb. 1631 2/4, Køge tingb. 1632 10/12,
7) Kancelliets brevb. 1591 6/5,
8) Kancelliets brevb. 1592 2/11,
9) Køge toldregn. reg. 108 b, nr. 161, R.A.
10) Køge toldregnskaber. R.A.
11) Køge byfogedregn. reg. 108 b, nr. 107 a, b,
12) Køge byfogedregn. R.A. 1618,
13) Køge byfogedregn. R.A. 1622,
14) Køge kæmnerregn. L.A. 1624
15) Byfogedregn. R.A. 1630-31.
16) Kæmnerregnskaber 1632, 1760, L.A.
17) Kæmnerregn. 1762, (trisse af pokkenholt),
18) Kæmnerregn. 1627 25/8,
19) Kancelliets brevb. 1601 4/10, 1631 2/4, 8/1 1601,
20) Kæmnerregn. 1631-32,
21) Tryggevælde lensregn. 1634 -47. Køge kæmnerregn. 1634-48.
22) Kæmnerregn. 1634-36,
23) Tryggevælde lensregn. 1646,
24) Prins Christians breve i Danske kancelli, 1646. L.A.
25) Køge skifteprt. 1640,
26) Kæmnerregn. 1657, 1640,
27) Kæmnerregn. 1636,
28) Kæmnerregn. 1636, 1752, 1756, 1763, 1759, 1714,
29) Køge skifteprt. 1648, (1649-54), Wellow begr. 1647 20/4,
30) Køge skifteprt. 1648 (1649-54), Karen Pedersdatter begr. 1648 26/11,
31) 4 drenge og 2 piger,
32) Augustus Wellows skifte, prt. 1649-54,
33) Kæmnerregn. 1636 27/5, 1669 3/9, kæmnerregn. 1667 19/4,
34) Køge tingbog 11/6 1635,
35) Rådstueprt. 1631 19/7,
36) Indlæg til registranterne 25/1 1634, rådstueprotokollen 1634,
37) Kæmnerregn. 31/1 1643,
38) Indlæg til registranterne 13/7, 5/8 1647, Rådstueprt. 1647,
39) Kæmnerregn. 1751 2/3 (Den gl. kagmand af sten erstattet af træmand),
40) Tingb. 1627 12/3, 9/4, 20/8,
41) Kæmnerregn. 1637-39, 1665,
42) Kæmnerregn. 1636 27/5, 1645 5/7,
43) Køge rådstue: Div. sager (sagligt henlagt) IV,
44) Kæmnerregn. 1627 24/2, 6/8,
45) Køge byfogedregn. R.A. reg. 108 b. nr. 107 a, b, kæmnerregn. 1637-39,
46) Kæmnerregn. 1643 5/2, kæmnerregn. 1666 6/4,
47) Kæmnerregn. 1677 28/5, 18/12, 1678 30/1, 2/5, kæmnerregn. 1693 24/3,
48) Køge byfogedregn. R.A. 1647-48, reg. 108 b. nr. 107 a, b,
49) Kæmnerregn. 1654, byfogedregn. R.A. reg. 108 b, 107 b, 1654,
50) Køge rådstue: Diverse sager (sagligt henlagt) IV (Synsf. 1729 læg)
51) Kæmnerregn. 1652-53,
52) Kancelliets brevb. pag. 213, 1589,
53) Køge byfogedregn. R.A. 1618, og kæmnerregn. 1618, L.A.
54) Tingb. 1642 21/11,
55) Rådstueprt. 1646 3/3, tingb. 23/2 1636, skødeprt. 1647, 97, skifteprt. 1656 Rasmus Toldskriver, tingb. 1666 27/8, Sjællands reg. 1661 19/1, rådstueb. 1644 28/5.

Køge Arkiverne

56)Køge toldregnskaber,reg.1o8 b,nr. 161, regnskaber,1631-42,
57).Kancelliets brevb.1631 3/4,Køge tingbog 1632 1o/12,
58)Sjællands reg.21/11 1648(59),Han køber Torvet 21 ifølge skødeprt. 1651 3/3,købsbrev 1649 19/2,
59)Afregninger:"Private for Fortæring og Befordring af Hoffolk".Kasse 52, R.A. x.2o.
6o)Kæmnerregn. 165o,
61)Tingbogen 1653 9/8,
62)Sjællandske register 1652 12/2,17/9,
63)Sjællandske register 1655 27/8,
64)Sjællandske register 1656 25/1,
65)Jørgen Helts bestalling.Sjællandske tegn.1661 21/5,fyrbøder 1654,
66)Kæmnerregn.1667-68, (Køge tingbog 1664 29/8)
67)Sjællandske tegn.1668 15/2,7/12,
68)Tingbogen 1669 22/3,146,
69)Skifteprotokollen 1672(Cathrine Bremer,Jørgen Helts hustru),
7o)Sjællandske tegn.1681 11/12,4/12 1683,konfirm.1686,pag.355,
71)Kæmnerregn. 1686,Chr.5.s Kammerregnskaber,L.A.
72)Christian 5.s Kammerregnskaber,L.A.
73)Kæmnerregnskaber 1698, (Ny. Sprøjte:Kæmnerregn.1694 24/6)
74)Køge byfogedregn.reg.1o8 b, nr. 1o7 a,b, 17o2,R.A.
75)Kæmnerregnskaber 1745,
76)Skifteprt.168o,Jørgen Helt,auktionsprt.1756,Madam Karstin,
77)Køge panteprt.1729,pag.31o,Poul Nielsen Opleuf,
78)Køge auktionsprotokol 1756,auktion af madam Karstin,
79)Sjællands Stiftamt:Korrespondance vedk.Køge 28/11 1799,L.A.
8o)Køge rådstuearkiv: Diverse sager(sagligt henlagt) IV(Indlæg rådhuset),
81)Sjællands stiftamt:Korrespondance vedk. Køge 18o1,Rådstuesager nr.36 a
82)Østsjællands Avis 11/3,12/3,1851,) 1784-1856.
83)V.Hermansen og Poul Engelstoft:Køge Bys Historie,

Køge Arkiverne

SKITSE AF RÅDHUSETS GÅRDSIDE
FØR OMBYGNINGEN 1803

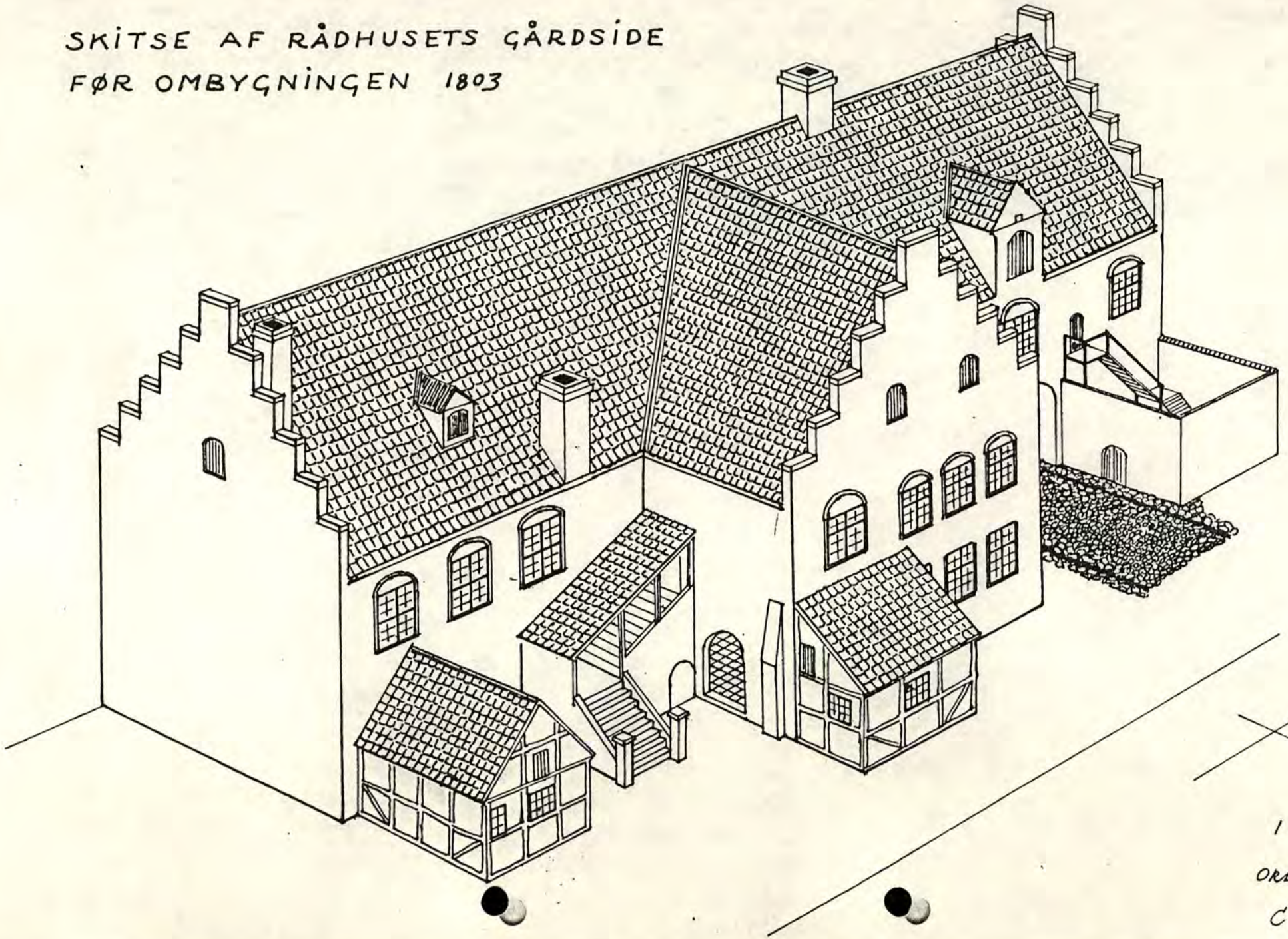

1:175.

Oktober 1986.

C Sonberg.

Køge Arkiverne

SKITSE AF RÅDHUSETS TORVESIDE
FØR OMBYGNINGEN 1803.

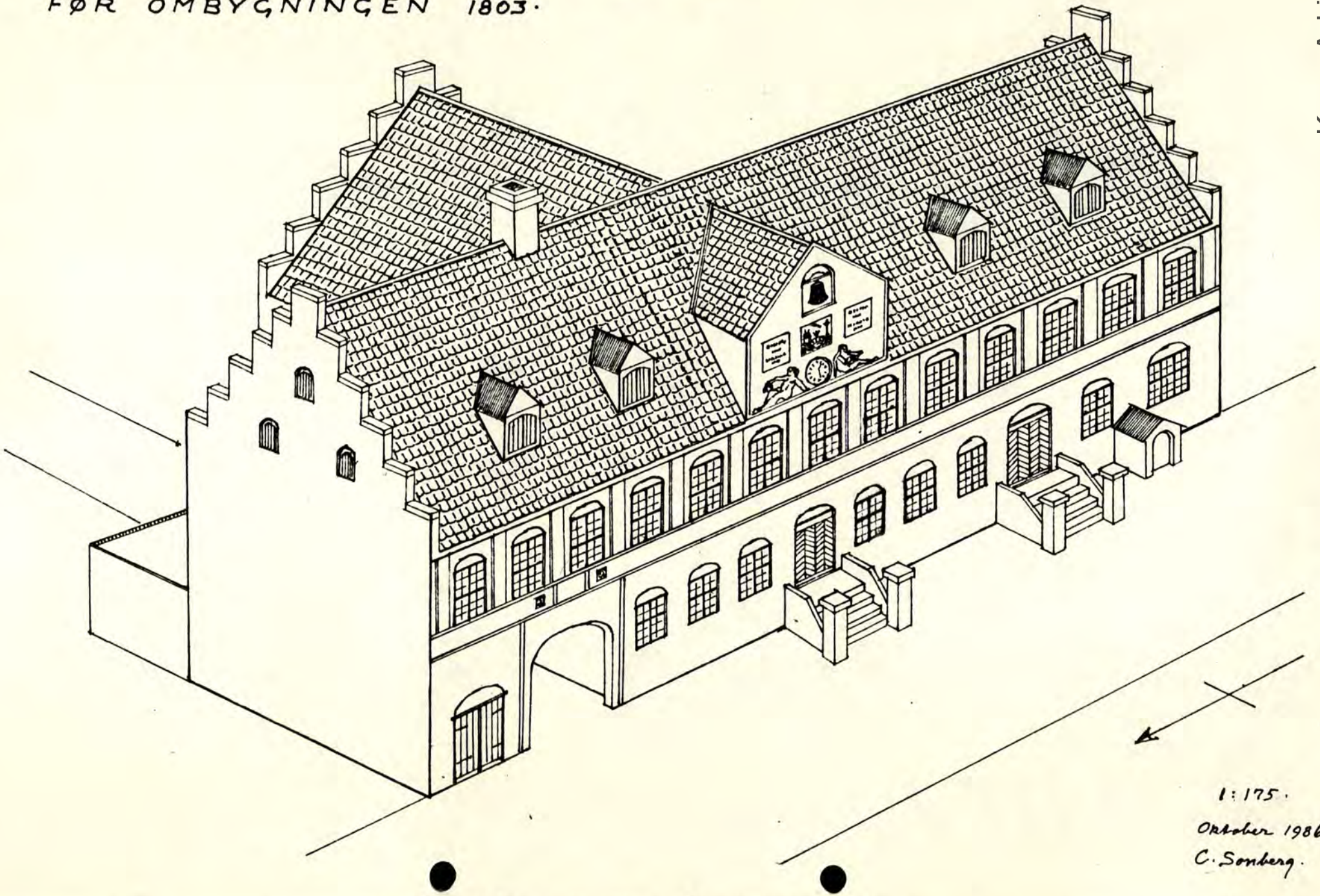

1:175.
Oktober 1986.
C. Sonberg.

Køge Arkiverne

RÅDHUSET 1798.

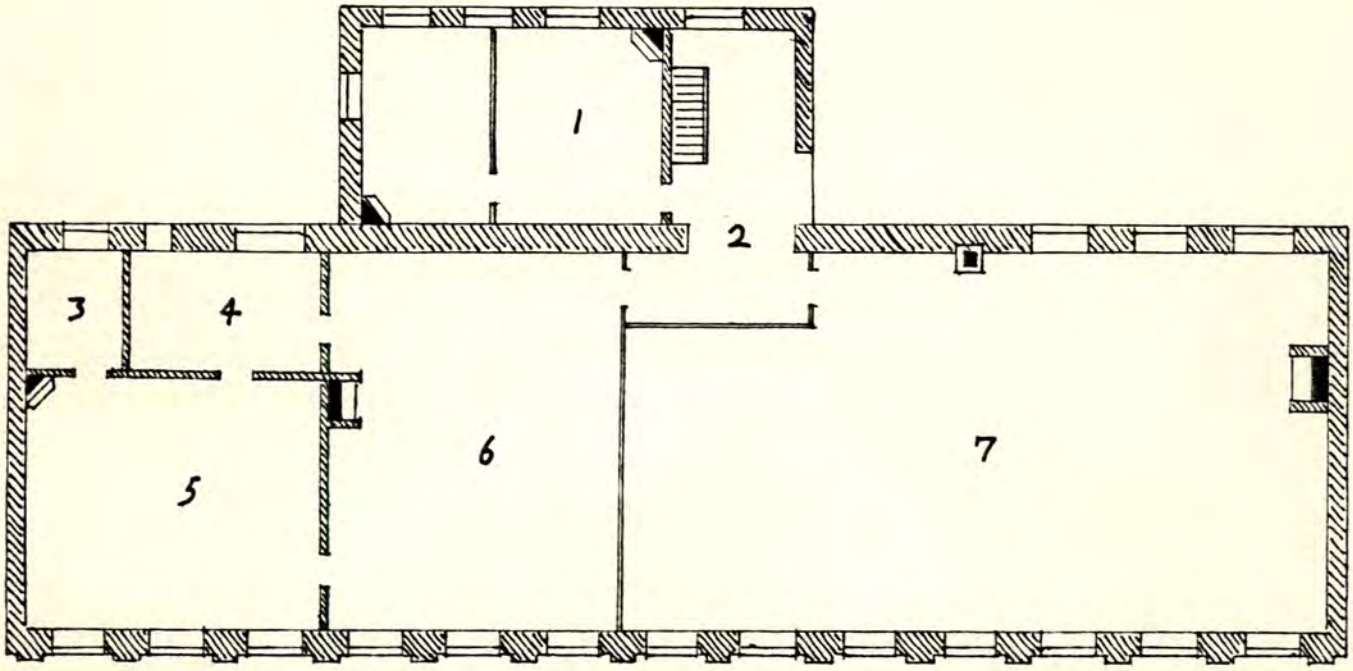

PLAN AF 1. SAL.

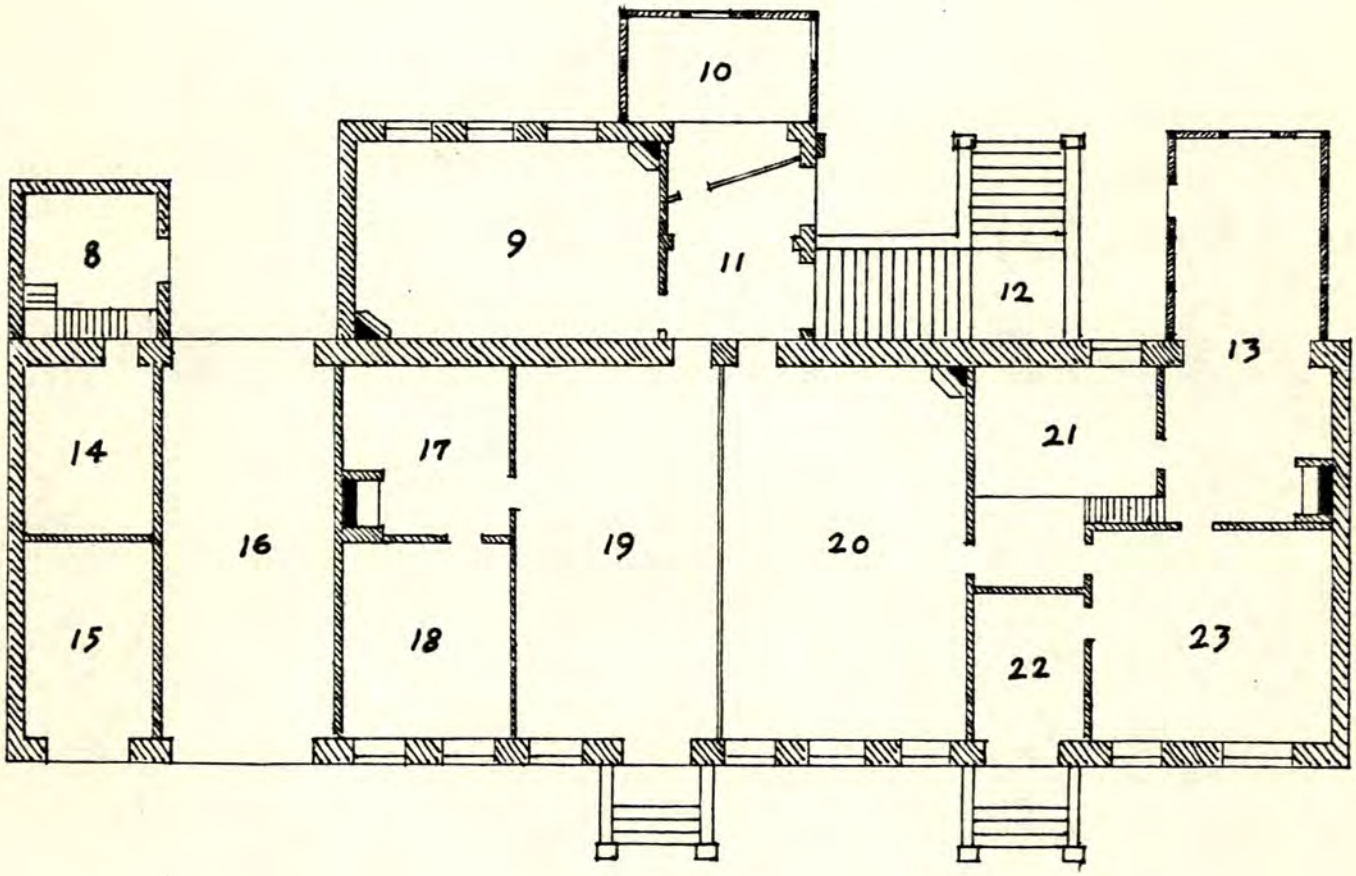

GRUNDPLAN.

1:175

0 5 10 15 20 25 Alen.

Oktober 1986.

Arkivfoto

Køge Arkiverne

Rådstueprotokollen 24/4 1599

Nævnte dato blev Engvardt Erlandsen fra Strøby dømt til at betale Peder Pottemager i Køge 14 mark som erstatning for den skade, han havde tilføjet pottemageren ved at hugge ham i livet med en økse. De skulle dermed være forligt, enten pottemageren levede eller døde af slaget. Dertil kom at bartskæreren Mester Hans Schurtz skulle have 8 mark i bartskærerløn, foruden at skadevolderen skulle betale 3 daler til kongen og byen inden 14 dage. 11/12 1601 fik Hans Pottemager borgerskab ifølge rådstueprotokollen. Margrethe, Hans Pottemagers nævnes 29/8 1606.

Nørregade 8 b (Ifølge grundtaksationen 1682 nr. 274)

Pottemageren Simon Bertelsen mistede 1597 sin hustru, Karen ifølge skifteprotokollen, pag. 9. Han døde selv i gården 1622 og efterlod sig enken Magdalene Pedersdatter. Denne giftede sig på ny med en pottemager Niels Jacobsen, der tilsyneladende var fra Holbæk, hvilket fremgår af et afkald hun modtog allerede i 1625 fra pottemager Jacob Mortensen i Holbæk som Niels Jacobsens efterleverske (tingb. 1625.77).

Magdalene Pottemagerske ses i gården Nørregade 8/1627, men 1630 finder man pottemageren Willum Hindze på stedet(kæmnerregnskabet).

Willum Hindze nævnes første gang i regnskaberne 1621, hvor han efter alt at dømme havde overtaget Folkvard Pottemagers bolig i Lovportstræde. Folkvard ses at have boet i Vester fjerding 1616-17, men 1618 i Lovportstræde og ses derefter ikke mere i regnskaberne[1]. Hindze mistede sin kone Sidse Madsdatter 1627 (skifteprt., 279) og giftede sig derefter med Magdalene Pedersdatter i Nørregade 8.b Man kan følge parret gennem årene frem til 1657, hvor Willum Hindze døde og blev begravet på den store kirkegård 31. maj. Ifølge rådstueprotokollen fik han borgerskab 16/12 1618.

16. januar 1659 blev Magdalen, sal. Willum Hindze lagt i den samme grav. Pottemagerne Morten Baade og Anders Pottemager var med til at gøre boet op efter ægteparret. På grund af besættelsen blev skiftet først indført 1660. En søn, Daniel Hindze, var pottemager i Holbæk. En brændeovn til 20 daler nævnes i boden til gaden, desuden omtales værkstuen med en jern - kakkelovn til 6 dalers værdi.

1) 1620 flytter Folkvard Pottemager til Slagelse.

Køge Arkiverne

Blandt debitorerne forekommer pottemageren Frederich Jensch, som skylde 12 dl. for husleje. 1661 bliver han krævet af kirkeværgen for rente - penge af et pantebrev i gården, men svarer, at han kun har beboet den en kort tid (Nørregade 8). Samme år nævnes pottemageren Anders Nielsen ved gården tilligemed Fr. Jensch, men han har måske boet i nr. 6, der tilhørte ejeren i nr. 4 og blev lejet ud. Det følgende år havde begge bosat sig andre steder i byen, og gården kom på flere hænder, deriblandt pottemager Morten Baade, som 13/7 1663 købte sin andel i gården af borgm. Casper Eggers Morten Baade, der var født i Mecklenburg, fik borgerskab 17/12 1641 og boede de første år i en bolig yderst i Nørregade, nuv. nr. 36 eller 38. 16/7 1649 købte han boligen Nyportstræde 9, og en pottemager Søren Rasmussen, som boede der, flyttede ud i Nørregade, hvor Baade havde boet.

Straks da Baade havde købt Nørregade 8, købte han en brun ligsten, som lå på den store kirkegårds østre side, og hvorpå Simon Pottemagers navn stod, og hvorunder Willum Hindtz og Magdalene Pedersdatter lå begravet. Det fremgår af købsbrevet, at Morten Baade måtte gøre sig nyttig med stenen. En pottemager Jørgen Olsen i Landskrona omtales i forbindelse med købet af stenen. (tingb. 1663, 189).

Baade havde en del arbejde for myndighederne, bl.a. i kapellangården, Kirkestræde 23. I 1660 foreligger en regning fra ham til lensmanden på Tryggevælde for levering af 800 tagsten (Tryggevælde lensrgn). Han ses også allerede da han boede i Nyportstræde at have haft en svend i sit værksted. Denne bolig beholdt han i øvrigt til sin død. Han døde 1686 og blev begravet 1/4 på den store kirkegård.

Enken, Anne Jensdatter forsatte som pottemagerske indtil 1692, hvorefter sønnen, Hans Mortensen overtog gården og fik borgerskab som pottemager 28/2 1693. Moderen flyttede til Lovportstræde, hvor hun døde 1696. Der var to sønner i ægteskabet. Den yngste, Jens Mortensen, blev også pottemager og købte 1698 (skødeprt. 263) Ivar Caspersen Schiøllers tidligere gård, Vestergade 19 og lagde hermed grunden til et pottemagererhverv i denne gård i de efterfølgende 115 år.

Køge Arkiverne

2.sept.1716 blev der holdt skifte efter pottemager Hans Mortensen i gården Nørregade 8.Han havde i februar s.å. mistet sine kone,Johanne Kirstine Sørensdatter,efter hvem der også var holdt skifte,og ved hvilken lejlighed blev vurderet 8o ubrændte malede potter.Hans Mortensen havde kun broderen, Jens Mortensen,som arving, Et sølvbæger og nogle sølvskeer,der var pantsat, blev indløst af broderen.

Blandt 16oo-tallets pottemagere i Køge var det kun pottemagerne i Nørregade 8b,som gennem årene var begravet på den store kirkegård ved kirken. De øvrige havde af økonomiske grunde måttet tage til takke med Klostergården i Vestergade. Hans Mortensen fik en stor og dyr begravelse.Både præsten og kapellanen fulgte båren,og der blev afsat et beløb,således at graven kunne blive pyntet med blomster indenfor det første års tid.Rektoren og latin - skoledrengene førte sangen.Til gengæld forlangte latinskolen,der havde prioritet i gården,betaling for 1o4 ituslåede ruder i stuen,kammeret,køkkenet og på salen,samt at 16 læs urenlighed blev kørt bort.

Den følgende pottemager i gården var Lars Henrichsen ,der havde været svend hos Hans Mortensen og i øvrigt havde penge til gode for nogle rejser,han havde gjort for sin mester til hovedstaden.

Lars Henrichsens tid i gården blev kort.Nørregade 8b solgtes ved auktion 4/6 1725 til skomager Henrich Andersen og sluttede hermed som pottemager - gård.

Den store grund,som i dag rummer Torvet 2o,indeholdt i 17oo-tallet 4 boliger med matr.nr.137-14o regnet fra Nyportstræde. I nr. 138 boede 1733 Ellen, Lars Henrichsen Pottemagers enke.Stedet beskrives i 1736 som et 12 fags hus ud til Nyportstræde og var nu beboet af pottemager Jens Sørensen,men allerede 1739 var der kommet en ny lejer.

Nr.14o,som også omfatter nuv. Torvet 2o,var 1736,hvor pottemager Niels Pedersen købte ejendommen,nabo til Torvet 18 og bestod af 5 fag hus ud til Torvet og 12 fag sidehus.Der er her muligvis tale om den Niels Pedersen,som i årene 1734-37 havde lejet sig ind hos pottemageren Thomas Caspersens enke i "Buchens Gård",Nørregade 2.Niels Pedersen solgte gården på Torvet 1742.

Køge Arkiverne

Nyportstræde 13

Pottemageren Svend Jensen,som fik borgerskab 1624,flyttede allerede samme år ind i boligen Nyportstræde 13.15/4 1633 blev han ejer af stedet ifølge tingbogen og boede her indtil sin død 1642.Både han og konen døde samme år og blev begravet på Klosterkirkegården i Vestergade.

1678 -8o ses nr.13 at være beboet af Hieronimus From Pottemager[1],som i 1676 var blevet gift med pottemager Espen Bjørnsen enke,Frochen Jens - datter.Hieronimus døde 168o.Enken fortsatte bedriften og ses 1681 at have betalt for sin svends,Niels Andersens,begravelse på Klostergården. Hun boede stadig i nr. 13,som hun forlod forarmet i 1684 og bosatte sig overfor i nr. 14 i en såkaldt "aaben Gaard" med et par boliger. Hieronimus From blev til afveksling begravet 4/1 168o på den store kirkegård.

Nyportstræde 7 ses 1631 at være beboet af pottemageren Daniel Hansen,der havde fået borgerskab 16/12 1629 og selv blev ejer af stedet 6/11 1637 ifølge tingbogen. 7.marts 1636 mødte han op ved bytinget for at blive afhørt i anledning af et større slagsmål,som havde fundet sted under et gæstebud i hans bolig,og hvorunder der var drukket 3 tdr.øl.Blandt deltagerne ved festen var Wulff Poulsen pottemager og nogle fremmede pottemagersvende.

Daniel klagede højlydt i retten: Hans kone havde fået flere blå mærker på kroppen og hul på benet.Drengen fik hul i hovedet,og selv var Daniel blevet bidt i fingeren og havde fået en rift på kinden. Der var også slået stykke af døren,og der var spildt brændt bly. Sagen resulterede i at Daniel Pottemager fik 5 dl. i erstatning.

Daniel Hansen omtales også i 1638(rådstueprt.24/4) angående en forældreløs pottemagerdreng,Maxillianus,der var løbet 5 gangefra ham og sidste gang havde glemt at tænde op"i Værkstuen", så en del potter og anden slags lervarer"blev sønderfrossen".Daniel forlangte drengen indsat i Kgl.Majestæts Tugthus,men i øvrigt drejede sagen sig mere om,hvor drengens nyligt afdøde moders efterladenskaber var blevet af.

1) Også benævnt Geronimus From.

Køge Arkiverne

18/12 s.å. var det galt med Daniel Hansen igen, som havde undladt at give "Ildsmøde" ved en brand i Aastræde. Tilsyneladende havde han en god forretning og ses 1641 at have ejet en båd på 3 læster. I 1643 roede han sig ind i en sag angående nogle tyvekoster, som han havde købt af nogle tyske soldater, der var indkvarteret i byen (tingb. 16/5, 28/6, 22/8). Men 1645 ses han at være rømt fra byen., (1648 var han bosat i Roskilde).

Nyportstræde 7 ses 1646 at være beboet af HansPottemager. 1648 finder man pottemageren Wulff Poulsen i boligen, men denne sælges s.å. til pottemageren Hans Groes (2o/3), der dog ikke ses at have bosat sig og heller ikke forekommer i de følgende årsregnskaber. 1674 finder man i samme fjerding Henrich Nordmand pottemager som nabo til Birthe Pottemager.

Pottemageren Rasmus Olsen, der fik borgerskab 21/1 1651, ses i årene 1654-57 at have boet i en såkaldt åben gård med tre boliger, i dag Nyportstræde 23-25. Her boede også Anders (Madsen) Pottemager. De var begge med da den ulykkelige hændelse skete hos Mads Slagter i Brogade 1655 sammen med pottemagerne Espen Bjørnsen og Hans Pottemager, og hvor en pottemagerdreng mistede livet under leg.

I årene under svenskekrigen 1658-6o boede Rasmus Olsen ved Torvets syd - side (ca. Torvet 19), som dengang omfattede tre mindre gårde, og hvoraf den vestligste (tidl. Anker Hansens gård) blev benyttet af svenskerne som vagtstue under hele krigen. Efter krigen flyttede Rasmus Pottemager over i gården Nyportstræde 1o, hvor han virkede i henved 3o år. En søn, Jens Rasmussen, nedsatte sig som pottemager i Nyportstræde 15 1683.

Nyportstræde 15 var i årene 1671-73 bolig for pottemageren Frederich (Walter) som var "til Huse" hos Enevold Jensen. 18/12 1683 fik pottemager Jens Rasmussen borgerskab og nedsatte sig hos enken i nr. 15, men han døde allerede 1695. Hans fader, pottemager Rasmus Olsen, påtog sig både arv og gæld (skifteprt. 2/8, 245).

Enkelte af Køges pottemagere flyttede ofte fra den ene bopæl til den anden, deriblandt nævnte Frederich Jensch, som blev viet i Køge 166o til Inger Jensdatter og bosatte sig i gården Nørregade 8, der i årtier havde været pottemagergård, men nu var til leje. 1662 flyttede han til Køben -

Køge Arkiverne

havn... En pottemager Frederich Walther, som blev viet i Køge 1666 til Judith Wulfsdatter, finder man boende 1669-7o Vesterstræde 32 eller 34, og hvor også Anders Nielsen pottemager boede. 1671-73 er en Frederich Pottemager til huse i gården Nyportstræde 15, og det er muligvis Fr.Walther, me 1674 -79 er hans bopæl igen Vestergade 32 eller 34 - og fra 1679 -86 Ves ergade 18, hvor han boede i gårdens østligste del, idet den på daværende ti var delt i to mindre gårde. Han ses at have haft en læredreng, som døde 168 Samme år blev hans kone begravet på Klostergården. Han rømte fra byen 1686 og efterlod sig en mindre skattegæld.

Pottemageren Anders Nielsen hørte også til de mindre håndværkere og havde værksted og bopæl fælles med Frederich Jensch i Nørregade 8. Muligvis boede han i nr. 6, men det er ikke til at se af regnskaberne 166o-61. Også han flyttede ofte og ses 1663-64 at have skiftet bopæl to gange i området omkring Nørregade 18 og Jernbanegades nordside. I samme periode ses han at have haft en svend, Henrich Stock. 1668-71 bor han Vestergade 32(34) og hvor han døde i november 1671.

Da der forekommer to pottemagere med fornavnet Anders i samme periode, er det svært at skelne dem fra hinanden, fordi de kun optræder med efternavn een gang, nemlig Anders Nielsen, der boede ved Frederich Jensch 166o-61, og Anders Madsen. ved sammenkomsten i Brogade 13 1655. Efter den tid optræder de begge under navnet Anders Pottemager.

Anders Madsen finder man 1654 boende i den "aabne Gaard", nuv. Nyportstræde 23-25 tilligemed pottemageren Rasmus Olsen. 1656-59 bor han Laugshusstræde 6 (8) og nævnes under svenskekrigen som forarmet. Men også en tredje Ander Pottemager boede her yderst på østsiden i Nyportstræde. Han rømte dog i 163 fra byen. Når det er svært at opgive de nøjagtige adresser, skyldes det, at oplysningerne i mange tilfælde kun er hentet/fra skatteregnskaberne.

En pottemager Oluf Poulsen nævnes 1652 12/1 i tingbogen, hvor han kræver en vognmand for en kakkelovn, han havde omsat. Han forekommer også i tingbogen 1651(236), men kan ikke ses i skatteregskaberne.

Køge Arkiverne

Pottemageren Wulff Poulsen, der var med til ølgildet hos Daniel Potte - mager i Nyportstræde, fik borgerskab 2o/12 1633 og var født i Itzehoe. 1641-45 ses han at bo Kirkestræde 29 eller om hjørnet i Laughusstræde. Det er bevist, at han lavede kakkelovnspotter, idet der 1646 foreligger en regning fra ham i Tryggevælde lensregnskaber, hvor han siges at have o sat en kakkelovn af egne potter i skriverstuen på Tryggevælde.
Det var den tredje ovn, som kom op i løbet af nogle år i skriverstuen. 162 satte Hans Jørgensen pottemager i Køge en ovn op. Den blev kasseret 163o til fordel for en jernovn, leveret af købmand Frantz Henrichsen, Brogade 7. 1646 leverede så Wulf Poulsen sin ovn, fordi jernovnen "ikke kunde afdra Røgen", som det hed.

Wulff Poulsen boede 1648 i boligen Nyportstræde 7 - og derefter 1649 -54 til leje i dr. Otto Sperlings bolig i Lovportstræde (Jernbanegade). Han ble 22/8 1654 begravet på Klosterkirkegården. Der blev betalt 3 mark for grav stedet og 3 rdl. for klokkerne. Det sidste beløb, hvis størrelse viser pot- temagerens økonomiske situation, forklarer, at han ikke hørte til de mindr pottemagere i byen. Han efterlod sig enken Dorthe Andersdatter og sønnerne Johan og Wulff Wulffsen. Pottemagerne Morten Baade og Willum Hindtz samt Rasmus Olsen nævnes som formyndere for børnene. Følgende effekter fore - kommer blandt hans efterladenskaber:

Brændte kakkelovnspotter	18 mark,
2 potteskiver	16 mark,
Nogle brætter at sætte potter på	5 mark,
Forme	5 rdl.
Brændte potter	4 rdl.
En potteovn og en blyovn	9 rdl.
En blysigte og en mursten	2 mark,
Gæld for bly i København (Skifteprt.1655,195)	13 mark.

Nyportstræde 17: Ifølge skødeprt. solgte pottemageren Jørgen Pedersen denne gård 2/4 1593. En datter var gift med en pottemager Vendalinus

Køge Arkiverne

Pottemageren Søren Rasmussen,der var født i København og fik borgerskab 2o/12 1633,hørte til de mindre håndværkere og flyttede ofte:1638-39 boede han Nyportstræde35,hvor der dengang lå to nybyggede våninger,og derefter: 1639-4o Nyportstræde 9,
1641-42 Nyportstræde 6,
1643-49 Nyportstræde 9.

Indenfor disse år ses han 1647-48 både at have boet i Nyportstræde 9 (tilligemed Hans Pottemager) samtidig med at de begge nævntes ved en af boligerne i Sct.Gertrudsstræde (Hestemøllestræde).Måske er her tale om at de deltes om et værksted.

Da pottemageren Morten Baade 16/7 1649 fik skøde på boligen Nyportstræde 9,flyttede Søren Pottemager ud i den bolig,Morten havde beboet yderst i Nørregade,nuv.nr.36(38).Denne bolig var Søren Rasmussens sidste som udøvende pottemager. I 1656 fik han en af boligerne i "den aabne Gaard" i Kirkestræde,hvor biblioteket nu ligger.Disse boder var forbeholdt fattige,og her døde han i 1657 og blev begravet 26/4 på Klostergården.Byen bekostede gravstedet og lod "Mellemklokken" ringe for ham.

Pottemageren Espen Bjørnsen omtales første gang 1654,hvor han på sin kones,Frochen Jensdatters,vegne,gav afkald på hendes arv efter faderen Jens Nielsen.Espen nævnes også ved pottemagergildet hos Mads Slagter i Brogade 1655 og ses 1656 at have overtaget Søren Rasmussen Pottemagers bolig på østsiden i Nørregade(nr.36 eller 38).

1657 hedder det i regnskaberne om Espen Pottemager:"Er af Byen",hvilket vil sige, at han var flyttet.Det var muligvis til Bornholm, for da han 1663 atter er tilbage i Køge, hedder det i kirkeregnskabet:1663 2o/8 blev Espen Pottemagers søn"af Boringholm " begravet på den store kirkegård.[1] I 1669,blev atter en søn begravet,og der blev ikke sparet på klokkerne. Han boede da på Torvets nordside.

Claus Jacobsen Bogbinder var blevet formynder for Frochen Jensdatter,da hendes fader døde,og pottemagerfamilien havde lidt mere end til dagen og vejen. I årene 1671 -73 boede de til leje i Morten Baades bolig Nyportstræde 9,men ved Espen Pottemagers begravelse 12/4 1674 ses familien

1)Det siges dog "som døde hos Rasmus Pottemager i Nyportstræde".

Køge Arkiverne

at være "til Huse" i Maren,sal.Claus Bogbinders våning nuv.Nørregade 11.Begravelsen foregik på den store kirkegård,og der blev betalt både for spir-og mellemklokken.

1681 ses enken,Frochen Jensdatter,at have betalt for sin svends begravelse.Hun boede da Nyportstræde 13,men ses at have forladt boligen 1684 for at have bosat sig overfor i nr. 14,der var en såkaldt "aaben Gaard" med et par boliger for fattige. Hun var i øvrigt enke for anden gang, idet hun efter Espens død giftede sig 2/4 1676 med pottemageren Hieronimus From,der døde 1680.

1612-13 forekommer en Hans Pottemager,der boede i Kirkestræde på vestsiden og muligvis er identisk med Hans Henrichsen Pottemager,der omtales i sagen om Køge Huskors. Men der er flere med navnet Hans Pottemager: Hans Jørgensen,der 1628 opsatte en kakkelovn på Tryggevælde, er tidligere nævnt, og 1637 fik Hans Lauritzen Pottemager en bøde for slagsmål.

Da der i årene fremover forekommer to pottemagere,der kun nævnes som Hans Pottemager/er deres økonomiske situation en hjælp til at adskille dem på de forskellige steder,hvor de forkommer:

I I årene 1638-54 ses en Hans Pottemager at bo på det område,som dengang kaldtes Sct. Gertruds kirkegård,d.v.s. i en af boligerne i Sct. Gertrudsstræde.Det kan være Hans Lauritzen,som nævnes i tingbogen 12/1 1651...1654 er Hans Pottemager bosat i Lovportstræde(Jernbanegade) på nordsiden,men efter svenskekrigen er han atter tilbage i Sct. Gertruds stræde.Kirken havde penge tilgode i boligen i Lovportstræde og bestemte 1662,at den måtte sælges for hvad man kunne få for den.[1]

Hans Pottemager forekommer 1662 blandt beboerne i Sct. Gertrudsstræde og siges at være forarmet.Og i det følgende år hedder det:Hans Jørgensen er ikke at finde", 1667 nævnes Ingeborg Pottemagers ved stedet og ses der indtil 1675,hvor hun blev begravet på Klostergården.

II Hans Pottemager nr.2 er let at følge, fordi han i årene 1648 -

1) Kirkeregnskaberne nævner:1646 23/8 begravet pottemager Hans Sippels barn på Klostergården.

Køge Arkiverne

1665 boede blandt de fattige i den "åbne Gård"på Fændediget og blev begravet 1665 på Klostergården.Muligvis er det den Hans Mathiesen,der omtales pg.72 eller Hans Holst pag. 81.?

Vestergade 19: Denne gård havde oprindelig tilhørt den velhavende handelsmand Ivar Caspersen Schiøller og var bygget 1623.Da svenskekrigen kom, forlod han byen og lod gården stå ubeboet,hvilket også førte til,at den efter krigen blev betegnet som ruineret.En slægtning til ham,Herman Schiøler til Bavelse,solgte den 1698 til Morten Baades søn,Jens Mortensen Pottemager

Gården beskrives i 1736 således: Gadehuset, 12 fag ,incl.porten,i mur - og bindingsværk, samt 5 fag brændehus.Jens Mortensen havde stadig gården, ,men ses 1742 at have overdraget den til sin søn,pottemager Morten Jensen. 1745 solgte Morten Jensen Pottemagergården til Niels Pedersen Pottemager. Det omtalte brændehus har sikkert været pottemagerens værkstue, for i skødet nævnes det som et baghus med en god potteovn.Bag samme baghus lå haven,som ifølge skødet var 25o alen lang til åen og 24 bred. Meget taler for, at det var den samme Niels Pedersen Pottemager,der omtales i"Buchens Gård",som her havde fået sin egen gård,efter at han i mellemtiden havde forsøgt sig i en mindre gård på Torvet 2o.

Niels Pedersens enke blev i 1788 gift med pottemageren Henrich Berentsen der havde fået borgerskab 8/1 1788.Efter Henrich Berentsens død 18o3,fortsatte enken,Anniche Jordhøj,med en svend,Anders Jørgensen.Denne havde været der en del år og fortsatte til 18o7,hvor han selv fik borgerskab og købte 18o9 Torvet 26.

I 18o8 var Anniche Jordhøj Pottemagerske alene i byen om erhvervet.Det ses da, at hun havde tre svende,deriblandt Christopher Nielsen.Pottemagergården i nr.19 solgtes 1814 til en brændevinsbrænder,Henrich Olsen,der boede tværs overfor, og hermed sluttede 115 års pottemagervirksomhed. Christopher Nielsen,der fik borgerskab a) som pottemager,nedsatte sig senere i Vestergade 17.

a) 1824.

Køge Arkiverne

Nørregade 2

Hvor den gamle arrestgård ligger i dag lå til langt hen i 17oo-tallet en gård,der bar navnet "Buckens Gård".Den bestod faktisk af 2 sammenbyggede våninger på i alt 11 fag gadelænge,var 2 loft høj og havde fået navn efter købmanden Hans Buck,der nævnes ved gården allerede 1614(borgerskab 1599) og hvis enke,Lisbeth Hans Bucks, beboede stedet,indtil gården blev besat af svenskerne 1658.

I 1722,hvor pottemager Thomas Caspersen købte gården(skødeprt.112)tilhørte den købmand Diderich Knudsen Bruun i gården overfor på hjørnet af Torvet, som havde lejet den ud til en hattemager, men selv gjorde brug af kælderen under samtlige 11 fag til øl- og vinkælder.

Tilsyneladende boede pottemageren i begyndelsen i gadehusets fire nordligste fag og benyttede gården nordre sidelænge(16 fag) til værkstue med tilhørende potteovn. Han døde 9/11 1729(Skifte 173o,59,81), hvorefter enken,Marie Lisbeth Jacobsdatter, giftede sig med en skomager,Hans Ivarsen. Gadehusets fire nordligste fag og sidelængen med værkstuen blev derefter bortlejet til en pottemager.Blandt disse var følgende:

1734 -37	Niels Pedersen
1738 -39	Andreas Hansen
174o	(ingen pottemager)
1741 -44	Johan Neumann Pottemager
1745	Niels Pedersen -

Fra 1746 og i årene fremover ses ingen pottemagere at have beboet stedet, ligesom der heller ikke i årene mellem 1612 - 1722 havde boet nogle med dette erhverv i gården.

Vestergade 5

Pottemageren Andreas Hansen ,der var gift med en søster til skomager Hans Ivarsen,købte 2/4 1739 gården Vestergade 5,som bestod af 8 fag gadehus incl porten, i mur-og bindingsværk 2 loft høj,og her indrettede han et pottemagerværksted.I skiftet efter ham 1749 omtales værkstedet med en bilægger-ovn,og i brændeskuret fandtes en potteovn.Der var have helt ned til åen. Enken,Marie Ivarsdatter,nævnes ved gården 175o.

Køge Arkiverne

Torvet 26

Pottemager Anders Jørgensen købte 3o/12 18o9 denne gård af Carlsen på Gl.Køgegård.Han havde fået borgerskab 12/5 18o7 og ses at have virket som pottemager i gården indtil 1844,hvor gården blev solgt ved auktion til handelsmanden S.J. Tvermoes.

Nyportstræde 6

Boligen ses i årene 1641-42 at være beboet af pottemager Søren Rasmussen. Samme bolig var fra 1713 - 21 beboet af HansLauritzen Pottemager,som fik borgerskab 3/1o 1713 og selv købte boligen 18/4 1719(skødeprt.24),men han døde allerede 1721 og blev begravet på den store kirkegård.

En pottemager Johan Gottlieb Franck,der var født i København og 1794 14/1 fik borgerskab,ses 1799 at bebo ejendommen på hjørnet af Vestergade og Jernstøbervænget,nuv.matr. 38. Han var her til 18o3,men havde i årene 1795 -99 boet Vestergade 11.

Pottemageren Christopher Nielsen,der fik borgerskab 8/6 1824,boede i årene 1825-5o Vestergade 17.Enken blev tilsyneladende gift med en Svend Pottemager ?

Desuden har følgende personer fået borgerskab som pottemagere gennem årene:

Jochum Dubiger	1781 16/1o,
Niels Jensen	1838 7/5, opsag 187o,
Lars Hansen Jørgensen	1852 19/8, født i Køge,
Søren Møller Jensen	187o 3o/9,
Johan Bærent Larsen	1848 2o/3.

E. S. Fransisca Carlsen taler i sit værk om Køge om en pottemager i Aashøj,som havde en temmelig stor virksomhed. Om denne mand nævner kæmnerregnskaberne 1688 7/2 følgende:

"Efter magistratens befaling har jeg(kæmneren)givet og betalt til samtlige pottemagere her i byen 5 rdl.,hvilke penge de udgav til en pottemager i Aashøj,som han havde dem fortrængt for nogen fortræd, han antræffede i Ringsted,da de hans potter borttog.
Herefter forbød herskabet ved Gl.Køgegård pottemagerne leret,indtil de 5 rdl. blev betalt.Og da de ikke kunne afstedkomme at betale,haver byen på deres vegne forstrakt,som de igen haver at betale,når de igen kan det afstedkomme."

I Tryggevælde amts regnskaber 1711 hedder det: Aashøj by Mads Frederichsen har tilforn brændt nogle potter,men har ikke i 4 års tid brugt sit håndværk,såsom han er bondefoged ved Gammel Køgegård.

Køge Arkiverne

Kildehenvisninger:

Køge ved 1600-tallets begyndelse:

1) Køge byfogedregn.1601-58,reg.108 b,nr.107 a,b, R.
2) Rådstueprt. 14/7 1615,L.
3) Byfogedrgn.bilag 1615-18,R.
4) Byfogedrgn.9/10,13/10 1624.R.
5) Byfogedrgn. 22/10 1617,
6) Byfogedrgn. 1607-12,proviant: 15/10 1605,29/5 1613,15/5,16/8,27/9
7) Byfogedrgn.1618-19, 3/10 1617.
8) Byfogedrgn. 1628-29,
9) Byfogedrgn. 1626-27,
10) Tingb.23/8 1624 (bopæl: Brogade 7),
11) Byfogedrgn. 19/8 1639,
12) Tingb.19/8 1639,byfogedrgn.12/9 1639,tingstokkene fornyet 1682-83,kæmn.
13) Byfogedrgn.1647-48, rgn.
14) Byfogedrgn. 1637,
15) Tingb.1666,167,
16) Byfogedrgn. 30/1 1637,
17) Byfogedrgn. 1630-31,
18) Kæmnerrgn. 1682-83,
19) Kirkergn.10/5 1665,skødeprt.3/4 1665,
20) Suhms ny Samling bd.3,1,98. Tingb.28/1 1650,142,Herman Zesterflet.
21) Kæmnerrgn. 1638,skødeprt.23/5 1653,
22) Fundats-og inventariebog,Køge rådstuearkiv 1523-1736, L.
23) Tingb. 18/7 1636,
24) Tudsegraven: Tingb.12/10 1628,2/3,13/4 1629,,22/7 1633,20/6 1636,
8/5 1643.Kæmnerrgn. 1627.Skifte:Anne Hansdatter 1630,395,
25) Tingb. 2/3, 13/4 1629,
26) Tingb. 21/6 1641,
27) Skødeprt.1638, 4.1657 boede hyrde ved Nørreport: kæmnerrgn.1657,
28) Skødeprt.25/2 1660,tingb.1665 18/9,93,
29) Kæmnerrgn. 7/4 1624,
30) Rådstueprt.5/8 1641,
31) Rådstueprt.17/10 1635,
32) Byfogedreg. 1639-40. R.

Køge Arkiverne

I Trediveårskrigens kølvand

33) Kancelliets brevb.22/4 1623,
34) Kæmnerrgn. 1624.(I kæmregn. 1684: 4 store sten beslået til at hænge
35) Kæmnerrgn.1624,1629, på soldaterne)
36) Kæmnerrgn. 1625, Tryggevælde lens-regn. 1625, R.
37) Sjæll.register 28/4 1625, R.
38) Rådstueprt.11/7 1628,kæmnerrgn. 1625-3o,
39) Rådstueprt.12/1,6/8 1628,
4o) Kancelliets brevb. 3/11 1629,
41) Kancelliets brevb. 15/2 163o,rådstueprt. 28/12 1636,
42) Rådstueprt. 1o/1, 28/1 1631,
43) Kæmnerrgn. 163o-31,
44) Køge fattigvæsen, regnskaber 1632-33, L.
45) Rådstueprt. 1631,
46) Byfogedrgn.29/11 1628,2/1o 1629,tingb.19/7 1624,Personalhist.Tidsskr. I, 22o.
47) Kæmnerrgn. 2/9,24/9,4/1o 1631,
48) Kancelliets brevbøger 1631,
49) Tryggevælde lensregn. 1631,R.
5o) Kæmnerrgn. 1631,
51) Kæmnerregn. 8/11, 1o/11 1631
52) Kæmnerregn. 1631
53) Kæmnerrgn. 1632,

Branden i 1633

54) Brandforhør: Rådstueprootokollen 22/6 1633,
55) Skifteprt. 1616,176, 18/1o 1626,
56) Tingbogen, 1638 3o/4, skifte efter(Maren Simsdatter)1626,57, Jens
57) Kæmnerregn. 1635, Andersen i Brostræde
58) Kæmnerregn. 1635,
59) Kæmnerregn. 1627,
6o) Tingb.1635,37,kæmnerregn. 1635,
61) Indlæg til Registranterne 4/4 1634,R.
62) Tingb. 1o/4 1634,26/1 1636,
63) Tingb. 25/8 1634,26/1 1636,
64) Rådstueprt. 1633 13/11,19/11,kæmnerrgn. 1636-37,

Spildevandsproblemer.

65) Kæmnerrgn. 1635,
66) Tingb. 1643,71,
67) Tingb. 27/9,5/11 163o, 14/2 1631, 11/6 1649,
68) Kæmnerrgn.1631,1635,rådstueprt.14/6 1642, tingb.1641,9,rådstuen:Div. sager, 4. 1782.

Køge Arkiverne

69) Rådstueprt. 14/6 1642,tingbog 1664-65, 72,
7o) Kæmnerrgn. 1642,1649,
71) Tingb.1628,92,49,9o, 1647 26/7,
72) Kirkeregn. 1634-35,
73) Kæmnerrgn.1624(med undtagelse af Sudertorvet),
74) Rådstueprt.25/8 1646,
75) Lægd i byfogedrgn.1639-4o,R.
76) Køge bys grundtaksation 1682 nr. 251, Bjerggades vestside,
77) Tingb. 1662,52,
78) Tingbog 1664-65, 72, tingbog 1631 7/2,
79) Tingb.1641-42,9,rådstueprt.1639 7/5,19/8, 16/11 1641,9/8 1642,14/6 25/8 1646 - (1642.
8o) Rådstueb. 14/6 1642,
81) Kæmnerrgn. 1632,
82) Tingbog 1664-65, 72,
83) Kæmnerregnskaber,
84) Kæmnerregn. 1627,1635,
85) Kirkeregn. 1671-72, 171o-11,
86) Tingb. 1665,74,
87) Kirkergn. 171o-11,
88) Kirkergn. 1674,
89) Kæmnerrgn. 4/9 1632, 1638-39, 1682-83,
9o) Tingb.1643,71.Rådstueprt. 18/2 1662,
91) Tingbog 1649
92) Tingb.31/7 1654, 1649, 51,
93) Kirkergn. 1671,
94) Rådstueprt. 1681-87, 69,
95) Skødeprt. 4/5 1588,19/7 1591, 17/4 1639,
96) Skødeprt.4/5 1588, tingb. 26/5 1628,
97) Skødeprt. 13/8 1593,
98) Skødeprt- 1589,
99) Skødeprt. 159o 2/1.Rådstueprt. 14/1 1597,
loo) Tingb. 19/8 1633,
lol) Skifteprt. 1616,151,
lo2) Skødeprt- 23/6 1593, 17o3,88, Rådstueprt. 22/3 1642,tingb.11/6 1649,
lo3) Skødeprt. 1/12 1589,Erich Helmers skifte 8/9 1662,tingb.1628,11o,
lo4) Kæmnerrgn.1631-32.Skødeprt.164o,22.Tingb.1647,46.Kirkergn.jordskyld; 165o,1656, 1658, 1674, 1681.
lo5) Kirkergn. 1674,1681.
lo6) Kirkergn.: Jordskyld 163o-31,

Køge Arkiverne

1o7) Rådstueprt. 18/7, 25/7 16o6, tingb. 3/5 1641,
1o8) Køge rådstuearkiv, Div. sager, 4: 1782 var her 11 alen plankeværk

Talrige skeltrætter

1o9) Tingb. 22/8 1625,
11o) Tingb. 16/7,1o/9 1632, 1651,112,
111) Rådstueprt. 1o/5 1631,
112) Tingb. 1/9 1623,
113) Tingb. 1649 23/4,
114) Tingb. 23/8 1624,3o/8 1624,7/6 1624,6/2 1626,21/5,28/5 1627,14/2 1631, 1651, 112,
115) Tingb. 28/8,27/1o 1626,
116) Tingb. 16/9,5/1o 1635,
117) Skøde prt. 14/7 1595, tingb.16/7, 1o/9 1632,
118) Tingb. 26/7,2o/9 1647,
119) Tingb. 22/7 1633, 13/1,2/7 1634,
12o) F. Carlsen: Gl.Køgegårds Historie,
121) Skifte efter Erich Helmers 8/9 1662,
122) Rådstueprotokollen 19/5 164o.

Byen hvor alle handlede

123) Tingbog 9/8 1647,
124) Rådstueprt. 1639 19/8,
125) Rådstueprt. 1644 9/7,
126) Tingb. 1629 1o/3,
127) Tingb.1652 27/9,
128) Tingb.1666 23/6,167,
129) Tingb. 163o 9/8, Dragerbro,skibsbro nævnt rådstueprt. 1634 12/8, 164o 5/5.
13o) Skifteprt. 1649
131) Vedr. rådstueprt. 22/2 1641, 24/1 1643,
132) Rådstueprt. 12/9,6/12 1637,
133) Tingb. 1641,117(Rådstueprt.5/12 1643: Porten til Bygårdsstræde kaldes her: Strandporten)
134) Tryggevælde lensrgn.1623-25,
135) Tryggevælde lensrgn. 1617,
136) Indlæg til Registranterne: 23/1o 1641,rådstueprt.9/11,3o/11 1641,
137) Tingb. 1642 1/8,
138) Borgerskaber: rådstueprt.(Sag om opsigelse:rådstueprt.19/5 164o),
139) Tingbog. 28/5 1649,
14o) Tingbog. 1649,64,rådstueprt.6/7 1631,13/1 1632,
141) Køge havneregnskaber
142) Rådstueprt.12/9 1637, 1634 12/8, 164o 5/5 (Skibsbro,dragerbro)

Køge Arkiverne

143) Rådstueprt. 1640,5,
144) Indlæg til Registranterne 2o/6 1647,
145) Tingb. 165o,233,

Byen ølkældere

146) Tingb.1632 17/2,
147) Tingb. 11/2 1632,
148)
149)Tingb. 1647 1/1o,
15o)Tingb. 12/11 1632,1649,12,1653,248.
151)
152) Kæmnerrgn.
153) Kancelliets brevb. 1631 2/4,
154) Tingb. 1662,81,
155) Tinb.1662,48,
156) Tingb.165o,8/12, Strid mellem naboer
157) Tingb. 1626 6/2,
158) Tingb. 1633 19/8,
159) Rådstueprt.1635 16/6,
16o) Tingb. 1634-35,93,
161) Tingb.1633 19/8,1665,99,
162) Rådstueprt.163o 5/3,
163) Tingb.1635,3/11,132.Sjæll.Tegn. 25,459 (Kongen bad byen skaffe
164) Østsjæll.Årbog 19o6,forlig 22/11 1634) bartskæreren en vogn).
165) Tingb. 2/1o 1635,
166) Københavns lensregn. 1635,
167) 7/9 1635, - -
168) Indlæg til byfogedregn. 1639-4o, R.
169) Rådstueprt. 163o 2o/8,
17o) Tingb. 16367/3,
171) Kæmnerprt. 1629,regnskaberne),
172) Rådstueprt. 1631 3o/8,1641 12/1,
173) Tingb. 1634 17/3,
174) Rådstueprt. 1644,1o.1646,15
175) Kirkergn. 1633 5/9 (49 drenge i latinskolen og 12 i den danske skole
176) Rådstueprt. 12/7 1637, 9/1 1638,
177) Sjæll.tegn. 1639 11/5, R.
178) Tingb. 165o,5o,

Køge Arkiverne

Gadeoptøjer

179) Tingb.1637-38,8o(3o/1o 1637),rådstueprt. 1641,8/1o,tingb.1647 1/1o.
18o) Tingb. august 1634,
181) Tingb. 1628 28/4,5/5,
182) Rådstueprt.1641,6.1646,14,
183) Tingb. 1647 1/1o,
184) Rådstueprt. 1628 21/11,
185)Tingb. 1634 2/6,
186) Tingb.1649 7/5,
187) Tingb.1653 29/8,
188) Tingb.1647,66,
189) Tingb.1652 22/8,
19o) Tingb.1653 7/11,
191) Tingb.1649 2/4, skødeprt.1647,93,
192) Tingb. 1649, byfogedregn. 1649-5o,
193) Byfogedregn. 1639-4o,
194) Tingb. 1654,62,
195) Tingb. 1649, august,
196)Tingb. 1652 15/11,
197) Tingb.1654 2o/2,13/3 -54.Skifte efter Enevold Brochmand 1654.
198) Tingb. 1624 27/9,
199) Rådstueprt. 17/12 1639, 3/5 1642.
2oo) Tingb. 2o/2 , 13/3 1654,
2o1) Rådstueprt. 22/6,3o/6 1646,
2o2) Kæmnerregn. 165o, Bøndernes pligtsrejser
2o3) Kancelliets brevb.8/1 1637,kæmnerrgn.1637-38,tingb.1637 4/6,
2o4) Kæmnerregn. 1645, 1653,
2o5) Kæmnerrgn. 1652,
2o6) Rådstueprt. 1643 17/1,27/4,
2o7) Rådstueprt. 1631 29/6,3o/12,
2o8) Kæmnerrgn. 1624 7/4,
2o9) Kæmnerrgn. 163o-31
21o) Kancelliets brevb.1634,676,
211) Kancelliets brevb.1634,5o3,
212) Tryggevælde lensrgn.1634-47,
213) Kæmnerrgn. 1635,
214) Kæmnerrgn.1643 24/4,
215) Tingb.1639 11/11,
216) Kæmnerrgn. 165o-51,

Køge Arkiverne

217) Kæmnerrgn. 1643,
218) Skovfogedregn.(Rigsarkivet),
219) Kæmnerrgn. 164o,
22o) Kæmnerrgn. 1636,
221) Chr.4.s breve,Claus Thor Schmede sendte proviant til kongens felt-lejr: Sjæll.tegn.16/12 1625, 12/3 1626,tingb.12/11 1627,Tryggevælde lensregn. 6/5 1626.
222) Tingb.1662,78,
223) Rådstueprt. 1644 1/3,
224) Tingb. 1634 11/8,
225) Rådstueprt. 162o 8/12,
226) Kæmnerrgn. 22/6 1631, rådstueprt. 1645 22/4,
227) Kæmnerrgn. 1643,
228) Rådstueprt. 1642 16/6,
229) Rådstueprt. 1643 19/12,
23o) Tryggevælde lensrgn.
231) Rådstueprt. 1643 11/4,
232) Rådstueprt.1642 14/6, 1643 4/7,
233) Rådstueprt. 1643 12/7,
234) Rådstueprt. 16/2 1643,
235) Rådstueprt. 1638 24/4, 1643 2/3,
236) Rådstueprt. 1643 27/11,
237) Rådstueprt. 1643 12/1,13/1,
238) Rådstueprt. 1644 7/5,
239) Rådstueprt. 1644 24/1,
24o) Rådstueprt. 1644 14/2,1643 31/1,
241) Rådstueprt. 1644 17/5,
242) Rådstueprt. 1644 16/5,
243) Rådstueprt. 1644 25/6,
244) Rådstueprt. 1644 1o/7,4/8,
245) Rådstueprt. 1644 29/1o
246) Rådstueprt. 1644 31/1o,
247) Rådstueprt. 1645 1/7,22/4,1646 3o/6,
248) Rådstueprt. 1645 1o/5,
249) Kancelliets brevb. 1645 16/3,
25o) Rådstueprt. 1643 1o/1,
251) Tingb.1623 24/3,
252) "Nyeste Skilderier af København"

Køge Arkiverne

Kirkens indflydelse

253) Kirkeregn. 1631,1633,165o.rådstueprt. 1631 (at prikke borgere) rådstueprt.1645 2/9.

254) Kirkergn. 1633,

255) Kirkergn. 1643,

256) Rådstueprt. 19/5 1626,kirkergn. 2o/1o 1631, døde,

257) Kirkergn. 1633 19/1o,1644 15/6

258) Kirkergn. 1646,

259) Tingprt. 1643,5o,

26o) Kirkergn. 1633(93 læs jord og sand køres bort),

261) Kæmnerrgn. 1631,

Nørregade 24 nr. 262)

Køge Byes grundtaksation 1682 og 1778 (L),skødeprt. 1738,226(24/4) og

263)Køge Byes Grundtaksation 1682,Bygningstaksation (177o,286, 1736 i samme pakke(Rådstuearkivet:Landsarkivet nr. 2o5)

264)Kirkergn.1629-3o,1634,

265) Kirkergn. 1633,

266) Skifteprt. 1633,8o,32o,

267) Tingprt. 2o/4 1629,

268) Tingprt.1627-3o,44, rådstueprt.1628 29/2,

269) Skødeprt. 1639,

27o) Tingprt. 1642 21/11,

271) Indlæg til Registranterne 1634 25/1 (R).

272) Sjæll.Tegn.27,4oo.Sjæll.Reg.1643,21,262,Sjæll-Tegn.1642),

273) Køge byfogedrgn. 1646-47, (R),

Kapellangården

274) Kirkergn.: 1629-4o,1648-54, 1661-76,169o-96,17o2-o3,17o6-14,

275) Kirkergn. 1657-58,1661-62,

276) Kirkergn. 1643-44(nyt stuehus i præstegården),1667,1633 5/9,syn:

277) Tingprt.1665,67,Wiberg: Præstehistorie, rådstueprt.23/7 165o.

Køge Arkiverne

Vestergade

278) Tingprt.1622 19/8,1/9 1623,15/9 1623,

279) Skødeprt. 1589 6/1o,tingprt.23/5 1642,2/12 1644,1665,45,

28o) Skødeprt. 1638,164.1641,19, 34,11/6 1589,1736 11/6,25/6,1769 1o/6.

281) Skifteprt. 1616,176,

282) Køge byfogedrgn. 1615, rådstueprt.22/6 1633,

283) Skifteprt. 1626 18/1o,

284) Skiftebreve 1647,

285) Køge Byes Grundtaksation 1682,tingprt.4/9 1637,skødeprt.12/5 1642, Tingprt. 1641,63, 7/6 1641,2,købsbrev 3o/5 1636), tingprt.18/7-36,

286) Tingprt. 1632,16/7,1o/9,

287) Personalh.Tidsskrift bd.2,ræk.5,kæmnerregn.163o,

288) Et relief over borgmester Christen Caspersen Schiøllers gård forstillende "Dragelejen" (lad dem drages)er eneste fremstilling på dansk grund,men ses i Braunchwig 1467-7o og 1512 og Stock - holm 1558, kæmnerregnskaberne,

289) Sjæll.Reg. 1584 7/9,

29o) Kancelliets brevbog 2/7 1588, 13/9 1598,

291) Danmarks Kirker, bd.I , skødeprt.25/6 1587,25/9 1587,22/7 1588, 2/7 1589,

292) Køge Fattigregnskaber.Kronens Skøder 1751, (R)

293) Danmarks Kirker bd. I.

294) Rådstueprt. 1596,

295) Personalh. Tidsskrift bd.2,ræk.5,

296)Rådstueprt. 1597-98, kæmnergn. 163o,

297) Tingprt. 1632 16/7,1o/9,

298) Skødeprt. 29/4 1637,11/1o 1641,

299) Tingprt. 18/7 1636,(Havens længde fra Vestergade til åen var 1588 ifølge skødeprt. 12/2: 245 ½ sjællandsk alen)ud for nuv.nr. 29.

3oo) Tingprt. 1638 4/6,

3o1) Tingprt. 1641 7/6,

3o2) Tingprt. 1641 11/1o,

Køge Arkiverne

303) Skødeprt. 1642 18/4, tingprt.1655, 206,

304) Køge Havneregnskaber 1636-1766 (L),

305) Rentekam. kgl.Resolution nr. 514 15/1 1663 og org.312 af 3/12 1672.

306) Feltmarskal, grev Rutger von Aschebergs Lefwerne,Kgl. Biblioteks håndskriftssamling : Ny kgl.Samling nr. 387 E, folio,

307) Kæmnerrgn. 1658,

308) Rtk. Kommissionen af 4/1 1661 (R), Køge Fattigregnskaber,

309) Havneregn. 1663-65,

310) Tingprt- 1663,96, vdr. Rasmus Schiøller overdrag.af nr. 21,

311) Personalh. Tidsskift bd.I,220,II,315,kæmnerrgn. 1674,

312) Danmarks Kirker bd.I. Personalh. Tidsskift bd.I,220,II,315,

313) Tingprt. 1/8 1664,14,

314) Personalh. Tidsskrift bd. I,220,bd. II 315,

315) Køge Byes Grundtaksation 1682 (rådstuearkivet nr. 205 L)

316) Skødeprt. 1721 24/5, 76, 1809, 360,

317) Birkeskriver Mads Stehrs vænge skødeprt. 1796,439,skødeb.1809,

318) Hans Hansen Ravns skifte, skifteprt. 1658 4/6 (1661-62), 360)

319) Tingprt.1642 1/10,

320)Rådstueprt. 1631 16/8,30/8,Jacob Cortsen: tingprt.24/1 1631,

321) Skifteprt. 12/4 1665,85, enkens skifte: 1682,73,trolddomssag:

322) Skiftebreve 1647, pag.6tingprt.1654-56,

323) Rådstueprt. 1645 3/7,

324) Tingprt.: 8/6 1627,5/4 1630,1635,27,1637,80,1638,167,1643 4/7,

325) Tingprt. 1635 3/11, 9/10.

326) Skiftebreve 1647,Køge Byes Grundtaksation 1734, (L),

327) Tingprt.1623 15/9, 1646 28/9 (dom),

328) Tingprt.1622 19/8,1623 1/9,1632 14/5,16/7,10/9, 1646,29.1627 26/7

329) Tingprt. 1663,229,1674 1/6,1682 13/2.Skifteprt. 1682 2/3.

Køge Arkiverne

Nyportstræde

330) Skødeprt. 3/7 1587,1/3 1591, 1639 12/8,1648 8/2, 1643, 45, Tingprt.1650, 161,1661,9. Tingb.1635 12/1,1648 8/2,1655 3/12.

331) Rådstueprt. 1606 25/7,

332) Tingprt.4/4 1642,skødeprt.1639,8.1/4),

333) Skifteprt. 1638 13/7, kirkergn. 1637-38 og jordskyld 1631- 58)

334) Skødeprt.1641,40,1653 31/1,tingprt. 1642 4/4, 6/6,Årbog:Kbhvn.amt 1951.

335) Kirkeregnskaber: jordskyldslister 1631-1700,skødeprt.1646,57, Køge Byes Grundtaksationer 1682 og 1734, nr. 205 i rådstuearkiv. Kæmnerregnskaber.Ligningslister i rådstuearkivet 1732-1845 nr.

336) Tingprt. 1638,42. 1665, 73, grundtaksationen 1682 nr. 103?06-211.

337) Skifteprt. 1635,34,

338) Køge Byes Grundtaksation 1682 og 1778, kirkeregn.Jordskyld 1631.

339) Kæmnerregn. 1635, grundtakstionen 1682 nr. 205 i rådstuearkiv,

340) Køge byfogedregnskaber (R)

341) Rådstueprt. 1646 3/3,skødeprt. 1656,11,

342) Kgl.forordning af 24/12 1624

343) Skødeprt. 1656,8,

344) Rådstueprt. 1641 17/12,kirkergn.1654 -55, Trygevælde lensrgn.1660.

345) Tingprt.1649 16/7,1663,189 13/7,skødeprt. 1669,47,rådstueprt. 22/5 1654,grundtaksationen 1682 matr.274, skifteprt. 1686,157.

346) Skødeprt. 1593 25/6, tingprt. 1651 12/5,

347) Rådstueprt.1629 16/12,1638 24/4,tingprt.: 1636 7/3,1637 6/11, tingprt. 1638 (rådstueprt ?)18/12,tingprt. 1643 16/5,1650,233.

348) Rådstueprt. 1624, tingprt. 1633 15/4,

349) Rådstueprt. 1681-87,194, Grundtaksationen 1682 nr. 205 i rådstue-

350) Skødeprt. 1593 26/3, arkiv

351) Kæmnerregnskaberne, KONGEREJSER

352) Tingprt. 1652,367. kæmnerregn.1650-52,

353) Kæmnerrgn.1652, rådstuearkivet:Div.sagligt 4,1802-03

354) Kæmnerrgn.1653,

355) Kæmnerrgn.1655,

356) Div. kæmnerrgn.

357) Kæmnerrgn. 1650 16/5,20/9.

Køge Arkiverne

358) Kæmnerrgn. 1657,

359) Kæmnerrgn. 1657,

36o) Kæmnerrgn. 1658,

361) Kæmnerrgn. 1658 8/2, Svenskekrigen 1658 -6o

362) Feltmarskal,grev Rutger von Ascherbergs Lefwerne: Kgl.Bibliotek: Ny kgl.Samling (Håndskrifter) nr. 387 E.folio,

363) Tingprt. 1662 17/2, 38,

364) Grev Rutger von Aschebergs Lefwerne, kæmnerrgn. 1658 13/3,27/2, (se 362)

365) Ove Juels dagbog,

366) Kæmnerrgn. 1658,

367) Rtk. 214,3o. Kommissionen 4/1 1661, fattigregnskaber 166o-63, Tingprt. 1662 18/8

368) Kirkergn. 1659, Arkiv og Museum bd. II,272,

369) Ditlev Bertrams skifte 8/2 1665, kæmnerrgenskaberne,

37o) F. Carlsen: Gammel Køgegårds historie,

371) Kirkeregnskaberne 1659-6o, fattigregnskaber 166o-61,

372) Kirkeregnskaber 1654,

373) Skiftebreve 1647, Kommissionen 4/1 1661, Rtk. 214,3o. (R),

374) Kommissionen 4/1 1661,kirkergn.: jordskyld 1658-17oo,tingprt.1662, 132, 1663 14/12,

375) Kæmnerregnskaberne 1658 -59, fattigregnskaberne 1658-59,

376) Tingprt. 16663,214,

377) Skifteprt. 1665 12/4,1682.73.tingprt. 1662,41,118,

378) Tingprt. 1662, 36. 1663,2o2,228,24/8.(1664, 4o.)

379) Rådstueprt. juli 1662,

38o) Rådstueprt. 1661 2o/8,27/8,

381) Kirkergn. 1661,fattigregn.1662,rådstueprt. 1662 2/9,

382) Rtk. 214,3o, Kommissionen 4/1 1661, kirkergn. 1658-62, Tingprt. 1662 18/8,

383) Kirkergn. 1657-58,

384) Rådstueprt. 1661,4o.

385) Kirkergn. 1658-59 1/4, 24/8,1662-63,

Køge Arkiverne

386) Skifteprt. 1641,17/1o,tingprt. 1664,25,3/1o.1665, 72,

387)Rådstueprt. 1661,11.1662,94.

388) Rådstueprt. 1662 4/3, 1661,25.

389) Rådstueprt. 1661 25/6,

39o) Rådstueprt. 1661,8/1,

391) Rådstueprt. 1662, 75,

392) Rådstueprt. 1661 7/1o,

393) Rådstueprt. 1662, 81

394) Rådstueprt.1662,81. 22/8 17o7 overfaldt 4 Kagstrup bymænd ridefogeden Jacob Larsen, De havde været på hovarbejde for Gl.Køgegå og ventede i Catrine,Poul Svendsens værtshus,Torvet 17, som tidl. bestod af 3 gårde.

395) Rådstueprt. 1682, Anne,Svend Poulsens skifte 1682,kirkergn.1659-6o.

396) Tingprt. 1663 3o/3, 228,

Brogade

397) Skødeprt. 1589 1/12,

398) Skødeprt. 1641 15/3, 1662 4/8,1637 14/8, tingprt.1636 4/4,1646 21/12,1653, 11o,1663, 134.kirkergn. 1665 købt af kirken 1o/5. -

399) Skødeprt. 1589 1/12, (Tingb.27/1 1662.

4oo) Tingprt. 1625 2o/6, jordskyld i kirkeregn. 1631-82, 3 mk. ,

4o1) Skifteprt. 1632, Søren Knudsen.

4o2) Tingprt. 1646 15/6, 1652,316, 1644,55,kirkergn. 1642-43,skødeprt

4o3) Tingprt.1634 17/3,kæmnerrgn. 1635, 1638,4

4o4) Tingprt. 1634 21/7,4/8,

4o5)Rådstueprt.1638 16/1, tingprt. 1647 1/8,16/8, 1648 28/8,9/1o.1649 4/1o. 1632 3/12.1637 21/8.

4o6)Tingprt. 1634 28/7,

4o7) Tingprt. 1625 16/5.1634 28/7.

4o8) Køge Byes Bygningstaksation 1736 (rådstuearkiv nr. 2o5) L.

4o9) Tingprt. 1628 28/4,

41o) Tingprt. 1647 16/5,1648 28/8,

411) Tingprt. 1635 16/6,

412) Tingprt. 1653 6/6,

Køge Arkiverne

Brogade 11

413) Tingprt. 1623 23/6, 1631 6/2

414) Rådstueprt. 1631,Tryggevælde lensrgn. 22/3 1638,

415) Rådstueprt. 1631 29/4.Kancelliets brevb. 1631 26/4,

416) Tryggevælde lensrgn. 1638 22/3,

417) Tingprt. 1635, 1o4,1636,36,47,49,52. Kancelliets brevb.1636: Sjæll.reg. 26,95,

418) Kirkergn. 1633, tingprt. 1639 28/1o.,

419) Rådstueprt. 164o 7/9,

42o) Tingprt. 1642 21/3, 1647 1/1o,22/11,

421) Tingprt. 1651 24/3,1652 17/3(1653 31/1o,277 -8o, 7/11)
Tingprt. 1653 31/1,1655 17/9, 1656 5/6, 7/7.

422) Skifteprt. 162o,II,156,1629 II, 388,

423) Tingprt.1631 7/2,

424) Tingprt. 19/12 (Hans Platz) 1642,

425) Rådstueprt. 16o7 13/11, tingprt.1662,118 (Jacob Bortig den yngre)
Kirkergn. 1686: Register vdr. jordskyld.

426) Tingprt. 1662, 81 (skete i vinteren 1661),

427) Skifteprt. 1631 13/2,

428)A. Petersen,Vallø Brogade 19

429) Anders Petersen: Vallø Historie,

43o) Personalh. Tidsskrift I,22o,tingprt. 1624 19/7 (afkald),

431) Rådstueprt. 1596 13/9, 16oo 2o/2,rådmand 1597-1613,byfogedrgn.: 1615,tingprt. 1627 16/7,

432) Kæmnerrgn. 1613-15, rådstueprt. 1616,(Hans Christensen betalte 6o2 rdl.)

433) Tingprt. 1623 18/8, 1626 3/7,

434) Tingprt. 1626 28/8,1627 21/5,

435) Kæmnerrgn. 1635,

436) Tingprt. 1634 17/3,1635 5/1o, 1636 29/2, 4/4,

437) Tingprt. 1634 21/7,4/8,1635 5/1o,1637 2/3,1647 16/5,9/8.

438) Tingprt. 9/1o 1647(1648),

439) Tingprt. 1649 4/6,

Køge Arkiverne

44o) Jens Ribers skifte:skifteprt. 166o 4/12,

441) Skødeprt. 1587 1/12,

442)F. Carlsen:Gammel Køgegårds Historie,

443) Skødeprt. 1589 21/7, skifteprt. 16o1(Berner Brede),kirkergn.jordskyld 163o-31,

444) Skifteprt. 16o8,Willum Lind, tingprt. 1625 19/12,skifteprt.1622,

445) Skødeprt. 1652 2o/2,1656 4/2,skifteprt. 1661 26/7,Erich Helmers)

446) Skifteprt. 1657, 275, Claus Henrichsen,

447) Koncept til Sjæll.Reg. 269,dat. 18/11 1661 (R).

448) Skifteprt. 1675, Cathrine Frandsdatter,67,

449) Kirkergn. 1662-7o,kæmnerrgn. 1662-7o,

45o) Tingprt. 168o,131,167,

451) Køge Byes Bygningstaksation 1736(nr. 2o5 i rådstuearkivet),L.

452) Tingprt. 1647 22/11,

453) Skifteprt. 1652,2o5,Erich Christensen,

454) Kæmnerrgn.1616, jordskyld i kirkergn. 163o-31,tingprt.1625 2o/6, skiftepr. 163o, Sjæll.Tegn. 163o vdr. Gert van Drey,

455) Skifteprt. 1629, 1631 6/7,21,Elias Sørensen Kræmmer,

456) Tingprt. 1649 2/4

<u>Gårdene Brogade 17-23</u>

457) Tingprt. 1631 25/4,kæmnerrgn. 1612,1617,tingprt.1636 4/4,29/2 1635 29/6

458) Tingprt. 1636 16/5,1646 23/11,

459) Skødeprt. 1669,46, kirkergn. 1654 (epitafium),

46o) Skifteprt. 162o,55, Frederich Clausen,tingprt.24/7 1626,1636 29/12.

461) Skifteprt. 165o (Anders Abrahamsen),249,1668 Karen Jensdatter,

462) Skifteprt. 17o5,296,Jens Falck,justitsprt.17o6,252 (sag smykke),

463) Skødeprt. 1686-98,12o(nr. 17 bliver til een gård),

464) <u>Brogade 21</u> Skifteprt. 1597,

465) Byfogedregnskaber 1611 24/11, R.

466) Kæmnerrgn. 1617,

467) Skifteprt. 1621,112,19/6, Dennis Christensen,

Køge Arkiverne

468) Kæmnerrgn. 1630-32,

469) Tingprt. 1632 12/3, 6/2 (Blassius vil lægge byen øde),

470) Tingprt. 1633 30/7,16/9 (gæld til Gjorslev),

471) Tingprt. 1635, 5/10,21/8 1637,

472) Tingprt. 1647 9/8,

473) Tingprt.1647 16/5, 1664, 263, 1648 9/10,1649 9/4,

474) Byfogedregnskaber 1615, Rigsarkivet.Brogade 23 a

475) Kæmnerrgn. 1623-24, skifteprt. Claus Bagger 1629

476) Tingprt. 1632 3/10,kæmnerrgn. 1635,

477) Tingbogen 16/1 1638, (rådstuebog 16/1 1638)

478) Tingprt. 28/8 1648,

479) Tingprt.9/10 1648 (købsbrev)

Brogade 23 b

480) Kæmnerrgn. 1612, jordskyld i kirkergn. 1630-31,

481) Tingbogen 1632 3/12,

482) Tingbogen 4/6 1649,

483) Køge Byes Gründtaksation 1682, jordskyld i kirkeregn.1658-1700.

484) Tingbogen 1634 21/7,4/8,

485) Kæmnerrgn, 1696, Tingbogen 20/7 1676,skødeprt. 1705,125,(solgt 1705 til hr. Ivar Jacobsen)

486) Justitsprt. 1697,kæmnerrgn. 1697,

487) Auktionsprt. 29/11 1693,

488) Skødepr. 21/8 1699,rådstueprt. 12/7 1698,skødeprt. 1707 25/7,

489) Kæmnerregnskaber 1628-29,

490) Rådstueprt. 1615 30/6 (vragstedet),tingb.1634 11/6,11/8,

491) Tingb.1634 2/6,skødeb.1710 25/10,,1739,279,skifteprt.1748,225, (Porten gennem rådhuset kaldes en tid:Strandporten,fordi man gik den vej til Bryggen)

492) Havneregnskaber 1668,

493) Kirkeregnskaber 1710-11,

494) Nørregade 10: rådstueprt. 1642 22/3,

495) Skødeprt. 14/8 1587,

496) Skødepr. 1588 20/5,

497) Kancelliets brevb. 12/2 15 47, 21/10 1552,

Køge Arkiverne

498) Kancelliets brevbøger: Jacob Windtz 1555, 1559, 1563,1556,

499) Kæmnerrgn. 1613,tingprt. november 1627,1630 27/9,15/11, 1631

500) Tingprt. 18/2 1650,173,184. 14/2.

501) Tingbog 1/8 1664 (Rasmus Schiøllers skøde),

502) Skødebogen 22/6 1705 (Rasm. Schiøller ses at have modtaget korn af kronens skattekorn fra 3 amter i årene 1672-73 og modtog derfor i 1675 800 rdl. for at have fremstillet malt deraf).

503) Skødeprt. 1714,335,

504) Ligningslister: rådstuearkivet nr. 206 for årene: 1732-40.

505) Ligningslister: rådstuearkiv nr. 207 - - 1741-49.

506) Sct. Gertruds Kapel: skødeprt. 1640,25,

507) Indlæg til Registranterne 14/10 1552 (R),

508) Tingbogen 9/5 1625,

509) Tingbogen 1662,69,

510) Tingbogen 1636 4/4,1640 27/7,

511) Tingbogen 1640 13/7,1648 26/6,rådstueprt. 1649 3/7,

512) Tingbogen 1635,23,

513) Skødeprt. 1703 26/2,

514) Skødeprt. 1591 19/7,

515) Skødeprt. 1793 24/6,

516) Tingprt. 1662, 132,

517) Tingprt. 1642 6/6 (skøde på 7 boliger)

518) Tingprt. 1654 31/7,

519) Rådstueprt. 1641 16/11,17/11,tingbog 21/6 1641, 1641,9.

520) Tingbog 1665, 72,

521) Tingbog 1625 8/8,20/6,1637 12/6. 1644 2/12, 1663 16/11.

522) Køge Byes Grundtaksation 1682(nr. 205 i rådstuearkivet),skødeprt. 1713 22/3 og 2/12.Bygningstaksation 1736 (nr. 205).

523) Skødeprt. 1721,76 dat. 24/5. (købt af urtegårdsmand).

524) Køge byes grundtaksationer 1682 og 1734(bygningstaksation 1736).

525) Regnskab over grundskatter i kæmnerrgn. 1697,bygningstaks.1736. Skifteprt. 1709,393.

526) Skødeprt. 1703 26/2.

Køge Arkiverne

527) Skødeprt.1711,

528) Bygningstaksationen 1736,nr. 2o5 i rådstuearkivet L.

529) Skødeprt. 1793 24/6,1699,31.

53o) Nationalmuseets læsesal (læg vedr. Køge). Gråbrødreklosteret

531) Årbog for Historisk Samfund for Kbhvns.amt 192o.

532) Indlæg til registranterne 14/1o 1552.R.

533) Fundats-og inventariebog 1523-1736: Køge Fattigregnskaber.

534) Fundats-og inventariebogen (se ovenfor).

535) Kirkeregnskaber 1642.

536) Rådstueprt.1629 5/5.tingprt.1632 11/6,rådstueprt.18/6 1632.

537) Kirkeregnskaber 1659-6o,Fattigregnskaber 1659-6o.

538) Kirkeregnskaber 1659-61.

539) Kirkeregnskaber 1661-63.

54o) Havneregnskaber 1663,(32 læs store sten ført til havnen).

541) Kirkeregnskaber 1677-78.

542) Kirkeregnskaber 1677-78.(Fr.3.s brev om hjælp til kirken).

543) Kirkeregnskaber 1674.

544) Kirkeregnskaber 1677-79 og 1691.

545) Kirkeregnskaber 1751,1752,169o.

546)Skifteprt. 1634 vedr. Jacob Cortsen.

547) Rådstueprt. 1639 23/4 (opfyldning ved åen).

548) Skiftebreve: 1647: Mathias Thomsens skifte.

549) Peder Christensens køb af Blegdammen 1646(tingl.1649-5o,46)

55o) Skødeprt. 1694.

551) Skødeprt. 1695 23/12.

552) Kort i Matrikelsarkivet.

553) Birkeskriver ved Gammel Køgegård birk Mads Stehrs skøde: Skødeprt. 1699, 18o9,36o,Brandforsikringsprt. 18o1 vedr. nuv. Ågade 1.

Køge Arkiverne

554) Kæmneregn.17o7.

555) Kæmnerregn.17oo.

556) Kæmneregn.17o1-o3.

557) Kæmnerregn.17o9-12.

558) Kæmnerregnskaber.

559) Kæmnerregn.1714.

56o) Anders Petersen:Køge Bys Historie.

561) Skødebog 17o7,164.

562) Skiftedokumenter:Diderich Knudsen Bruuns Bo,2 pakker.

563) Kældersvenden Chr. Mouritsens regnskabsbog

564) Skødebog 1723.

Køge Arkiverne